

INFORMATION PLATFORM "CENTER FOR INNOVATIVE THINKING"
UKRAINIAN INSTITUTE OF SCIENTIFIC STRATEGIES
EUROPEAN UNION RESEARCH DEPARTMENT
SCIENTIFIC AND PUBLISHING CENTER "PROGRESS"

UKRAINIAN FORUM OF SCIENTIFIC STRATEGIES

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE

APRIL 6-8, 2026
KHARKIV, UKRAINE

INFORMATION PLATFORM "CENTER FOR INNOVATIVE THINKING"
UKRAINIAN INSTITUTE OF SCIENTIFIC STRATEGIES
EUROPEAN UNION RESEARCH DEPARTMENT
SCIENTIFIC AND PUBLISHING CENTER "PROGRESS"

UKRAINIAN FORUM OF SCIENTIFIC STRATEGIES

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE

April 6-8, 2026

Kharkiv, Ukraine

This edition was approved for publication on April 22, 2026.

Published in A4 format online on website:

<https://naukainfo.com/conference?id=112>

Publisher: Sole proprietor Soloviov O. V. Certificate of registration in the State Register of Publishers, Manufacturers, and Distributors of Publishing Products series DK № 8227, dated April 23, 2025.

Kharkiv, Ukraine

2026

UDC 001.3-048.35:0/9](06)

Proceedings of the International scientific and practical conference “Ukrainian Forum of Scientific Strategies” (April 6-8, 2026) / Publisher website: www.naukainfo.com. – Kharkiv, Ukraine, 2026. - 275 p.

ISBN 978-617-8680-57-2

<https://doi.org/10.64828/conf-112-2026>

The recommended citation for this publication is:

Shevchenko T. G. Research into the specifics of the development of performing arts in Ukraine under martial law // Ukrainian Forum of Scientific Strategies : proceedings of the International scientific and practical conference (April 6-8, 2026). – Kharkiv, Ukraine : naukainfo.com, 2026. - Pp. 15-21. - URL: <https://naukainfo.com/conference?id=112>

Editor

Soloviov O. V.

*M.Sc.Ed., M.P.A., Hon. PhD, Academic Advisor,
Head of the European Union Research Department,
Ukrainian Institute of Scientific Strategies*

The collection of scientific articles is a scientific and practical publication that includes research papers by students, postgraduate students, Candidates and Doctors of Sciences, researchers, and practitioners from Ukraine, Europe, neighboring countries, and beyond. The articles reflect studies of processes and changes in the structure of modern science. This collection is intended for students, postgraduate and doctoral candidates, educators, researchers, practitioners, and all those interested in current trends in the development of modern science.

E-mail: journal@naukainfo.com

Publisher website: <https://www.naukainfo.com>

© Publisher website: naukainfo.com, 2026

© Ukrainian Institute of Scientific Strategies (UISS), 2026

© All authors, 2026

TABLE OF CONTENTS

ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

1. *Генкельман Євгеній Сергійович* 6
ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРЕНДИ МАЙНА ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У СИСТЕМІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
2. *Фабинюк Іванна Миколаївна* 12
РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND SERVICES

3. *Дробаха Дмитро* 17
ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ УКРАЇНИ

FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

4. *Скрипник Маргарита Іванівна* 22
ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ КОРУПЦІЙНИМИ РИЗИКАМИ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

MANAGEMENT, PUBLIC ADMINISTRATION AND GOVERNANCE

5. *Обозна Вікторія Василівна, Чернуха Олександр Васильович* 29
СТРАТЕГІЧНЕ ЛІДЕРСТВО ТА РОЗШИРЕНА КЛІНІЧНА ПРАКТИКА МЕДСЕСТЕР (APN): ДОСВІД ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ДЛЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

LAW AND INTERNATIONAL LAW

6. *Серватюк Людмила Василівна, Алексеєнко Ілона Олексіївна* 34
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

INSTITUTE OF LAW ENFORCEMENT, JUDICIAL SYSTEM AND NOTARY

7. *Сав'юк Ігор Вікторович, Луцюк Володимир Сергійович, Васильчук Галина Вікторівна* 43
ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: ВІД КОНТРОЛЮ ДО ПАРТНЕРСТВА

MILITARY SCIENCES, NATIONAL SECURITY AND STATE BORDER SECURITY

8. *Дацков Антон Володимирович, Сторожук Богдан Валерійович* 48
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ВІДДІЛУ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ ТИПУ «С» ПРИКОРДОННОЇ КОМЕНДАТУРИ ШВИДКОГО РЕАГУВАННЯ

ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ

9. *Ткаченко Василь Володимирович* 54
ОРГАНІЗАЦІЯ РХБ ЗАХИСТУ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕХОДУ НА СТАНДАРТИ НАТО. ПРОБЛЕМИ ОПЕРАТИВНОЇ СУМІСНОСТІ (INTEROPERABILITY)
10. *Саган Олександр Іванович* 63
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВІЙСЬКОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

CHEMISTRY, CHEMICAL AND BIOENGINEERING

11. *Надала Ольга Степанівна* 69
РОЗРОБЛЕННЯ ЕЛЕКТРОХІМІЧНИХ БІОСЕНСОРІВ ДЛЯ СЕЛЕКТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ВАЖКИХ МЕТАЛІВ У ВОДНИХ СЕРЕДОВИЩАХ
12. *Фтемов Юрій Олександрович, Надала Ольга Степанівна* 72
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ГРАВІМЕТРИЧНОГО МЕТОДУ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ МЕХАНІЧНИХ ДОМШОК У ПАЛИВНО-МАСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛАХ ТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ І МАШИН

PUBLISHING AND PRINTING

13. *Новікова Марія Вячеславівна* 79
ЗОБРАЖАЛЬНО-ІЛЮСТРАТИВНИЙ КОНТЕНТ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЖУРНАЛУ «КРАЇНА»
14. *Сердюк Дар'я Ігорівна* 89
РЕКЛАМНИЙ КОНТЕНТ У ЖУРНАЛІ “NV”

ECOLOGY AND ENVIRONMENTAL PROTECTION TECHNOLOGIES

15. *Параняк Роман Петрович, Градович Ніна Ігорівна, Литвин Надія Антонівна* 101
ВОДНІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: РУЙНУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ, ЗАБРУДНЕННЯ ТА ШЛЯХИ РЕАБІЛІТАЦІЇ

INFORMATION TECHNOLOGIES AND SYSTEMS

16. *Салій Максим Дмитрович, Лукашук Олександр Миколайович, Підвальний Максим Вадимович, Вирич Євгеній Сергійович, Лучик Світлана Дмитрівна* 106
ВІЗУАЛЬНЕ ПРОГРАМУВАННЯ, ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
17. *Нежуренко Олександр Григорович* 110
ТЕХНОЛОГІЇ 5G ТА 6G ДЛЯ ІНТЕРНЕТУ РЕЧЕЙ: АНАЛІЗ ОБМЕЖЕНЬ І ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ

PHILOLOGY AND JOURNALISM

18. *Анжеліка Сіра* 115
СПІВЕЦЬ КУРКУЛЬСЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ

PHILOSOPHY AND POLITICAL SCIENCE

19. *Фомінов Дмитро Володимирович* 123
КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ СТРАТЕГІЙ ВИКОРИСТАННЯ ДІПФЕЙКІВ У ВИБОРЧИХ КАМПАНІЯХ: ДОСВІД ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА КРАЇН ЄС

20. **Овчаренко Валентина Володимирівна** 131
 ФІЛОСОФІЯ ЧАСУ РЕНЕСАНСУ: ЩОБ ПРИЙМАТИ РІШЕННЯ /
 НА МАТЕРІАЛІ «ПРО ОБЕРТАННЯ» Н. КОПЕРНИКА/

PEDAGOGY AND EDUCATION

21. **Брянська Ірина Анатоліївна** 136
 ВИКОРИСТАННЯ GOOGLE FORMS ТА КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ ЯК
 ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ НА УРОКАХ
 МАТЕМАТИКИ
22. **Кіраль Анастасія Олександрівна, Піддубна Оксана Михайлівна** 142
 ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ
 КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА
23. **Танасова Оксана Вікторівна** 149
 ЛОГОПЕДИЧНА РИТМІКА ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННСВО-РУХОВИХ
 ФУНКЦІЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ
 НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ
24. **Гладун Тетяна Володимирівна** 155
 МІЖПРЕДМЕТНА ІНТЕГРАЦІЯ – НАВЧАННЯ БЕЗ МЕЖ
25. **Шапаренко Олена Олександрівна** 169
 «ОСВІТНІ ВТРАТИ? ДОЛАЄМО ГРАЮЧИ!» (ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ
 ОНЛАЙН-ЗАСТОСУНКІВ В ОСВІТНІЙ РОБОТІ ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ
 ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ)
26. **Бейба Діана Романівна, Дудяк Роман-Світозар Олегович, Івах Роман Іванович** 180
 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ
 УЧНІВ
27. **Філіпова Ольга Ігорівна** 184
 ІТ-ПРОФІЛЬ – КРОК ДО СУЧАСНОЇ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

28. **Скана Інна Андріївна, Попович Ігор Степанович** 202
 ЗВ'ЯЗОК КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ З ЦІННІСНИМИ ОРІЄНТАЦІЯМИ ОСІБ
 ЮНАЦЬКОГО ВІКУ
29. **Чернявська Тетяна Павлівна** 211
 ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ
30. **Мороз Сніжана Романівна, Попович Ігор Степанович** 215
 ПСИХОЛОГІЧНІ ЗМІСТОВІ ПАРАМЕТРИ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ
 ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ
31. **Отенко Світлана Анатоліївна** 223
 РОЛЬ САЛЮТОГЕНЕТИЧНОГО ПІДХОДУ ДЛЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ
 ВІЙНИ

HISTORY, ARCHAEOLOGY AND CULTURAL STUDIES

32. **Олянич Валентина Володимирівна, Абдієва Валентина Володимирівна,
 Дмитренко Юлія Григорівна, Олянич Володимир Миколайович** 232
 КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА
 ФУНКЦІОНУВАННЯ СЛОБОЖАНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

CULTURE AND ARTS

33. *Завершинський Валерій Валерійович* 242
КУРАТОРСЬКІ СТРАТЕГІЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ В
ПРОЄКТІ «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ» ПАВЛА ГУДІМОВА
34. *Єрґієва Катерина Іванівна* 247
ФЕНОМЕН АРХЕТИПІВ У ФОРТЕПІАННОМУ МИСТЕЦТВІ
35. *Білозуб Людмила Миколаївна, Осадчий Віктор Володимирович* 251
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРОГРАМНИХ РІШЕНЬ ADOBE В ПРОФЕСІЙНУ
ПРАКТИКУ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ

GEOGRAPHY AND GEOLOGY

36. *Ігнатишин Василь Васильович, Мигович Олександр Олександрович* 262
ВАРІАЦІЇ ПАРАМЕТРІВ РАДІОАКТИВНОГО ФОНУ СЕРЕДОВИЩА,
СУЧАСНІ ГОРИЗОНТАЛЬНІ РУХИ КОРИ В ЗОНІ ОАШІСЬКОГО
ГЛИБИННОГО РОЗЛОМУ ТА СЕЙСМІЧНІСТЬ РЕГІОНУ

**SPECIAL THANKS FOR ACTIVE PARTICIPATION IN THE SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE ARE EXTENDED TO THE FOLLOWING
PARTICIPANTS:**

Volodymyr Durov, Oleksandr Usatiuk

ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

УДК 349.4:332.122

Генкельман Євгеній Сергійович

аспірант кафедри ЮНЕСКО

«Філософія людського спілкування»

та соціально-гуманітарних дисциплін

Державний Біотехнологічний Університет, м. Харків

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРЕНДИ МАЙНА ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У СИСТЕМІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Анотація. У сучасних умовах реформування системи публічного управління та децентралізації влади в Україні особливої актуальності набувають питання ефективного використання майна та природних ресурсів територіальних громад. Передача значних повноважень і ресурсів на місцевий рівень зумовлює необхідність удосконалення механізмів їх правового регулювання, зокрема у сфері орендних відносин. Оренда майна та природних ресурсів виступає однією з ключових правових форм їх використання, що поєднує інтереси територіальних громад як власників ресурсів і суб'єктів господарювання як користувачів. Вона забезпечує надходження до місцевих бюджетів, стимулює економічну активність та сприяє раціональному використанню ресурсного потенціалу. Водночас ефективність орендних відносин значною мірою залежить від якості правового регулювання, його узгодженості, прозорості та здатності адаптуватися до сучасних соціально-економічних умов. Незважаючи на наявність розгалуженої нормативно-правової

бази, що регулює оренду майна та природних ресурсів (земельних, водних, лісових), у практиці їх застосування виникає низка проблем. Серед них є фрагментарність законодавства, колізії правових норм, недостатній рівень контролю за використанням ресурсів, а також обмежена спроможність органів місцевого самоврядування ефективно реалізовувати свої повноваження у сфері орендних відносин. Особливого значення набуває питання оцінки ефективності правового регулювання оренди в контексті забезпечення сталого розвитку територіальних громад. Це передбачає не лише аналіз правових норм, а й дослідження їх впливу на економічні результати, екологічну безпеку та соціальний розвиток територій. Таким чином, актуальність теми зумовлена необхідністю комплексного дослідження ефективності правового регулювання оренди майна та природних ресурсів у системі територіальних громад, визначення проблемних аспектів і розроблення напрямів його вдосконалення відповідно до сучасних викликів розвитку місцевого самоврядування.

Ключові слова: правове регулювання, оренда майна, оренда природних ресурсів, територіальні громади, місцеве самоврядування, комунальна власність, земельні відносини, ефективність управління, орендні відносини, публічне управління, економічна ефективність, правове забезпечення, використання ресурсів, сталий розвиток, децентралізація, управління майном, регіональний розвиток, нормативно-правове регулювання.

Аналіз досліджень. Проблематика ефективності правового регулювання оренди майна та природних ресурсів у системі територіальних громад привертає значну увагу сучасних науковців і практиків. Це зумовлено трансформаційними процесами у сфері публічного управління, децентралізацією влади та необхідністю забезпечення раціонального використання ресурсного потенціалу громад. У науковій літературі досліджуються різні аспекти орендних відносин: від теоретико-правових засад їх формування до практичних механізмів реалізації на рівні місцевого самоврядування. Значна частина праць присвячена правовій природі оренди як

форми користування майном і природними ресурсами, аналізу галузевого законодавства (цивільного, земельного, екологічного), а також проблемам його узгодженості та ефективності застосування. У дослідженні Карапиш Б. В. [1] йде мова про історичний розвиток правового регулювання відносин майнового найму (оренди) земель в Україні. Автор аналізує еволюцію законодавства від радянського періоду до сучасного етапу, з урахуванням трансформацій, пов'язаних із ринковими реформами, євроінтеграційними процесами та впливом воєнного стану. Особливу увагу приділено формуванню сучасної нормативно-правової бази орендних відносин, зокрема співвідношенню норм цивільного, земельного та господарського законодавства. У дослідженні М. Я. Вашишина [2] обґрунтовано відмінність правової природи оренди та емфітевзису, що має принципове значення для підвищення ефективності правового регулювання земельних відносин та їх практичного застосування. Сучасні зміни у правовому регулюванні оренди державного та комунального майна свідчать про запровадження спрощених процедур передачі майна без аукціонів для забезпечення соціальних потреб, що підвищує гнучкість правового регулювання, проте водночас потребує посилення контролю за ефективністю використання ресурсів[3]. Важливим напрямом у 2026 році є впровадження електронних аукціонів, що забезпечують прозорість і конкурентність, а також гнучке регулювання орендної плати. Загалом підкреслюється, що ефективність правового регулювання у 2026 році залежить від прозорих процедур, удосконалення договорів і належного контролю.

Ефективність правового регулювання оренди залежить від поєднання прозорих процедур, стабільності нормативної бази та інституційної спроможності територіальних громад. Прозорість процедур, зокрема через використання електронних аукціонів і відкритих реєстрів, забезпечує конкурентність, запобігає корупційним ризикам і підвищує довіру до орендних відносин[4]. Водночас стабільність і узгодженість нормативно-правової бази сприяє правовій визначеності, захисту прав учасників договорів та передбачуваності господарської діяльності. Не менш важливою є інституційна

спроможність органів місцевого самоврядування, яка передбачає наявність професійних кадрів, ефективних управлінських механізмів і належного контролю за використанням орендованих ресурсів. У сукупності ці чинники формують основу для раціонального використання майна та природних ресурсів і забезпечують сталий розвиток територіальних громад.

З метою підвищення ефективності правового регулювання оренди майна та природних ресурсів у системі територіальних громад доцільно запропонувати такі напрями вдосконалення. По-перше, необхідно забезпечити узгодженість норм цивільного, земельного та екологічного законодавства шляхом їх систематизації та усунення правових колізій, що сприятиме підвищенню правової визначеності орендних відносин. По-друге, доцільно активізувати процеси цифровізації орендних відносин, зокрема шляхом розширення використання електронних аукціонів, відкритих реєстрів договорів та цифрових інструментів контролю, що дозволить підвищити прозорість і мінімізувати корупційні ризики. По-третє, варто запровадити системний моніторинг ефективності використання орендованого майна та природних ресурсів, що забезпечить належний контроль і сприятиме раціональному природокористуванню. По-четверте, необхідно розвивати соціально орієнтовані механізми оренди, зокрема шляхом впровадження пільгових умов для внутрішньо переміщених осіб та інших соціально вразливих категорій населення. По-п'яте, доцільно розширити повноваження органів місцевого самоврядування у сфері управління орендними відносинами та водночас посилити їх відповідальність за ефективність використання ресурсів. Упровадження запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності правового регулювання оренди та забезпечить більш раціональне використання ресурсного потенціалу територіальних громад.

У результаті дослідження встановлено, що ефективність правового регулювання оренди майна та природних ресурсів у системі територіальних громад визначається рівнем узгодженості нормативно-правової бази, прозорістю процедур та інституційною спроможністю органів місцевого

самоврядування. Сучасні тенденції розвитку орендних відносин свідчать про посилення ролі територіальних громад, впровадження цифрових механізмів управління та адаптацію правового регулювання до умов воєнного стану. Водночас виявлено низку проблем, зокрема фрагментарність законодавства, недостатній рівень контролю за використанням ресурсів та обмежену ефективність реалізації орендних відносин на практиці. Запропоновані авторські підходи щодо удосконалення законодавства, цифровізації орендних процесів, посилення контролю та соціальної орієнтації оренди спрямовані на підвищення ефективності використання майна і природних ресурсів. Отже, подальший розвиток правового регулювання оренди має ґрунтуватися на принципах прозорості, системності та посилення ролі територіальних громад, що забезпечить сталий розвиток місцевих територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Карапиш Б. В. Генезис законодавства України про відносини майнового найму у сфері використання земель. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право. 2025. Вип. 87. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/03/31-1.pdf> (дата звернення: 30.03.2026).
2. Вашишин М. Я. Емфітевзис та оренда земельної ділянки: проблеми розмежування та взаємодії. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 4. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-4/50>
3. Уряд дозволив громадам орендувати державне та комунальне майно для переселенців без аукціонів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/4093117-urad-dozvoliv-gromadam-orenduvati-derzavne-ta-komunalne-majno-dla-pereselenciv-bez-aukcioniv.html> (дата звернення: 30.03.2026).
4. Огляд практики оренди державного та комунального майна у 2026 році. LIGA:ZAKON. 2026. URL:

<https://topics.ligazakon.net/687a78e0c552d6222887a307/2026-03-24> (дата
звернення: 30.03.2026).

Фабинюк Іванна Миколаївна

студентка

Західноукраїнський національний університет

м. Тернопіль, Україна

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Анотація. У роботі досліджено роль державного регулювання у забезпеченні макроекономічної стабільності як однієї з базових умов сталого функціонування національної економіки. Обґрунтовано, що в умовах економічної нестабільності, інфляційного тиску, бюджетних дисбалансів та зовнішніх шоків державне регулювання набуває системоутворюючого значення. Розкрито вплив основних інструментів макроекономічної політики — фіскальної, монетарної, структурної та інституційної — на підтримання економічної рівноваги, фінансової стійкості та створення передумов для довгострокового економічного зростання. Акцентовано увагу на значенні державного регулювання в Україні в умовах воєнних викликів та післявоєнного відновлення.

Ключові слова: державне регулювання, макроекономічна стабільність, фіскальна політика, монетарна політика, інфляція, економічне зростання, бюджетний дефіцит, національна економіка.

Макроекономічна стабільність є однією з ключових передумов ефективного функціонування національної економіки, забезпечення добробуту населення та формування сприятливого інвестиційного середовища. Вона проявляється у відносній стабільності цін, збалансованості державних фінансів, стійкості національної валюти, достатньому рівні зайнятості та прогнозованій

динаміці економічного зростання. Водночас у сучасних умовах ринковий механізм не завжди здатний самостійно усунути дисбаланси, що зумовлює необхідність активного державного впливу на економічні процеси.

Державне регулювання економіки слід розглядати як систему цілеспрямованих заходів органів державної влади, спрямованих на забезпечення макроекономічної рівноваги, коригування ринкових дисбалансів та створення умов для сталого розвитку. У межах макроекономічного підходу його основними інструментами виступають фіскальна, монетарна, структурна, інвестиційна та соціальна політика. Саме збалансоване використання цих важелів дає змогу державі пом'якшувати кризові явища, знижувати макроекономічні ризики та підтримувати економічну рівновагу.

Важливе місце у забезпеченні макроекономічної стабільності посідає фіскальна політика. Через бюджетну систему держава перерозподіляє фінансові ресурси, підтримує сукупний попит, фінансує стратегічно важливі галузі та забезпечує виконання соціальних функцій. У періоди економічної нестабільності зростає роль державних видатків як інструменту антикризового впливу. Разом із тим надмірне збільшення дефіциту бюджету, не підкріплене джерелами фінансування, може створювати додатковий інфляційний та борговий тиск. Саме тому фіскальна стабільність має базуватися не лише на розширенні видатків, а й на підвищенні ефективності бюджетного управління, прозорості публічних фінансів і розширенні дохідної бази держави. За оцінками міжнародних інституцій, для України збереження зовнішнього фінансування, посилення мобілізації доходів та інституційних реформ залишається критично важливим для підтримання макрофінансової рівноваги. [1]

Не менш значущим інструментом виступає монетарна політика, реалізація якої покладається насамперед на центральний банк. Її основною метою є підтримання цінової та валютної стабільності, регулювання грошової маси, відсоткових ставок і кредитної активності. У сучасних умовах монетарна політика має бути достатньо гнучкою, щоб реагувати на зовнішні шоки, коливання інфляції та зміни інфляційних очікувань. Національний банк України

у своїх звітах підкреслює, що прозорість рішень, передбачуваність монетарних інструментів і контроль інфляційних очікувань є необхідною умовою досягнення цінової стабільності. У цьому контексті державне регулювання не обмежується лише адміністративним втручанням, а має ґрунтуватися на поєднанні ринкових механізмів із професійною макроекономічною координацією. НБУ наголошує, що монетарна політика має бути спрямована на повернення інфляції до цілі та підтримання довіри до економічної політики. [2]

Суттєву роль у підтриманні макроекономічної стабільності відіграє також структурна та інституційна політика держави. Якщо фіскальні та монетарні інструменти здебільшого спрямовані на коротко- і середньострокове вирівнювання дисбалансів, то структурні реформи формують основу довгострокової стійкості економіки. Йдеться про підвищення якості державного управління, дерегуляцію, боротьбу з корупцією, розвиток конкурентного середовища, реформування державного сектору, стимулювання інновацій та інвестиційної активності. Без належної інституційної якості навіть ефективні фінансові інструменти не забезпечують тривалого стабілізаційного ефекту. Саме тому сучасна модель державного регулювання повинна поєднувати оперативні антикризові рішення з глибокими інституційними змінами [3].

Для України питання державного регулювання набуває особливої актуальності в умовах війни, коли економіка функціонує під впливом безпрецедентних шоків. Воєнні дії зумовили значні втрати виробничого потенціалу, пошкодження інфраструктури, зростання бюджетного навантаження, порушення логістичних зв'язків, скорочення інвестиційної активності та посилення інфляційних ризиків. За оцінками Світового банку, потреби України у відновленні та реконструкції вже вимірюються сотнями мільярдів доларів, що підкреслює стратегічну важливість ефективного державного управління ресурсами та пріоритезації публічних інвестицій. [4] У таких умовах держава виконує не лише стабілізаційну, а й системоутворюючу функцію, забезпечуючи безперервність функціонування базових економічних інститутів.

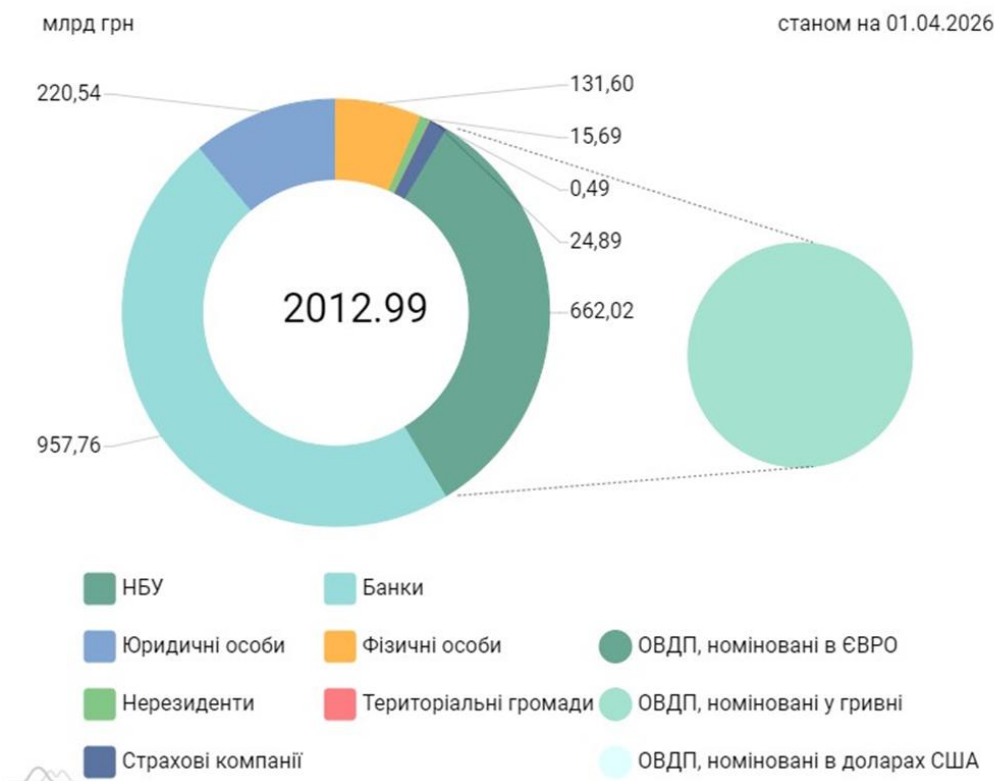

Рис. 1. Динаміка обсягу ОВДП, що перебувають в обігу, за номінально-амортизаційною вартістю [5]

Дані, наведені на рис. 1, свідчать про важливу роль внутрішніх державних запозичень у фінансуванні бюджетних потреб та підтриманні макрофінансової стабільності. Використання ОВДП в умовах воєнного стану стало одним із ключових інструментів мобілізації фінансових ресурсів, що дозволяє державі частково компенсувати дефіцит бюджету та забезпечувати безперервність виконання публічних зобов'язань.

Окремої уваги заслуговує проблема узгодженості економічної політики. Недостатньо ефективно поєднання бюджетних, грошово-кредитних та регуляторних рішень може послаблювати стабілізаційний ефект і навіть провокувати нові дисбаланси. Саме тому одним із ключових принципів сучасного державного регулювання має бути координація дій між урядом, центральним банком, фінансовими регуляторами та міжнародними партнерами.

У випадку України така координація є особливо важливою з огляду на залежність від зовнішньої фінансової підтримки, потребу в післявоєнній модернізації економіки та необхідність відновлення довіри інвесторів. За оцінками ОЕСД, макроекономічна стійкість України значною мірою спирається на зовнішню підтримку, обережну монетарну політику та поступове покращення інституційного середовища.

Отже, державне регулювання є визначальним чинником забезпечення макроекономічної стабільності, оскільки саме воно формує механізми реагування на економічні шоки, підтримує фінансову рівновагу та створює умови для довгострокового розвитку. В умовах сучасних викликів для України особливого значення набуває узгодженість фіскальної, монетарної та структурної політики, що має бути спрямована не лише на подолання поточних кризових явищ, а й на формування стійкої моделі економічного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Замковий О. С. Фіскальна політика в системі фінансово-економічних відносин URL: https://business-inform.net/export_pdf/business-inform-2025-3_0-pages-261_269.pdf
2. Козюк В. В. Монетарні засади глобальної фінансової стабільності : монографія / В. В. Козюк. - Тернопіль : ТНЕУ, 2009. - 728 с.
3. Institutional determinants of the state economic policy URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2004/02/institutional-efficiency-and-its-determinants_g1gh3f3f/9789264106451-en.pdf
4. Особливості державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4704>
5. Національний банк України URL:<https://bank.gov.ua/ua/markets/t-bills>

ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND SERVICES

УДК 640.43:004(477)

Дробаха Дмитро

аспірант

кафедра готельно ресторанної справи

ПВНЗ «Київський університет культури»

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ УКРАЇНИ

Сучасний ресторанний бізнес України активно трансформується під впливом цифровізації та інноваційних технологій. Умови конкуренції, зміни споживчих уподобань, а також виклики останніх років (пандемія, війна, економічна нестабільність) змусили підприємства галузі шукати нові підходи до організації діяльності. У цьому контексті використання сучасних технологій стало не лише інструментом підвищення ефективності, а й необхідною умовою виживання та розвитку бізнесу [1, с. 207].

Одним із ключових напрямів є впровадження інформаційних технологій у процес управління рестораном. Сучасні системи автоматизації, такі як POS-системи, CRM-платформи та програми обліку, дозволяють значно оптимізувати внутрішні процеси підприємства. Вони забезпечують швидке обслуговування клієнтів, контроль за запасами, аналіз продажів та ефективне управління персоналом. Завдяки цьому підвищується продуктивність праці та зменшуються витрати. Дослідження показують, що автоматизація управлінських процесів є важливим фактором підвищення конкурентоспроможності ресторанного бізнесу

в Україні. Цифрові технології стають невід'ємним інструментом оптимізації роботи ресторану: автоматизація процесів, електронне управління замовленнями, використання мобільних додатків та смарт-рішень значною мірою зменшують кількість помилок, підвищують швидкість роботи та покращують взаємодію з гостями [4, с. 94].

Не менш важливим є використання цифрових технологій у взаємодії з клієнтами. Онлайн-бронювання, мобільні додатки, електронні меню та системи доставки їжі значно спрощують доступ споживачів до послуг ресторану. Це дозволяє розширити аудиторію, підвищити рівень задоволеності клієнтів і збільшити обсяги продажів. Особливо актуальними ці інструменти стали під час пандемії COVID-19, коли дистанційне обслуговування стало основним каналом взаємодії з клієнтами. У сучасних умовах такі технології залишаються важливим елементом бізнес-моделі ресторанів.

Електронні меню та QR-коди стали сучасною альтернативою традиційним друкованим карткам. Вони дозволяють оновлювати інформацію про страви у реальному часі, демонструвати фотографії та характеристики страв, а також інтегрувати процес замовлення безпосередньо з мобільного пристрою клієнта. Це не лише підвищує швидкість обслуговування, а й розвиває елемент самостійності та інтерактивності. В той час мобільні додатки та CRM-системи додають персоналізації. Через додаток клієнт може слідкувати за акціями, отримувати індивідуальні пропозиції, накопичувати бонуси й навіть оформлювати попередні замовлення. Для ресторану це потужний інструмент формування лояльності, аналізу поведінки гостей і створення довготривалих відносин з аудиторією [2].

Інтеграція стандартів і цифрових рішень потребує системного підходу, що передбачає узгодження технологій із практичними навичками персоналу. Один із ключових методів впровадження це розробка уніфікованих процедур обслуговування, які враховують використання цифрових інструментів на кожному етапі сервісу від зустрічі гостя до розрахунку та відгуку. Наприклад,

процедура прийняття замовлення може включати одночасно правила спілкування та алгоритм роботи з POS-системою [6].

Важливою частиною інтеграції є навчання персоналу. Тренінги повинні охоплювати як професійні навички, так і технічну грамотність: роботу з електронним меню, використання мобільних додатків для прийому замовлень, контроль резервування столів. Навчання допомагає персоналу ефективно працювати в умовах цифровізації, зменшує кількість технічних помилок і збільшує продуктивність. Автоматизація процесів обслуговування є ще одним інструментом інтеграції. Вона включає автоматичний облік інвентарю, контроль завантаженості залу, планування графіків співробітників, електронні системи черг і навіть роботизовані рішення для подачі страв. Поєднання автоматизації й стандартів забезпечує високу точність, зменшує людський фактор та створює сприятливі умови для персоналу, який може зосередитися на взаємодії з гостями [5].

Використовуючи відповідне програмне забезпечення, менеджери ресторанів можуть оперативно реагувати на стан справ у кожній робочій ланці, коригуючи її адаптацію, планування діяльності та відстежуючи витрати часу [3, с. 4]. Інтеграція стандартів обслуговування та сучасних цифрових рішень у діяльність ресторану дає змогу досягти низки важливих результатів, що безпосередньо впливають на ефективність роботи закладу. Насамперед підвищується продуктивність персоналу та загальна операційна ефективність. Це відбувається завдяки чіткій регламентації процесів та автоматизації рутинних завдань: оформлення замовлень, передача інформації на кухню, контроль столів, управління фінансами та внутрішніми ресурсами. Цифрові інструменти дозволяють значно скоротити час виконання ключових операцій, зменшують кількість технічних помилок і допомагають персоналу зосередитися на головному – взаємодії з гостями [6].

Ефективність використання сучасних технологій у ресторанному бізнесі України проявляється у підвищенні операційної продуктивності, покращенні якості обслуговування клієнтів та зростанні конкурентоспроможності закладів.

Впровадження цифрових рішень, таких як автоматизовані системи обліку, онлайн-замовлення, мобільні додатки та інструменти аналітики, дозволяє оптимізувати витрати, скоротити час обслуговування і більш точно прогнозувати попит. У сучасних умовах розвитку ринку та зростання вимог споживачів технологізація стає ключовим фактором успіху, забезпечуючи гнучкість бізнес-процесів і сприяючи сталому розвитку ресторанної сфери України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Земліна Ю., Букатов А. Інформаційні технології як фактор конкурентоспроможності готельно-ресторанного підприємства: аналітичний зріз ринку України. Ресторанний і готельний консалтинг. Інновації. 2024. Т. 7, № 2. С. 207–219. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7468.7.2.2024.335173>
2. Kimes S. E. Restaurant Revenue Management: Optimizing Digital Strategies and Service Standards / S. E. Kimes. – New York: Cornell University Press, 2020. – 312 p.
3. Камушков О., Жилко О., Незвещук-Когут Т. Технології автоматизації системи управління у закладах ресторанного господарства / О. Камушков, О. Жилко, Т. Незвещук-Когут // Економіка та суспільство. – 2022. - №43. – С. 1-5. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-48>
4. Мамалига Д. Цифровізація маркетингової діяльності ресторанної мережі / Д. Мамалига // Готельний бізнес. 2023. – №7. – С. 92-97. URL: <https://ur.knute.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5e0ad537-3221-4982-b252-54c9acd0a661/content>
5. Нікітенко К. С. Управлінські виклики цифровізації в готельно-ресторанному бізнесі України / К. С. Нікітенко // Економічний простір. – 2025. – №202. – С. 196-201. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.202.196-201>
6. Скула М. Що таке POS система та як вона працює? URL:

<https://magefan.com/ua/blog/shtcho-take-pos-systema?srsltid=AfmBOoqs-81o1qIZQGkaOMKv1dazXFlAg7vLPPTVnLiLbVc9W7QyGUIb> (дата звернення 05.12.2025).

FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

УДК 336.7

Скрипник Маргарита Іванівна

д-р екон. наук, професор,
професор кафедри податкового менеджменту та фінансового моніторингу
імені Миколи Чумаченка

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

<http://orcid.org/0000-0002-6205-0754>

ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ КОРУПЦІЙНИМИ РИЗИКАМИ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Анотація. В роботі досліджуються інституційні механізми управління корупційними ризиками у сфері фінансового моніторингу в умовах глобалізації фінансових ринків та цифровізації економіки. Розглядаються основні фактори формування корупційних ризиків, зокрема слабкість інституційного середовища, недостатня координація між державними органами, складність сучасних фінансових інструментів та обмежений обмін інформацією. Проаналізовано сучасні підходи до регулювання та протидії фінансовим злочинам, включаючи стандарти FATF, директиви ЄС, використання цифрових технологій та внутрішніх систем комплаєнсу у фінансових установах. Показано, що комплексне застосування регуляторних, організаційних та технологічних

інструментів підвищує ефективність фінансового моніторингу, забезпечує прозорість фінансових потоків і мінімізує можливості для здійснення незаконних фінансових операцій. Запропоновано напрями вдосконалення інституційних механізмів, що сприяють зміцненню фінансової безпеки держави.

Ключові слова: інституційні механізми, корупційні ризики, фінансовий моніторинг, прозорість фінансових потоків, цифрові технології

У сучасних умовах глобалізації фінансових ринків та цифровізації економіки значно зростають ризики використання фінансових інституцій для легалізації незаконно отриманих доходів, фінансування тероризму та інших фінансових злочинів. За оцінками міжнародних організацій, щорічний обсяг коштів, що відмиваються у світовій економіці, становить від 2 до 5 % світового ВВП, що еквівалентно приблизно 800 млрд – 2 трлн доларів США. Такі масштаби фінансових правопорушень формують серйозну загрозу економічній стабільності та підбивають довіру до фінансових інститутів та державних органів [1].

Фінансовий моніторинг є ключовим інструментом протидії фінансовим злочинам та корупції, оскільки забезпечує виявлення підозрілих фінансових операцій, підвищення прозорості фінансових потоків та контроль за їх походженням. Водночас ефективність цієї системи значною мірою залежить від рівня розвитку інституційних механізмів, що регулюють діяльність суб'єктів фінансового моніторингу, їхню взаємодію, а також якість правового та організаційного забезпечення.

Окремі дослідження свідчать, що слабкість інституційного середовища та недостатній рівень регуляторного контролю створюють сприятливі умови для поширення корупційних практик та фінансових злочинів. Ефективні системи протидії відмиванню доходів (AML) можуть суттєво зменшувати рівень корупції, оскільки забезпечують прозорість фінансових операцій та підвищують підзвітність фінансових установ [2].

В умовах інтеграції України до європейського фінансового простору особливої актуальності набуває формування ефективної інституційної системи управління корупційними ризиками у сфері фінансового моніторингу, що відповідає б міжнародним стандартам, зокрема рекомендаціям FATF та практикам Європейського Союзу.

Корупційні ризики у сфері фінансового моніторингу формуються під впливом комплексу факторів, серед яких можна виділити інституційні, правові, організаційні та технологічні.

Значною проблемою залишається недостатній рівень координації між державними органами, відповідальними за протидію фінансовим злочинам. Ефективність фінансового моніторингу значною мірою залежить від взаємодії фінансових установ, правоохоронних органів та міжнародних інституцій. Недостатня інтеграція інформаційних систем та обмежений обмін даними між цими суб'єктами створюють прогалини у виявленні підозрілих фінансових операцій. Також існують проблеми, пов'язані з інституційною спроможністю державних органів здійснювати належний контроль за фінансовими потоками. Дослідження свідчать, що ефективність системи фінансового моніторингу значною мірою залежить від якості інституцій, рівня політичної стабільності та ефективності правової системи [3].

Значну роль у формуванні корупційних ризиків відіграє складність сучасних фінансових інструментів, зокрема використання цифрових активів, фінтех-платформ та транснаціональних фінансових операцій. Ці процеси створюють нові можливості для приховування незаконних фінансових потоків та ускладнюють їх ідентифікацію.

Сучасні дослідження підкреслюють важливість корпоративного управління та внутрішніх контрольних механізмів у фінансових установах для запобігання корупційним проявам. Належне управління, ефективна система внутрішнього контролю та прозора кадрова політика можуть суттєво зменшити ризики незаконних фінансових операцій [4].

Таким чином, проблема управління корупційними ризиками у сфері фінансового моніторингу має комплексний характер та потребує системного підходу, що передбачає удосконалення інституційної структури, нормативно-правової бази та технологічної інфраструктури.

Ефективне функціонування системи фінансового моніторингу значною мірою залежить від наявності дієвих інституційних механізмів, спрямованих на запобігання та мінімізацію корупційних ризиків. Такі механізми охоплюють нормативно-правові, організаційні та технологічні інструменти, що забезпечують належну координацію між суб'єктами фінансового моніторингу та сприяють підвищенню прозорості фінансових операцій. Узагальнення основних інституційних механізмів управління корупційними ризиками у сфері фінансового моніторингу подано в табл.1.

Таблиця 1.

Основні інституційні механізми управління корупційними ризиками у системі фінансового моніторингу

№	Інституційний механізм	Характеристика
1	Регуляторний та правовий контроль	Базується на міжнародних стандартах протидії відмиванню доходів. Важливу роль відіграють рекомендації FATF, які визначають принципи функціонування систем фінансового моніторингу, зокрема ризик-орієнтований підхід, прозорість бенефіціарної власності та розвиток міжнародного співробітництва.
2	Інституційна координація між суб'єктами фінансового моніторингу	Передбачає взаємодію державних органів, банківських установ, фінансових посередників та правоохоронних органів. Розвиток інформаційних платформ для обміну даними сприяє підвищенню оперативності та ефективності виявлення підозрілих фінансових операцій.
3	Використання сучасних технологій аналізу фінансових даних	Передбачає застосування штучного інтелекту, машинного навчання та технологій великих даних для автоматизації аналізу фінансових операцій, що дозволяє підвищити точність виявлення ризикових транзакцій та оптимізувати процес фінансового моніторингу.
4	Внутрішні системи комплаєнсу у фінансових установах	Включають процедури KYC (Know Your Customer), оцінку ризиків клієнтів, моніторинг фінансових операцій та внутрішній контроль. Ефективна система комплаєнсу сприяє запобіганню використанню фінансових установ для незаконних фінансових операцій.

Джерело: узагальнено автором за даними [1; 2]

Таким чином, ефективність управління корупційними ризиками у сфері фінансового моніторингу значною мірою залежить від комплексного застосування інституційних механізмів, що охоплюють регуляторні, організаційні та технологічні інструменти. Поєднання міжнародних стандартів регулювання, ефективної міжінституційної координації, використання сучасних цифрових технологій та розвитку систем внутрішнього комплаєнсу у фінансових установах сприяє підвищенню прозорості фінансових операцій і мінімізації можливостей для здійснення незаконних фінансових транзакцій.

З метою підвищення ефективності інституційних механізмів управління корупційними ризиками у сфері фінансового моніторингу доцільно реалізувати комплекс взаємопов'язаних напрямів, серед яких важливе місце займає удосконалення нормативно-правової бази шляхом гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами Financial Action Task Force (FATF) та директивами Європейського Союзу у сфері протидії відмиванню доходів. Не менш важливим є посилення інституційної спроможності державних органів, відповідальних за здійснення фінансового моніторингу, що передбачає підвищення рівня професійної підготовки фахівців, упровадження сучасних інформаційно-аналітичних систем та забезпечення прозорості діяльності відповідних інституцій. Значну роль також відіграє розвиток міжнародного співробітництва у сфері обміну фінансовою інформацією, що сприятиме більш ефективній протидії транснаціональним фінансовим злочинам та незаконним фінансовим потокам. Водночас важливим напрямом є впровадження цифрових технологій у систему фінансового моніторингу, зокрема використання інструментів штучного інтелекту, машинного навчання та аналітики великих даних для аналізу фінансових операцій і прогнозування потенційних ризиків.

Висновки. У сучасних умовах глобалізації фінансових ринків та цифровізації економіки управління корупційними ризиками у сфері фінансового моніторингу набуває особливої актуальності, оскільки відмивання доходів, фінансування тероризму та інші фінансові злочини створюють значні загрози економічній стабільності та довірі до фінансових інституцій. Ефективність системи фінансового моніторингу визначається рівнем розвитку інституційних механізмів, що охоплюють регуляторні, організаційні та технологічні інструменти, а також якістю взаємодії між державними органами, фінансовими установами та міжнародними інституціями.

Аналіз показує, що слабкість інституційного середовища, недостатній рівень координації та обмежений обмін інформацією між суб'єктами фінансового моніторингу створюють сприятливі умови для поширення корупційних практик і фінансових злочинів. Водночас впровадження сучасних

технологій аналізу фінансових даних, включно зі штучним інтелектом та аналітикою великих даних, внутрішніх систем комплаєнсу у фінансових установах, а також гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами FATF і директивами ЄС, сприяє підвищенню прозорості фінансових потоків, ефективності контролю та зменшенню корупційних ризиків.

Реалізація комплексного підходу до управління корупційними ризиками, що поєднує нормативно-правове регулювання, міжінституційну координацію, розвиток цифрових технологій та прозорі внутрішні процедури фінансових установ, є ключовим фактором підвищення ефективності системи фінансового моніторингу та зміцнення фінансової безпеки держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Mahmood H., Ashraf B. N., Tran V. Political Stability and Money Laundering Risk. *Economies*, 2026. DOI: <https://doi.org/10.3390/economies14020068>
2. Ragazou K., Passas I., Garefalakis A. *It Is Time for Anti-Bribery: Financial Institutions Set the New Strategic Roadmap to Mitigate Illicit Practices and Corruption in the Market*. *Administrative Sciences*, 2022. DOI: <https://doi.org/10.3390/admsci12040166>
3. Barguelli A., Alnabulsi K. Economic Policy Uncertainty and Exchange Rate Volatility: An Asymmetric GARCH-MIDAS Approach with Simulation-Based Validation. *Economies*, 2026. DOI: <https://doi.org/10.3390/economies14020064>
4. Kovalchuk O., Shevchuk R., Banakh S., Holota N., Verbitska M., Lutsiv O. Legal Dimensions of Global AML Risk Assessment: A Machine Learning Approach. *Risks*, 2026. DOI: <https://doi.org/10.3390/risks14010005>

MANAGEMENT, PUBLIC ADMINISTRATION AND GOVERNANCE

УДК 614.253.5:005.21:614(410:477)

Обозна Вікторія Василівна

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

II курсу (ОПП «Сестринська справа»)

за спеціальністю 223 «Медсестринство»

Харківський національний медичний університет

Чернуха Олександр Васильович

к.іст.н., доцент кафедри філософії та суспільних наук

Харківський національний медичний університет

СТРАТЕГІЧНЕ ЛІДЕРСТВО ТА РОЗШИРЕНА КЛІНІЧНА ПРАКТИКА МЕДСЕСТЕР (APN): ДОСВІД ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ДЛЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Актуальність:

Трансформаційні процеси в українській медицині вимагають переосмислення ролі сестринського персоналу. В умовах кадрового дефіциту традиційна субординаційна модель управління стає малоефективною. Натомість досвід Великої Британії (система NHS) демонструє, що делегування клінічних повноважень магістрам медсестринства (Advanced Practice Nurses) дозволяє не лише оптимізувати робочі процеси, а й на 30% покращити показники безпеки пацієнтів [1]. Актуальність роботи зумовлена необхідністю

пошуку дієвих механізмів професійної автономії для українських фахівців з магістерським ступенем медсестринства.

Мета роботи:

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та аналіз управлінських інструментів лідерства у медсестринстві Британії. Основна увага зосереджена на можливості адаптації цих механізмів для зміцнення кадрового потенціалу українських лікувальних закладів.

Матеріали та методи:

Було проведено системний аналіз нормативно-правових актів Великої Британії, звітів ВООЗ щодо стратегічних напрямів розвитку медсестринства до 2025 року, а також огляд публікацій у наукометричних базах (The Lancet, Cochrane Library) та Наказ МОЗ України.

Результати та обговорення:

У ході аналізу британського досвіду трансформації медсестринства було виокремлено ключові вектори менеджменту, адаптація яких є критично важливою для модернізації української системи охорони здоров'я:

1. Правова та клінічна детермінація Advanced Practice Nursing (APN). Згідно зі

стандартами NMC, магістр медсестринства у Великій Британії функціонує як автономний клініцист [2, с. 12]. Дослідження, опубліковане в часописі The Lancet, підтверджує, що збільшення частки магістрів у штаті на кожні 10% сприяє зниженню госпітальної летальності на 7% [3, с. 1826]. Впровадження моделі Nurse-led care дозволяє делегувати ведення пацієнтів із хронічними станами медсестрам-лідерам, і це є більш рентабельним та ефективним, ніж виключно лікарський нагляд [1].

2. Парадигма розподіленого лідерства (Clinical Leadership). Замість жорсткої

адміністративної ієрархії система NHS впроваджує фреймворк лідерства на місцях [4, с. 34]. Механізм Shared Governance (спільне врядування) дозволяє персоналу брати безпосередню участь у стратегічному плануванні та управлінні

ресурсами підрозділу. Це повністю відповідає глобальній стратегії ВООЗ, спрямованій на посилення ролі медичних сестер у процесах прийняття управлінських рішень.

3. Регенеративне управління та культура безпеки. Британська модель охорони

здоров'я відмовилася від карального менеджменту на користь принципу "Freedom to Speak Up". Система Revalidation, замінює формальну атестацію процесом безперервної професійної рефлексії. Щорічна дискусія (Reflective Discussion) з керівником спрямована не на пошук винних у помилках, а на аналіз системних дефектів та спільне проектування кар'єрного вектору фахівця [5, с. 8-11].

4. Цифрове лідерство та використання системи SystemOne [6].
Технологічним

ядром британського менеджменту є платформа SystemOne, яка реалізує концепцію «One Patient, One Record». Використання інтегрованих систем Electronic Health Records, згідно з даними мета-аналізу Cochrane Library, знижує частоту медикаментозних помилок на 40–60% [7, с. 43]. Для магістра медсестринства як менеджера це забезпечує доступ до Real-time Dashboards, дозволяя в реальному часі відстежувати динаміку вітальних показників та результатів тестів, що нівелює потребу у веденні дублюючої паперової документації.

Висновок:

На основі проведеного аналізу стратегій лідерства у медсестринстві Великої Британії та можливостей їх адаптації в Україні, сформульовано наступні висновки:

1. Обґрунтовано стратегічну роль Advanced Practice Nursing (APN). Доведено, що перехід до моделі розширеної практики медсестер-магістрів є ключовим фактором зниження госпітальної смертності та оптимізації витрат. Згідно зі стандартами NMC та дослідженнями The Lancet, надання медсестрам

автономії у прийнятті клінічних рішень та впровадження моделі Nurse-led care дозволяє вивільнити лікарський ресурс та підвищити безпеку пацієнтів.

2. Визначено ефективність децентралізованого менеджменту. Встановлено, що впровадження концепції Shared Governance (спільного врядування), рекомендованої ВООЗ, сприяє трансформації організаційної культури. Це дозволяє магістру медсестринства виступати в ролі стратегічного партнера в управлінні ресурсами, що підвищує рівень утримання кадрів у закладі [1].

3. Доведено переваги регенеративного лідерства над каральним. Аналіз системи Revalidation [5, с. 8–11] засвідчив, що фокус на професійній рефлексії та культурі відкритості (Freedom to Speak Up) є більш дієвим інструментом запобігання медичним помилкам, ніж адміністративні штрафи. Це створює сприятливе середовище для безперервного професійного розвитку персоналу.

4. Підтверджено критичну роль цифровізації (SystmOne) [6]. Використання інтегрованих платформ типу SystmOne та систем Electronic Health Records є необхідною умовою для сучасного лідерства. За даними Cochrane Library [7, с. 43], такий підхід мінімізує людський фактор у медикаментозній терапії та забезпечує магістра-менеджера об'єктивними даними для прийняття рішень у реальному часі.

5. Перспективи впровадження. Для України доцільно впроваджувати пілотні проекти щодо розширення повноважень магістрів медсестринства за прикладом стандартів NHS, а імплементація британського досвіду має розпочатися з нормативного закріплення статусу магістра медсестринства як автономного фахівця з правом розширеної практики, що відповідає глобальним напрямкам розвитку галузі до 2025 року [8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Global strategic directions for nursing and midwifery 2021–2025. Geneva: World Health Organization, 2021. 72 p. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240033856> (дата звернення:

04.02.2026).

2. Nursing and Midwifery Council (NMC). The Code: Professional standards of practice and behaviour for nurses, midwives and nursing associates. London, 2015 (Updated 2023). 20 p.
3. Aiken L. H., Sloane D. M., Bruyneel L. et al. Nurse staffing and education and hospital mortality in nine European countries: a retrospective observational study. *The Lancet*. 2014. Vol. 383, Issue 9931. P. 1824–1830.
4. *Leading Change, Adding Value: A framework for nursing, midwifery and care staff*. London: NHS England, 2016. 64 p.
5. Nursing and Midwifery Council (NMC). *How to revalidate with the NMC: Requirements for renewal*. London, 2019 (Updated 2023). 24 p.
6. TPP SystmOne. *Integrated Electronic Health Records for NHS Trusts*. URL: <https://www.tpp-uk.com/products/systmone> (дата звернення: 06.02.2026).
7. Porter M., et al. Interventions to improve the safety of recording and communicating medication information. *Cochrane Database of Systematic Reviews*. 2020. Issue 11. Art. No.: CD011111. P. 1–114.
8. Про затвердження професійного стандарту «Сестра медична (брат медичний)»: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20.07.2022 № 1269. URL: <https://moz.gov.ua> (дата звернення: 06.02.2026)

LAW AND INTERNATIONAL LAW

УДК 341.3:341.231.14

Серватюк Людмила Василівна

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Алексєєнко Ілона Олексіївна

здобувачка першого(бакалаврського) рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки

та стратегічних комунікацій

Національна академія Служби безпеки України

м. Київ, Україна

МІЖНАРОДНО-ПРОВОА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу збройної агресії російської федерації проти України проведеного на основі норм міжнародного публічного права та усталеної міжнародної практики кваліфікації збройних конфліктів. Досліджено правову природу анексії як акту агресії крізь призму норм міжнародного права, зокрема положень Статут ООН, Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (1974) «Визначення агресії» та Резолюції № 68/262 «Територіальна цілісність України». Обґрунтовано, що дії держави-агресора порушують імперативні норми *jus cogens*, принцип невикористання сили та принцип територіальної цілісності держав. Проаналізовано системні порушення прав людини на тимчасово окупованих територіях, зокрема незаконні затримання, насильницькі зникнення, катування, політично мотивовані переслідування, депортацію

цивільного населення та примусову зміну громадянства. Окрему увагу приділено порушенням положень IV Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, зокрема статті 51 щодо заборони примусового призову населення окупованої території до збройних сил держави-окупанта. Висвітлено міжнародно-правові механізми притягнення росії до відповідальності, зокрема діяльність Міжнародний кримінальний суд, Міжнародний Суд ООН та Європейський суд з прав людини, а також ініціативи України щодо створення спеціального трибуналу з розгляду злочину агресії та формування міжнародного механізму репарацій. Зроблено висновок, що анексія Криму є грубим порушенням міжнародного правопорядку та тягне за собою міжнародно-правову відповідальність держави-агресора, а реалізація комплексних правових механізмів є необхідною умовою відновлення справедливості та забезпечення принципу невідворотності покарання.

Ключові слова: збройна агресія, спроба анексії Криму, окупація, міжнародне право, територіальна цілісність, права людини, воєнні злочини, злочини проти людяності, міжнародно-правова відповідальність.

Збройна агресія росії проти України, яка розпочалася у 2014 році та триває донині, призвела до тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, що є прямим порушенням фундаментальних норм міжнародного права, які забороняють застосування сили для зміни державних кордонів і зобов'язують поважати територіальну цілісність держави. Окрім того, дії росії супроводжуються системними порушеннями прав людини, які кваліфікуються як воєнні злочини та злочини проти людяності.

Конституція України в своїй преамбулі чітко зазначає, що Крим є невід'ємною частиною України (ст. 134), і будь-яка спроба змінити цей статус є незаконною.

Дії росії на території півострова слід розглядати крізь призму поняття анексії, що визначається як протиправне насильницьке приєднання однією державою території або частини території іншої держави або будь-якого

простору, що перебуває під контролем чи у спільному користуванні міжнародного співтовариства [1]. Агресивне захоплення території без згоди суверенної держави порушує принципи Статуту ООН, а також суперечить практиці Міжнародного Суду ООН, який неодноразово наголошував на незаконності набуття територій шляхом сили [2, 3].

11 років тому, 27 березня 2014 року на 68-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (далі – ГА ООН), була ухвалена резолюція № 68/262 «Про територіальну цілісність України». Засідання Генасамблеї ООН було скликане спеціально після окупації росією, території Кримського півострова. Резолюція ГА ООН 68/262, підтвердила суверенітет і територіальну цілісність України в її міжнародно визнаних кордонах, закликала всі держави, міжнародні організації та спеціалізовані установи не визнавати будь-які зміни статусу Автономної Республіки Крим та міста Севастополя на основі так званого «референдуму», який відбувся 16 березня 2014 року та утримуватися від будь-яких дій або кроків, які могли б бути витлумачені як визнання будь-яких таких змін [4].

Протиправні дії з боку росії, мають всі ознаки акту збройної агресії, визначеного у статті 3, пунктів (a), (b), (e), (c) Резолюції ГА ООН № 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року «Визначення агресії». Відповідно до положень цього документа, агресією визнається вторгнення або напад збройних сил однієї держави на територію іншої, а також будь-яка військова окупація, навіть тимчасового характеру, що є наслідком такого вторгнення [5].

Фактичне введення та перебування збройних сил росії на території Кримського півострова, всупереч суверенітету України, блокування українських військових частин та захоплення адміністративних будівель свідчать про насильницьке захоплення території суверенної держави. Такі дії порушують імперативні норми міжнародного права (*jus cogens*), зокрема принцип невикористання сили (ст. 2 п. 4 Статуту ООН) та принцип поваги до суверенітету і територіальної цілісності держав, закріплені в Гельсінському заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року [2].

Окупація Кримського півострова росією супроводжується численними порушеннями прав людини, що свідчить про системний характер репресивної політики окупаційної влади щодо цивільного населення.

Протягом років окупації Криму, міжнародні та національні правозахисні організації фіксували факти насильницьких зникнень, тортур, позасудових покарань, політично мотивованих переслідувань та ув'язнень кримських активістів, використання «юридичних» і позаправових механізмів і інструментів для прямої та непрямой дискримінації кримськотатарського корінного населення та українців Криму й знищення будь-яких форм руху спротиву окупації чи підтримки зв'язку з Україною. Держава-окупант завуалювала всі свої наступи на громадянські та політичні права правовою оболонкою — на території Криму почало активно застосовуватись російське законодавство щодо боротьби з тероризмом й екстремізмом, під прикриттям якого з півострова були витіснені будь-які форми кримськотатарського та українського визвольного й національно-патріотичного рухів, почали переслідувати будь-які форми «інакомислення», невідповідні офіційній парадигмі Кремля.

За період окупації Криму сталася велика кількість порушень права на свободу й особисту недоторканність внаслідок дій представників окупаційної влади Криму чи афілійованих з ними парамілітарних груп. «Свавільні арешти й затримання набували різних форм і, як здається, слугували різним цілям — від нагнітання страху до придушення опозиції та як метод покарання», — йдеться в доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини про ситуацію в Криму, опублікованій 2017 року.

За даними українських правозахисних організацій, кількість політичних в'язнів-громадян України, які знаходяться у місцях позбавлення волі на території росії й окупованого нею Криму, станом на січень 2021 року перевищувала 100 осіб. Понад 70 з них — кримськотатарські мусульмани, котрі перебувають під кримінальним переслідуванням за очевидно сфабрикованими звинуваченнями в тероризмі та екстремізмі. Близько 200 малолітніх дітей

залишилися без своїх батьків. Також є факти фіксації випадків насильницького зникнення осіб. Найбільша кількість насильницьких зникнень була зафіксована у 2014 р., коли зникло безвісти 28 осіб, причому в більшості випадків лунали твердження про причетність до цих зникнень «кримської самооборони», незаконно створеного збройного формування, що допомагало росії анексувати півострів. Потерпілі, котрі були звільнені, часто розповідали про фізичне насильство й психологічний тиск, якого вони зазнавали під час утримування під вартою без права спілкування та листування. У жодному з задокументованих випадків винні не були притягнуті до відповідальності [6].

Згідно з міжнародним гуманітарним правом, окупаційній державі забороняється примушувати населення окупованої території служити в її збройних силах. Так само забороняється чинити тиск і вести пропаганду на користь добровільного вступу до армії. Це порушує статтю 51 Конвенції про захист цивільного населення під час війни (IV Женевська Конвенція) [7].

Усупереч, відповідних законів, ухвалених росією 4 жовтня 2022 року, громадяни України та особи без громадянства на окупованій території, включно з дітьми, «визнавалися» громадянами росії, за умови прийняття ними присяги. Порушуючи норми МГП, через прийняття присяги від дітей віком від 14 років і старше фактично вимагалось присягнути на вірність окупаційній державі. Інколи проводилися публічні церемонії, які демонстрували вручення російських паспортів дітям. Наприклад, заходи щодо вручення російських паспортів 14-річним хлопцям, які залишилися без батьківського піклування проводилися на окупованій території Херсонської, Луганської та Запорізької областей, а також у Севастополі. Українські юнаки, яким на окупованій території виповнилося 18 років, підлягають призову до російських збройних сил на строк до 12 місяців, оскільки були примушені отримати російське громадянство. Як повідомлялося, у листопаді 2024 року перші групи призовників з окупованої території вирушили до росії для проходження служби в російських збройних силах. Примусове залучення осіб з окупованих територій до служби в російських збройних силах є грубим порушенням Женевських конвенцій [8].

19 грудня 2023 року ГА ООН ухвалила оновлену резолюцію «Ситуація з правами людини на тимчасово окупованих територіях України, включаючи Автономну Республіку Крим та місто Севастополь». Резолюція засуджується триваюче нехтування росією норм міжнародного права у сфері прав людини та міжнародного гуманітарного права, незаконне утримання під вартою цивільних українських громадян, застосування тортур та катувань, дискримінація жителів тимчасово окупованих територій. Генеральна Асамблея закликає росію припинити депортацію українських дітей, будь-яку зміну статусу цих дітей та надати вичерпну інформацію відповідним агенціям ООН та міжнародним організаціям, у тому числі список усіх депортованих українських дітей, включаючи тих, чий статус був змінений, усиновлених або переданих на піклування прийомних батьків, а також вжити всіх необхідних заходів для безпечного повернення цих дітей на Батьківщину [9].

Кабінет Міністрів України здійснює постійний моніторинг стану дотримання прав і свобод людини і громадянина на тимчасово окупованій території, за результатами якого оприлюднює та надає відповідну інформацію міжнародним організаціям у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина та вживає необхідних заходів (у тому числі через міжвідомчий координаційний орган) для узагальнення правової позиції держави у питанні відсічі і стримування збройної агресії росії та підготовки і супроводження консолідованої претензії України до росії щодо реалізації її міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію проти України.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина на тимчасово окупованих територіях та, у разі необхідності, представляє Верховній Раді України спеціальну доповідь про стан додержання прав і свобод людини і громадянина на цих територіях [10].

Міжнародно-правові механізми притягнення росії до відповідальності ґрунтуються на нормах Статуту ООН, Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС), Європейської конвенції з прав людини та численних

резолюціях Генеральної Асамблеї ООН. Зокрема, Резолюція ГА ООН № 68/262 від 27 березня 2014 року підтвердила територіальну цілісність України та засудила спробу анексії Криму, а Резолюція № 3314 (1974 р.) визначила агресію як найтяжчий міжнародний злочин, що тягне за собою міжнародну відповідальність держави. У Резолюції № 78/246 від 19 грудня 2023 року міжнародна спільнота знову засудила окупацію українських територій, системні порушення прав людини, депортацію цивільних, зокрема дітей, та закликала Росію забезпечити їх повернення. Міжнародний кримінальний суд видав ордери на арешт президента росії в. путіна та уповноваженої з прав дитини м. львової-бєлової за незаконну депортацію українських дітей. Європейський суд з прав людини об'єднав усі міждержавні скарги України проти росії, визнавши юрисдикцію росії щодо окупованих територій до її виключення з Ради Європи.

Україна, зі свого боку, послідовно реалізує комплекс міжнародно-правових механізмів притягнення росії до відповідальності. Зокрема, держава ініціювала низку справ у Міжнародному Суді ООН та Міжнародному кримінальному суді, спрямованих на встановлення факту порушення росії норм міжнародного права та притягнення винних до відповідальності за злочин агресії, воєнні злочини й злочини проти людяності. Крім того, Україна бере активну участь у створенні спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України, а також у реалізації міжнародного Реєстру збитків, завданих агресією росії, що стане основою для подальшого механізму репарацій і компенсацій постраждалим фізичним та юридичним особам. Такі кроки свідчать про прагнення України забезпечити невідворотність міжнародно-правової відповідальності росії та відновлення справедливості.

Враховуючи все вищесказане, Конституція України незмінно визначає Автономну Республіку Крим і місто Севастополь як невід'ємну частину території держави, що підтверджує принципову позицію України щодо збереження територіальної цілісності та суверенітету. Збройна агресія росії, яка призвела до тимчасової окупації українських територій, є грубим порушенням імперативних норм міжнародного права. Спроба анексії Криму має ознаки акту

агресії, визначеного Резолюцією ГА ООН № 3314 (1974), і суперечить Резолюції № 68/262 (2014), якою підтверджено територіальну цілісність України та закликає держави не визнавати зміну статусу півострова. На окупованих територіях росія здійснює системні порушення прав людини, що кваліфікуються як воєнні злочини та злочини проти людяності, зокрема незаконні арешти, катування, депортації цивільних, переслідування кримських татар і насильницьке нав'язування громадянства, що прямо суперечить статті 51 IV Женевської конвенції (1949). Відповідальність росії реалізується через Міжнародний Суд ООН, Міжнародний кримінальний суд і Європейський суд з прав людини, які розглядають справи щодо порушень міжнародного права. Україна, у свою чергу, ініціює міжнародні позови, бере участь у створенні спеціального трибуналу щодо злочину агресії, Міжнародного реєстру збитків та просуває механізм репарацій, спрямованих на відновлення справедливості та поваги до міжнародного правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим. URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/27-bereznia-2014-roku-ukhvalena-persha-rezo-liutsiia-ha-oon-shchodo-krymu/> (дата звернення: 27.02.2026)
2. Статут ООН. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 27.02.2026).
3. Статут Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 27.02.2026).
4. Організація Об'єднаних Націй. (2014). Про територіальну цілісність України: Резолюція ООН № 68/262. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU14123> (дата звернення: 27.02.2026).

5. Організація Об'єднаних Націй. (1974). Про визначення агресії: Резолюція ООН № 3314. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakononline.ua/documents/show/169633> (дата звернення: 28.02.2026).
6. Ситуація з правами людини в Криму за 7 років окупації: URL: <https://hrhcrimea.org.ua/sytuacziya-z-pravamy-lyudyny-v-krymu-za-7-rokiv-okupa-cziyi-analitychna-dopovid/> (дата звернення: 28.02.2026).
7. Про захист цивільного населення під час війни: Женевські Конвенції 1949 р. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 27.02.2026).
8. Вплив збройного конфлікту та окупації на правах дітей в Україні. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2025-04/armed-conflict-impact-occupation-children-rights-Ukraine-February-31-December-unofficial-translation-1-uk.pdf> (дата звернення: 28.02.2026).
9. Офіційний сайт МЗС. Коментар МЗС України щодо ухвалення ГА ООН резолюції «Ситуація з правами людини на тимчасово окупованих територіях України, включаючи Автономну Республіку Крим та місто Севастополь». URL: <https://mfa.gov.ua/news/komentar-mzs-ua-shchodouhvalen-nya-generalnoyu-asambleyeuy-oon-rezolyuciyi-situacziya-z-pravami-lyudini-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-ukrayini-vklyuchayuchi-ar-krim-ta-misto-sevastopol> (дата звернення: 28.02.2026).
10. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України: Закон України № 2217-IX від 21.04.2022 р. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2217-20#n81> (дата звернення: 28.02.2026).

INSTITUTE OF LAW ENFORCEMENT, JUDICIAL SYSTEM AND NOTARY

УДК 34

Сав'юк Ігор Вікторович
Луцюк Володимир Сергійович
Васильчук Галина Вікторівна
викладачі
Володимир-Волинський
фаховий коледж
м. Володимир, Україна

ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: ВІД КОНТРОЛЮ ДО ПАРТНЕРСТВА

Анотація. У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти превентивної діяльності правоохоронних органів України в сучасних умовах. Проаналізовано нормативно-правову базу, що регламентує застосування превентивних заходів, зокрема Закону України «Про Національну поліцію». Розглянуто основні види поліцейських заходів: від перевірки документів до поліцейського піклування. Особливу увагу приділено галузевим напрямкам, таким як ювенальна превенція, протидія домашньому насильству та реалізація концепції взаємодії поліції з громадою (Community Policing). Висвітлено специфіку роботи правоохоронців в умовах воєнного стану та окреслено пріоритетні шляхи вдосконалення превентивної роботи через цифровізацію та зміцнення суспільної довіри.

Ключові слова: превентивна діяльність, Національна поліція, правопорушення, громадська безпека, поліцейські заходи, ювенальна превенція, взаємодія з громадою, воєнний стан.

Вступ

У сучасному демократичному суспільстві ефективність правоохоронної системи вимірюється не кількістю розкритих злочинів чи затриманих осіб, а рівнем безпеки та довіри громадян. Превентивна діяльність — це фундамент правопорядку, стратегічний напрям, що спрямований на усунення причин та умов вчинення правопорушень ще до того, як вони завдадуть шкоди суспільству. Перехід від репресивної моделі («покарати за вчинене») до превентивної («не допустити скоєння») є ключовим маркером реформування правоохоронних органів України.

1. Поняття та нормативно-правове підґрунтя

Превенція (від лат. *praevenio* — запобігаю) у правоохоронному контексті — це сукупність правових, організаційних та виховних заходів. Основним суб'єктом цієї діяльності є Національна поліція України.

Законодавчу базу становить Конституція України, Закон «Про Національну поліцію» (особливо Розділ V «Поліцейські заходи»), Кодекс України про адміністративні правопорушення та низка відомчих наказів МВС. Важливо розуміти, що будь-який превентивний захід (наприклад, перевірка документів чи зупинка авто) є законним лише тоді, коли він ґрунтується на визначених законом підставах, є необхідним та пропорційним меті.

2. Класифікація превентивних заходів

Згідно зі статтею 31 Закону «Про Національну поліцію», виділяють 11 основних превентивних заходів. Їх можна розділити на кілька функціональних груп:

- **Інформаційно-контрольні:** перевірка документів, опитування особи, поверхнева перевірка (огляд). Ці заходи дозволяють ідентифікувати потенційні ризики та встановити причетність осіб до правопорушень.

- **Обмежувальні:** зупинення транспортного засобу, вимога залишити місце, обмеження пересування особи. Вони застосовуються для локалізації небезпеки (наприклад, під час масових заходів або ДТП).

- **Техніко-наглядіві:** використання технічних засобів фото- та відеофіксації. Це один із найефективніших методів превенції на дорогах, що мінімізує людський фактор і корупційні ризики.

- **Соціально-захисні:** поліцейське піклування. Цей захід застосовується до вразливих груп — дітей, що залишилися без нагляду, або осіб з ознаками психічного розладу, які становлять небезпеку для себе чи оточуючих.

3. Галузеві напрями превенції

Превентивна діяльність не є однорідною; вона адаптується під конкретні сфери суспільного життя:

Ювенальна превенція. Робота з неповнолітніми є найбільш делікатною. Вона включає не лише контроль за підлітками «групи ризику», а й просвітницьку роботу в школах, боротьбу з булінгом та домашнім насильством. Головна мета — сформувати у молоді правосвідомість.

Дільничні офіцери та Community Policing. Дільничний — це «обличчя» поліції в громаді. Концепція *Community Policing* передбачає постійну взаємодію з мешканцями. Коли громадяни знають свого офіцера і довіряють йому, вони частіше повідомляють про підозрілі ситуації, що дозволяє запобігати тяжким злочинам.

Протидія домашньому насильству. Створення спеціалізованих мобільних груп реагування (наприклад, «Поліна») стало проривом. Превенція тут полягає у винесенні термінових заборонних приписів та взятті кривдників на профілактичний облік.

4. Виклики воєнного стану

Повномасштабне вторгнення РФ внесло радикальні корективи в роботу правоохоронців. Превенція набула нових форм:

- **Блокпости та контрдиверсійні заходи:** перевірка транспорту та осіб для виявлення ДРГ.

- **Евакуація та гуманітарна підтримка:** поліція стала органом, що забезпечує безпечний виїзд цивільних із зон бойових дій.

- **Кіберпревенція:** протидія дезінформації, ворожим ПСО та онлайн-шахрайствам, які активізувалися під час війни.

5. Проблеми та шляхи вдосконалення

Попри позитивні зрушення, система стикається з викликами:

1. **Кадровий дефіцит:** навантаження на дільничних та патрульних залишається критичним.

2. **Технологічний розрив:** потреба в ширшому впровадженні систем «Smart City» (розумне відеоспостереження) по всій країні.

3. **Рівень довіри:** превентивні заходи часто сприймаються громадянами як втручання в особисте життя. Необхідно підвищувати комунікаційні навички поліцейських.

Висновок

Превентивна діяльність — це не про обмеження свобод, а про створення середовища, де правопорушення стає неможливим або не вигідним. Майбутнє українських правоохоронних органів лежить у площині цифровізації (використання Big Data для прогнозування злочинності) та подальшого зміцнення партнерства з громадами. Лише поєднання високих технологій та людського підходу дозволить побудувати справді безпечну державу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 груд. 2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.
5. Про затвердження Положення про підрозділи превентивної діяльності Національної поліції України : наказ МВС України від 13 жовт. 2023 р. № 840. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 24.05.2024).
6. Адміністративна діяльність поліції : підручник / за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків : ХНУВС, 2022. 450 с.
7. Превентивна діяльність Національної поліції України : навч. посіб. / за заг. ред. О. І. Безпалової. Харків : ХНУВС, 2020. 256 с.
8. Ювенальна превенція : навч. посіб. / О. В. Кудерміна та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 180 с.
9. Організація роботи дільничного офіцера поліції : практ. посіб. / В. А. Куліков та ін. Дніпро : ДДУВС, 2023. 144 с.
10. Бандурка О. М. Основи управління в Національній поліції України : монографія. Харків : Золота миля, 2019. 320 с.
11. Швець Д. В. Пріоритетні напрями розвитку превентивної діяльності поліції в умовах цифровізації. *Право і безпека*. 2023. № 2. С. 15–24.
12. Коломоєць Т. О. Адміністративно-правове забезпечення превентивної діяльності в умовах воєнного стану. *Вісник Запорізького національного університету*. 2022. № 3. С. 45–52.

MILITARY SCIENCES, NATIONAL SECURITY AND STATE BORDER SECURITY

УДК 355.457

Дацков Антон Володимирович

кандидат психологічних наук, доцент
професор кафедри бойового застосування сил оборони
факультету професійної освіти та лідерства

Національна академія Державної
прикордонної служби України
м. Хмельницький, Україна

Сторожук Богдан Валерійович

начальник відділу прикордонної служби (тип С)
четвертої прикордонної комендатури швидкого реагування
Краматорський прикордонний загін Східне регіональне управління
Державної прикордонної служби України
м. Краматорськ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ВІДДІЛУ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ ТИПУ «С» ПРИКОРДОННОЇ КОМЕНДАТУРИ ШВИДКОГО РЕАГУВАННЯ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ

Анотація. У роботі наведені типи відділів прикордонної служби «А», «Б», «В», «С» прикордонних загонів Державної прикордонної служби України (далі ДПСУ) та зазначені їх завдання, в залежності від специфіки завдань, а також форм оперативно-службової діяльності. Деталізовані завдання, які покладається

на відділ прикордонної служби типу «С» до яких відносяться: виконання завдань з охорони державного кордону України; здійснення прикордонного контролю; проведення заходів з пошуку та затримання правопорушників, локалізації нестандартних (кризових) ситуацій, запобігання, виявлення та припинення правопорушень, протидію яким законодавством України віднесено до компетенції ДПСУ та виконання інших завдань, покладених на ДПСУ.

Ключові слова: відділ прикордонної служби типу «С», підготовка до виконання завдань, охорона державного кордону, наказ на охорону державного кордону, прикордонний навряд, .

На сучасному етапі розвитку та функціонування підрозділів прикордонного відомства постає питання трансформації способів виконання ними завдань як під час безпосередньої участі у відбитті збройної агресії російської федерації проти України, так і під час звичної охорони та захисту державного кордону на інших, безпечних ділянках державного кордону за умов збройного конфлікту.

Відділи прикордонної служби в залежності від специфіки, завдань, а також форм оперативно-службової діяльності можуть бути чотирьох типів, це тип «А», «Б», «В», «С».

Тип «А» - відділи, призначені для здійснення прикордонного контролю, контролю в'їзду/виїзду на контрольних пунктах в'їзду-виїзду, запобігання, виявлення та припинення правопорушень, протидію яким законодавством України віднесено до компетенції Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ).

Тип «Б» - відділи, призначені для охорони визначеної ділянки державного кордону України поза пунктами пропуску, здійснення прикордонного контролю, контролю в'їзду/виїзду на контрольних пунктах в'їзду-виїзду, запобігання, виявлення та припинення правопорушень, протидію яким законодавством України віднесено до компетенції ДПСУ.

Тип «В» - відділи, призначені для охорони визначеної ділянки державного кордону України поза пунктами пропуску, запобігання, виявлення та

припинення правопорушень, протидію яким законодавством України віднесено до компетенції ДПСУ [1, с 1].

Зупинимося на завданнях, які покладається на впс типу «С».

Відповідно до [1, с 1] на впс типу «С» покладається виконання чотирьох основних завдань:

Перше завдання - виконання завдань з охорони державного кордону України;

Друге завдання - здійснення прикордонного контролю;

Третє завдання - проведення заходів з пошуку та затримання правопорушників, локалізації нестандартних (кризових) ситуацій, запобігання, виявлення та припинення правопорушень, протидію яким законодавством України віднесено до компетенції ДПСУ;

Четверте завдання - виконання інших завдань, покладених на ДПСУ [1, с. 1].

Деталізуємо порядок виконання вищезазначених чотирьох завдань впс типу «С» [2, с. 261].

З питань виконання завдань з охорони державного кордону України впс типу «С» керується [3], де зазначено, що мобільна прикордонна застава є штатним підрозділом охорони державного кордону і резервом начальника прикордонного загону (коменданта прикордонної комендатури). Її застосування здійснюється за рішенням зазначених начальників та вищих штабів. Ці підрозділи, як структурні елементи мобільних сил, призначені для безпосереднього виконання функцій мобільних сил на "зеленому" кордоні. Вони є автономними і діють, як правило, самостійно відповідно до [3].

Заходи, які проводяться впс типу «С» щодо виконання першого завдання включають [2, с. 261]:

1. Отримання наказу щодо виконання завдання з охорони державного кордону.
2. Безпосереднє виконання завдання:

реалізація оперативної та іншої інформації випереджувального характеру про протиправну діяльність на державному кордоні України;

ведення спеціальних та патрульно-пошукових дій у межах контрольованих прикордонних районів;

участь у проведенні локальних дій, прикордонних (спільних) операцій, спільних оперативно-профілактичних заходів;

проведення самостійних та спільних з іншими прикордонними підрозділами і правоохоронними органами дій з локалізації нестандартних (кризових) ситуацій на державному кордоні, в пунктах пропуску через державний кордон та на об'єктах в зоні відповідальності;

поєднання чотирьох вищеперерахованих завдань.

3. Завершення виконання завдання.

4. Доповідь про результати виконання завдання.

З питань виконання другого завдання впе типу «С» керується [3].

Підрозділи прикордонного контролю мобільних сил призначені для виконання окремих завдань з прикордонного контролю і пропуску через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна, проведення спільно з представниками МВС заходів щодо контролю за дотриманням правил перебування на території України іноземців та осіб без громадянства [3].

Заходи, які проводяться впе типу «С» щодо виконання другого завдання включають [2, с. 263]:

1. Отримання наказу щодо виконання завдання з охорони державного кордону.

2. Безпосереднє виконання завдання:

посилення змін прикордонних нарядів на окремих напрямках міжнародного сполучення;

організація та здійснення пропуску через державний кордон осіб та майна;

участь у проведенні раптових контрольних заходів у пунктах пропуску через державний кордон та контрольованому прикордонному районі;

повна або часткова заміна зміни прикордонних нарядів у пунктах пропуску;

участь у заходах щодо контролю за дотриманням законодавства України про правовий статус іноземців в межах контрольованих прикордонних районів; поєднання п'ятьох вищеперерахованих завдань.

3. Завершення виконання завдання.

4. Доповідь про результати виконання завдання.

Щодо виконання третього завдання, то вказані заходи здійснюються особовим складом відділу типу «С» під час посилення дій ділянок прикордонних підрозділів, які безпосередньо охороняють державний кордон.

Заходи, які проводяться вПС типу «С» щодо виконання визначеного завдання включають [2, с. 264]:

1. Отримання наказу щодо виконання завдання з охорони державного кордону.

2. Безпосереднє виконання завдання:

проведення заходів з пошуку правопорушників;

локалізації нестандартних (кризових) ситуацій;

запобігання правопорушень;

виявлення та припинення правопорушень;

3. Завершення виконання завдання.

4. Доповідь про результати виконання завдання.

Четверте завдання - виконання інших завдань, покладених на ДПСУ [2, с. 264]. Для прикладу завдання, щодо ведення бойових дій вПС типу «С» в умовах війни в [1] не визначені. Відповідно до [4, с. 1] одним із завдань ДПСУ є «участь у взаємодії із Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями у ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту на державному кордоні України, міжнародного збройного конфлікту та відсічі збройній агресії проти України шляхом безпосереднього ведення бойових дій» [4, с. 1]. Виконання вказаного завдання покладається на прикордонні загони з посиленими бойовими можливостями, до складу яких входять вПС типу «С».

Відділ прикордонної служби типу «С» в зазначених умовах виконувати вищезазначене завдання буде у відповідності до тактики дій механізованих підрозділів, керуючись відповідними Бойовими Статутами механізованих військ.

Заходи, які проводяться в/пс типу «С» щодо виконання четвертого завдання включають [2, с. 264]:

1. Отримання бойового завдання.
2. Заходи з підготовки загальновійськового бою.
3. Безпосереднє виконання завдання у загальновійському бою.
4. Управління підрозділом під час ведення бою.
5. Розбір бою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Положення про відділ прикордонної служби Державної прикордонної служби України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.04.2016 р. № 311 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства внутрішніх справ від 28.05.2024 р. № 342). Офіційний вісник України.2016. № 44.стор. 220.
2. Дацков А.В., Сторожук Б.В. Підвищення ефективності застосування відділу прикордонної служби типу «С» прикордонної комендатури швидкого реагування під час виконання завдань за призначенням. *Журнал: Національні інтереси України. №3 (20) 2026. Стор.257-269.*
3. Про затвердження Тимчасової інструкції про застосування мобільних підрозділів : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 30.12.2005 р. № 1039 (із змінами, внесеними згідно з наказом Адміністрації Держприкордонслужби України № 575 від 24.07.2012 р.).
4. Про Державну прикордонну службу України: Закон України № 661-IV від 03.04.2003. за станом на 26 березня 2007 р. / Верховна Рада України. – К. : Парлам. Вид-во – 208 с.

Ткаченко Василь Володимирович

кандидат технічних наук

доцент кафедри загальновійськових дисциплін

Військова академія (м.Одеса)

м. Одеса, Україна

**ОРГАНІЗАЦІЯ РХБ ЗАХИСТУ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕХОДУ НА
СТАНДАРТИ НАТО. ПРОБЛЕМИ ОПЕРАТИВНОЇ СУМІСНОСТІ
(INTEROPERABILITY)**

Анотація. Проаналізовано сучасний стан та перспективи трансформації системи РХБ захисту Збройних Сил України в умовах повномасштабної агресії РФ та підвищення ХБРЯ загроз. Досліджено ключові оновлення стандартів НАТО (STANAG 2103, 2426, 2473) та їх роль у забезпеченні оперативної сумісності. Визначено пріоритетні напрями технічної модернізації військ РХБ захисту в межах реалізації Стратегії розвитку ОПК та державних цільових програм 2026-2030 років, зокрема в частині цифровізації систем оповіщення, імпортозаміщення та оновлення парку спеціальної техніки.

Ключові слова: стандартизація, оперативна сумісність, автоматизовані системи, система радіаційного, хімічного і біологічного захисту,

В ході відбиття широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України відбулись та продовжують відбуватись зміни характеру дій противника на полі бою, що в першу чергу обумовлено постійним зростанням технологічного рівня збройної боротьби, а саме посилилась роль засобів ведення дистанційної розвідки (усіх видів), засобів ураження особового складу, озброєння та військової техніки, об'єктів тощо.

У найближче десятиліття безпекове середовище довкола України на глобальному рівні визначатиметься такими основними тенденціями:

зростання багатополярності та посилення стратегічної конкуренції між великими державами;

руйнування системи стратегічної стабільності, контролю над озброєннями та діяльністю військ;

розширення зон нестабільності;

відновлення гонки неконвенційних та звичайних озброєнь;

збільшення країнами світу військових витрат;

нові та революційні технології;

соціально-демографічний тиск [1].

При цьому основну військову загрозою для України і надалі становитиме Російська Федерація, яка намагатиметься позиціонувати себе, як впливовий глобальний гравець (разом зі США та Китаєм) та реалізовуватиме агресивну зовнішню політику, застосуванням всі наявні засоби збройної боротьби.

У світлі вищевикладеного, ми спостерігаємо закономірну інтенсифікацію ризиків актуалізації ХБРЯ-загроз. Дана тенденція є прямою деривацією стратегічного тупика, у якому опинилося військово-політичне керівництво агресора. Усвідомлюючи лімітованість ресурсів класичного ведення війни, Москва вдається до механізмів непрямой ескалації. Використання політичних акторів нижньої ланки та афілійованих медіа-ресурсів для артикуляції ядерного шантажу є інструментом стратегічного зондування та психологічного тиску в умовах відсутності конвенційних переваг.

Контекст поточної фази конфлікту вказує на детерміноване зростання ймовірності застосування засобів масового ураження. Коли інструментарій конвенційної війни не забезпечує досягнення поставлених цілей, агресор переходить до площини гібридного примусу. Делегування радикальних закликів до застосування тактичної ядерної зброї через мережу “військових кореспондентів” та підконтрольних лобістів дозволяє політичному центру

зберігати простір для маневру, водночас системно підвищуючи градус міжнародної напруженості.

З огляду на неспроможність агресора вирішити воєнні задачі традиційними методами, спостерігається небезпечна динаміка підвищення ХБРЯ-ризиків. Ми є свідками трансформації воєнного дискурсу в режим ядерного волюнтаризму: через неформальні канали комунікації (пропагандистські ресурси та політичних сателітів) здійснюється легітимізація ідеї застосування неконвенційної зброї як “останнього аргументу” в умовах фронтової стагнації

В той же час, противник в ході ведення бойових дій чітко усвідомлює, що застосування неконвенційної зброї може мати фатальні для нього наслідки у вигляді реакції світової спільноти та імовірного застосування у відповідь, що імовірно створить (строюватиме) передумови до масштабування таких дій в світі іншими країнами. Мова, передусім, ведеться про застосування ядерної зброї, хоча виключати застосуванням неконвенційної зброї неурядовими гравцями не можна.

В цих умовах ХБРЯ захист військ (сил) є актуальним і життєво необхідним, коли, в умовах бойових дій при застосуванні зброї масового знищення, в першу чергу несе наслідки масового ураження особового складу, ОВТ, але менш критичним можуть бути наслідки, що дозволять противнику здійснити прорив оборони і обвалення фронту в цілому через фізичний та психологічний фактор застосування.

Важливою складовою глибоких перетворень українського суспільства на шляху інтеграції в євроатлантичний безпековий простір є реформування воєнної організації держави, основу якої становлять Збройні Сили України. Їх реформування та розвиток – тривалий процес, що має свою логіку і суперечності. Розгляд його вимагає системного підходу, інтегративного аналізу політичного, економічного, правового, соціокультурного та суто військових аспектів.

На зміну загрозам минулого періоду протягом останнього часу з'явилася ціла низка нових. Широкомасштабні війни та збройні конфлікти, міжнародний

тероризм, розповсюдження зброї масового ураження, гібридні війни стали домінуючими серед широкого спектра загроз міжнародній безпеці. Логіка та перспективи розвитку сучасних озброєнь також спричинили необхідність корегування форм та способів застосування збройних сил.

Це передбачає приведення воєнних можливостей держави до сучасних вимог, а також виконання низки важливих завдань, серед яких перепрацювання законодавчої бази в сфері безпеки і оборони у відповідності до європейських стандартів і стандартів НАТО, структурної перебудови Збройних Сил України, оперативної сумісності систем управління, забезпечення ефективного демократичного цивільного контролю, вдосконалення кадрової політики, реформування системи військової освіти, планомірної технічної модернізації, спрямованої на досягнення максимальної взаємосумісності.

В самих країнах НАТО процес також триває зміна у процесах стандартизації. Так, стандарт AAP-21 (B) NATO glossary of chemical, biological, radiological and nuclear terms and definitions, був інтегрований у загальний термінологічний словник НАТО – NTMS (NATO Terminology Management System), який став основним джерелом термінології (NATOTerm та спеціалізовані публікації серії AJP-3.8 (Allied Joint Doctrine for CBRN Defense) [2, 3]. Саме цей стандарт офіційно змінив абревіатуру NBC на CBRN (РХБЯ).

STANAG 2473 (Edition 2) – Commander’s guide to radiation exposures [4], залишається базовим для операцій “не за статтею 5” (кризове реагування). Проте у 2020-х роках НАТО активно впроваджувало нові підходи до CBRN Force Protection, стандарт зазнав багато оновлень, особливо щодо настанов по безпеці персоналу в умовах радіаційних забруднень. Документ є важливим саме для командирів загальновійськових підрозділів, а не лише для фахівців РХБ захисту.

У контексті оперативної сумісності (Interoperability) цей стандарт відповідає за те, щоб командир будь-якого підрозділу НАТО (або партнерів) однаково розумів ризики та міг приймати рішення в складних умовах РХБ обстановки.

STANAG 2426 (Edition 2) – Contamination control policy [5], офіційно ще залишився в (Edition 2), але також зазнав низки змін і оновлень протягом останнього часу, наразі він є ключовим стандартом і критичним елементом для досягнення оперативної сумісності (Interoperability). Стандартизація контролю РХБ забруднення (Contamination Control) в тому числі повноти проведення спеціальної обробки, дотримання безпеки особового складу, зонування заражених районів, регламентований вхід/вихід із них, контроль маршрутів, обмеження переміщення персоналу і техніки, обліку зараженого майна та ін.

STANAG 2103 (Edition 12) (АТР-45): Оповіщення та звітування про РХБ події [6]. Найбільш змінюваний. Здебільшого зміни відбуваються через оновлення операторського мануалу (АТР-45). Цифровізація і перехід від “форматів повідомлень” до автоматизованих систем (СВРН ІS, СSС2), інтеграція в С2 системи НАТО, покращення прогнозування поширення небезпечних речовин і визначення зон ураження після РХБ події (hazard prediction): уточнення моделей розповсюдження хмари, врахування метеоданих, більш динамічні перерахунки зон зараження.

Відповідно до Доктрини “Хімічний, біологічний, радіаційний та ядерний захист військ (сил)” [7] мета ХБРЯ захисту полягає у забезпеченні захисту військ (сил) від стратегічного, оперативного, тактичного, психологічного, фізіологічного та політичного впливу застосування ХБРЯ зброї або розповсюдження токсичних промислових речовин (ТПР). Війська (сили) будуть зменшувати ефект застосування ядерної, хімічної, біологічної зброї та розповсюдження ТПР у разі необхідності дій в таких умовах.

Підготовленість військ (сил) до ведення дій в умовах РХБ зараження, їх озброєння відповідними зразками обладнання та техніки, є ключовими факторами для зменшення його впливу. Іншими заходами захисту військ (сил) є розосередження військ (сил) та органів управління і постачання, мобільність та планування з метою забезпечення швидкої реорганізації війська (сили), які підготовлені для дій в умовах РХБ зараження та мають на озброєнні відповідне

обладнання значною мірою зменшать загрозу застосування противником РХБ зброї.

РХБ захист є складовою частиною військової діяльності, яка визначена Директивою Військового комітету НАТО МС 299 Збройних Сил Альянсу. Положення МС 299 щодо планування оборони були інтегровані та розвинуті в рамках NATO Defence Planning Process (NDPP), який наразі є основним механізмом формування спроможностей Альянсу, в якому чітко визначено, що всі функціональні структури збройних сил: Сили швидкого реагування, Головні сили оборони та Резерв можуть постати перед необхідністю діяти в умовах РХБ зараження під час проведення миротворчих операцій або конфлікту. У цьому зв'язку принципи, закладені у зазначеному документі, застосовуються до всіх Сил НАТО.

В цьому ж документі визначено, що основними завданнями щодо мінімізації дії вражаючих факторів зброї масового ураження та ТПР є попередження ураження військ, захист військ та контроль рівня зараження. В свою чергу, контроль рівня зараження включає концепції, керівні положення, озброєння та процедури, що необхідні для забезпечення контролю розповсюдження отруйних речовин та проведення заходів спеціальної обробки військ з метою виключення або мінімізації ураження військ.

Розвиток системи радіаційного, хімічного і біологічного захисту безумовно пов'язаний з вдосконаленням всієї системи озброєння, спрямованої на забезпечення адекватного реагування на весь спектр можливих загроз військової безпеки. В їх числі можливість широкого застосування противником безпілотних літальних апаратів, керованих роботизованих зразків озброєння і військової техніки, а також високоточної, електромагнітної, лазерної, інфразвукової зброї та інформаційно-керуючих систем. Ефективність функціонування системи залежить від її якісного і кількісного складу.

Визначення вимог до складу і якості її складових повинно здійснюватися, виходячи з необхідності забезпечення реалізації стратегічних цілей розвитку системи РХБ захисту. Вирішення цього завдання є основою для розробки

комплексного підходу до планування проведення наукових досліджень військового, технічного та економічного характеру.

Таким чином, на думку автора, наступним кроком після затвердження основних доктринальних документів [7, 8] на шляху поступового впровадження зазначених стандартів НАТО в діяльність Збройних Сил України повинно стати перепрацювання існуючих керівних документів: настанов, бойових статутів, керівництв та інших.

Що стосується технічної складової, то на даному етапі її зміст вбачається у продовженні реалізації Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України, затвердженої Указом Президента України №372/2021 від 20 серпня 2021 року [9]. На реалізацію Державної цільової програма реформування та розвитку ОПК до 2026 року [10], Уряд прийняв наступний етап планування, який вже враховував інтеграцію приватних виробників та створення спільних підприємств з іноземними гігантами (як-от Rheinmetall чи BAE Systems). Хоча це документи стратегічного рівня і мають високий ступінь узагальнення, в контексті їх реалізації РХБ захист інтегрований у кілька ключових напрямів [11]:

1. Імпортозаміщення та вітчизняне виробництво. Стратегія визначає пріоритетом створення повного циклу виробництва критичних засобів захисту. Це стосується передусім засобів індивідуального захисту (розробка та випуск нових зразків протигазів та захисних костюмів, що відповідають вимогам STANAG), приладобудування (створення вітчизняних цифрових приладів РХБ розвідки, які можуть інтегруватися в єдину автоматизовану систему управління військами).

2. Оперативна сумісність (Interoperability). Стратегія прямо вказує на стандартизацію (приведення технічних умов виробництва засобів РХБ захисту у відповідність до стандартів НАТО), сертифікацію (створення лабораторій, які мають право сертифікувати засоби РХБ захисту за міжнародними протоколами, що дозволяє використовувати їх у спільних операціях з Альянсом).

3. Цифрова трансформація та АСУ. Державна програма передбачає впровадження автоматизованих систем збору та аналізу інформації. Для РХБ захисту це насамперед актуально досягнення стандартів автоматизації системи попередження та оповіщення про РХБ обстановку, моніторинг її змін та прогнозування її розвитку (впровадження програмного забезпечення для прогнозування поширення небезпечних речовин (аналогів натівського CBRN-Analysis).

4. Модернізація спеціальної техніки. Програма передбачає оновлення парку спеціальних машин: заміна застарілих радянських машин на сучасні мобільні комплекси РХБ розвідки на базі нових колісних платформ, обладнаних приладами розвідки бойових отруйних речовин та біологічних агентів (зокрема дистанційної); багатофункціональної машини спеціальної обробки озброєння, військової (спеціальної) техніки, матеріальних засобів та ділянок місцевості; нових вискоєфективних рецептур для проведення спеціальної обробки та технологій їх застосування; нових аерозольних засобів із маскувальним ефектом у міліметровому, інфрачервоному та видимому діапазонах спектра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Інформаційний бюлетень військ РХБ захисту Збройних Сил України № 2 (II півріччя 2025 року). Київ: Управління радіаційного, хімічного, біологічного захисту командування сил підтримки Збройних Сил України, 2026. 119 с.
2. NATOTerm. Офіційна термінологічна база даних НАТО. URL: <https://nso.nato.int/natoterm> (дата звернення: 30.03.2026).
3. AJP-3.8. Allied Joint Doctrine for Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defense : Allied Joint Publication. Edition C, Version 1. Brussels : NATO Standardization Office, 2023. 142 p.
4. STANAG 2473. Commander's Guide to Radiation Exposures in Non-Article 5 Crisis Response Operations (ATP-3.8.1.1). Edition 2. Brussels : NATO

- Standardization Office, 2011. 84 p.
5. STANAG 2426. Nuclear, Biological and Chemical (NBC) Contamination Control Policy for NATO Forces (ATP-3.8.1). Edition 2. Brussels : NATO Standardization Office (NSO), 2013. 112 p.
 6. STANAG 2103. Allied Tactical Publication ATP-45, Edition 12. Warning and Reporting and Hazard Prediction of Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Incidents. Brussels : NATO Standardization Office, 2021. 312 p.
 7. ОП 3-0 (25) Доктрина “Хімічний, біологічний, радіаційний та ядерний захист військ (сил)”, затверджена наказом Головнокомандувача Збройних Сил України від 07.01.2025 № 13.
 8. Настанова “Хімічний, біологічний, радіаційний та ядерний захист військ (сил)”, затверджена наказом Головнокомандувача ЗС України від 26.06.2025 № 305/дск.
 9. Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України : Указ Президента України від 20 серп. 2021 р. № 372/2021 // Офіційний вісник України. 2021. № 68. С. 11. Стаття 4296.
 10. Про затвердження Державної цільової програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2021 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р. № 366 (у редакції постанови КМУ від 20 січня 2021 р. № 34). Київ, 2021.
 11. Про затвердження Державної цільової програми підтримки підприємств, що впроваджують найкращі доступні технології та методи управління, на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04 берез. 2026 р. № 203-р. Київ, 2026.

Саган Олександр Іванович

студент

Державний університет «Житомирська політехніка»

м. Житомир, Україна

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВІЙСЬКОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Анотація. У роботі досліджено поняття та сутність військової безпеки в системі національної безпеки держави. Розглянуто комплексний аналіз стану військової безпеки України в умовах збройної агресії РФ та визначення особливостей протидії загрозам з її боку. Описано підходи до визначення поняття військової безпеки у наукових дослідженнях.

Ключові слова: військова безпека, збройна агресія, територіальна цілісність, мобілізаційна система, мобілізаційна підготовка.

Поняття військової безпеки формується у межах наукових уявлень про національну безпеку держави, що охоплює систему політичних, правових, економічних, соціальних і військових заходів, спрямованих на збереження державного суверенітету, територіальної цілісності, стабільності конституційного ладу та захист національних інтересів. У структурі національної безпеки військова складова посідає окреме місце, оскільки пов'язана з організацією оборони держави, підготовкою до відсічі збройній агресії, підтриманням належного рівня боєздатності збройних формувань [1, с.129-130]. Формування уявлення про військову безпеку ґрунтується на розумінні взаємозв'язку між безпекою держави, функціонуванням військової організації та системою державного управління у сфері оборони.

У науковій літературі військова безпека розглядається як стан захищеності держави від загроз воєнного характеру, що виникають унаслідок діяльності

інших держав, військово-політичних союзів, недержавних збройних формувань або внутрішніх конфліктів. Формування стану захищеності передбачає наявність певного комплексу політичних, правових, організаційних і матеріальних ресурсів, спрямованих на попередження, стримування або нейтралізацію збройних посягань. Наукове осмислення сутності військової безпеки пов'язане з аналізом умов функціонування держави у міжнародному середовищі, характером взаємовідносин між країнами, розвитком військових технологій та особливостями сучасних конфліктів.

Військова безпека перебуває у взаємозв'язку з іншими складовими національної безпеки, серед яких політична, економічна, інформаційна, соціальна та екологічна безпека. Взаємодія зазначених елементів формує комплексну систему, що забезпечує стабільність держави та суспільства. Стан економіки впливає на можливості фінансування оборонної сфери, рівень технологічного розвитку визначає можливості створення сучасного озброєння, інформаційна сфера впливає на здатність протидіяти пропагандистським впливам та інформаційним операціям [3, с.45-47].

Сутність військової безпеки розкривається через систему інституцій, механізмів та форм діяльності держави у сфері оборони. Державна політика у сфері військової безпеки включає визначення стратегічних пріоритетів оборонного розвитку, формування нормативно-правової бази, організацію діяльності органів управління, розвиток оборонно-промислового комплексу та забезпечення функціонування збройних сил. Нормативно-правове регулювання охоплює положення конституційного законодавства, закони у сфері оборони, національної безпеки, мобілізаційної підготовки, діяльності збройних формувань, військової служби та військового обов'язку. Правові норми визначають компетенцію органів державної влади у сфері оборони, порядок застосування військових формувань, організацію управління військами, систему контролю за діяльністю оборонних інституцій.

Система забезпечення військової безпеки включає органи державної влади, військові формування, правоохоронні структури, підприємства оборонно-

промислового комплексу, науково-дослідні установи, навчальні заклади військового спрямування та інші суб'єкти, діяльність яких пов'язана з організацією оборони держави [4, с.121-122]. Функціонування зазначеної системи передбачає координацію дій між різними рівнями управління, планування оборонних заходів, забезпечення ресурсної бази та організацію контролю за виконанням поставлених завдань.

Значна увага у дослідженні військової безпеки приділяється питанням стратегічного планування оборони. Планування передбачає визначення потенційних загроз, прогнозування можливих сценаріїв розвитку конфліктів, оцінку ресурсних можливостей держави та розробку заходів реагування. Стратегічні документи у сфері оборони формують напрями розвитку збройних сил, визначають структуру військових формувань, систему підготовки особового складу, принципи використання військової техніки та озброєння.

Сутність військової безпеки пов'язана з функціонуванням військової організації держави, що включає сукупність органів управління, збройних сил, інших військових формувань та інституцій, діяльність яких спрямована на забезпечення оборони. Військова організація формується відповідно до потреб оборони держави, геополітичного положення, демографічних ресурсів, економічного потенціалу та характеру загроз [6]. Розвиток військової організації передбачає вдосконалення системи управління, модернізацію озброєння, підготовку військових кадрів, розвиток оборонної інфраструктури.

Функціонування системи військової безпеки пов'язане з підготовкою збройних сил до виконання завдань оборони. Підготовка включає організацію військової освіти, проведення навчань, підвищення рівня професійної підготовки військовослужбовців, розвиток військової науки. Наукові дослідження у сфері оборони спрямовані на вивчення закономірностей сучасних конфліктів, удосконалення тактики та стратегії застосування військ, розробку нових зразків озброєння та військової техніки.

У структурі військової безпеки значне місце займає мобілізаційна підготовка держави. Мобілізаційна система включає заходи щодо підготовки

економіки, органів державної влади, підприємств, установ та організацій до функціонування в умовах воєнного часу. Проведення мобілізаційних заходів передбачає формування резервів, організацію військового обліку, підготовку громадян до виконання військового обов'язку, створення матеріальних запасів та забезпечення функціонування транспортної, енергетичної й комунікаційної інфраструктури.

Забезпечення військової безпеки пов'язане з діяльністю органів державної влади, які здійснюють управління у сфері оборони. До компетенції відповідних органів належить формування оборонної політики, розробка стратегічних документів, координація діяльності військових формувань, організація міжнародного співробітництва у сфері безпеки. Взаємодія між органами державної влади та військовими структурами спрямована на узгодження політичних рішень із потребами оборонної системи.

Проблематика військової безпеки охоплює питання інформаційної протидії, кібернетичного захисту, функціонування систем зв'язку та управління військами. Інформаційний простір відіграє значну роль у сучасних конфліктах, оскільки поширення дезінформації, інформаційних операцій та психологічного впливу може впливати на суспільні процеси, діяльність органів державної влади та функціонування військових структур [7, с.103-104]. Захист інформаційної інфраструктури, систем управління, комунікаційних мереж входить до складу заходів забезпечення військової безпеки.

Сучасні тенденції розвитку військової безпеки пов'язані з впровадженням цифрових технологій у систему управління обороною, автоматизацією процесів аналізу даних, використанням супутникових систем спостереження, безпілотних платформ, систем штучного інтелекту у сфері оборонного планування. Розвиток технологій змінює характер військових операцій, підвищує роль інформаційної обізнаності та швидкості прийняття рішень у процесі управління військами.

Формування системи військової безпеки передбачає безперервний процес аналізу загроз, удосконалення нормативно-правового регулювання,

модернізацію матеріально-технічної бази, підготовку кадрового потенціалу та розвиток міжнародного співробітництва. Кожний із зазначених напрямів перебуває у взаємозв'язку з іншими складовими системи національної безпеки, формуючи комплекс заходів, спрямованих на забезпечення стабільності держави та захист її інтересів [8, с.61-62].

Таким чином, військова безпека у системі національної безпеки держави відображає стан організації оборони, рівень підготовки збройних сил, функціонування військової організації, розвиток оборонно-промислового комплексу, мобілізаційної системи, інформаційного захисту та міжнародного співробітництва у сфері безпеки. Сукупність зазначених елементів формує механізм протидії загрозам воєнного характеру та забезпечує збереження суверенітету, територіальної цілісності і стабільності державного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Казакова Л. О. Національна безпека держави: понятійно-категорійний апарат. Регіональні студії. 2021. № 24. С. 128–132. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/24/20.pdf>
2. Мотайло О.В. Основні концептуальні підходи до сутності поняття «національна безпека». Право та державне управління. 2019. № 4. С. 288–293. URL: <http://ir.librarynmu.com/handle/123456789/4810>
3. Мосейко А. Г. Національна безпека України як об'єкт публічного адміністрування. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2019. Вип. 2 (86). С. 42–52. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&_S21P03=FILA=&_S21STR=Vlduvs_2019_2_6
4. Загуменна Ю. О., Сокурєнко В. В. Національна безпека України в умовах воєнного стану: теоретико-правовий аналіз. Вісник Національної академії правових наук України. 2024. № 2. С. 114–138. URL:

<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7d62d81d-bb38-4f4b-b59d-5ef861ce3220/content>

5. Ізбаш К. С., Деревянкін С. Л. Національна безпека України в умовах воєнного стану: сучасний стан. Південноукраїнський правничий часопис. 2024. № 1. С. 213–217. URL: https://www.researchgate.net/publication/390360086_NACIONALNA_BEZPEKA_UKRAINIV_UMOVAN_VOENNOGO_STANU_SUCASNIJ_STAN
6. Часник Д.В. Забезпечення прав людини у сфері національної безпеки в умовах протистояння військовій агресії російської федерації. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2022. Вип. 34. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/download/600/551>
7. Павленко Д. Г., Семенюк Ю. В., Лисецький Ю. М. Національна безпека: поняття, складники, чинники впливу. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. 2021. № 3. С. 102–107. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/3_2021/19.pdf
8. Ситник Г. П. Природа феномену «безпека»: онтологічний, гносеологічний та аксіологічний аспекти. Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ; Великобританія 7 листопада 2020 р. 2020. 148 с. С. 59–63. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/336/files/7148e643-1410-42f1-a6b6-f4cf15aeb638.pdf>

CHEMISTRY, CHEMICAL AND BIOENGINEERING

УДК 543.555:628.161

Надала Ольга Степанівна
викладач кафедри фундаментальних наук
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
м. Львів, Україна

РОЗРОБЛЕННЯ ЕЛЕКТРОХІМІЧНИХ БІОСЕНСОРІВ ДЛЯ СЕЛЕКТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ВАЖКИХ МЕТАЛІВ У ВОДНИХ СЕРЕДОВИЩАХ

Анотація. У роботі розглянуто сучасні підходи та методи розробки біосенсорів для експрес-виявлення важких металів у питній воді. Проаналізовано принципи дії біосенсорних систем, основні типи біорецепторів та методи реєстрації сигналу. Визначено перспективні напрями застосування електрохімічних біосенсорів із використанням наноматеріалів.

Ключові слова: біосенсор, важкі метали, питна вода, біорецептори, експес-виявлення, наноматеріали.

Забруднення питної води важкими металами (Pb^{2+} , Cd^{2+} , Hg^{2+} , As^{3+} , Cu^{2+}) є однією з найбільш актуальних проблем сучасної екології та громадського здоров'я. Важкі метали можуть накопичуватися в організмі людини, порушувати функціонування нервової, серцево-судинної та видільної систем, а також спричиняти канцерогенні ефекти навіть при низьких концентраціях [1, 2].

Відповідно до міжнародних стандартів якості питної води, необхідним є регулярний контроль вмісту токсичних елементів [1].

Основними джерелами потрапляння важких металів у водне середовище є промислові стоки металургійних підприємств, гірничодобувна діяльність, спалювання палива, використання мінеральних добрив і пестицидів, а також корозія водопровідних труб і сантехнічного обладнання. У результаті забруднення відбувається погіршення якості питної води, зниження біорізноманітності водних екосистем та підвищення ризику токсичних отруєнь населення.

Найпоширенішими лабораторними методами визначення важких металів є атомно-абсорбційна спектроскопія та мас-спектрометрія з індуктивно-зв'язаною плазмою (ICP-MS), які забезпечують високу точність, однак вимагають дорогого обладнання та значних часових витрат на підготовку проб [3]. Це обмежує можливість оперативного моніторингу води в польових умовах.

Альтернативним рішенням є використання біосенсорів – аналітичних пристроїв, що поєднують біологічний чутливий елемент і фізичний перетворювач сигналу [4]. Біорецепторами можуть бути ферменти, ДНК, металозв'язувальні білки, клітинні системи або аптамери. Особливий інтерес викликають аптамери, оскільки вони забезпечують високу селективність взаємодії з іонами металів та стійкість до зовнішніх факторів [6].

Серед методів детекції найбільш перспективними є електрохімічні біосенсори, що дозволяють отримати швидкий результат, забезпечують високу чутливість та можуть бути реалізовані у вигляді портативних пристроїв [5, 7]. Для підвищення чутливості сенсорів широко застосовуються наноматеріали, зокрема графен, вуглецеві нанотрубки та наночастинки золота. Вони збільшують активну площу електродів, покращують провідність та забезпечують кращий перенос електронів у сенсорній системі [8, 9].

Перспективним напрямом подальших досліджень є інтеграція біосенсорів у мікрофлюїдні системи та створення автоматизованих сенсорних платформ для

безперервного моніторингу питної води, що сприятиме підвищенню рівня екологічної безпеки населення [10].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Guidelines for drinking-water quality : 4th ed. incorporating the 1st addendum. – Geneva : World Health Organization, 2017. – 631 p.
2. Tchounwou P. B., Yedjou C. G., Patlolla A. K., Sutton D. J. Heavy metal toxicity and the environment // *Experientia Supplementum*. – 2012. – Vol. 101. – P. 133–164.
3. Skoog D. A., Holler F. J., Crouch S. R. Principles of Instrumental Analysis. – 6th ed. – Belmont : Thomson Brooks/Cole, 2007. – 1039 p.
4. Turner A. P. F. Biosensors: sense and sensibility // *Chemical Society Reviews*. – 2013. – Vol. 42. – P. 3184–3196.
5. Wang J. Electrochemical biosensors: towards point-of-care cancer diagnostics // *Biosensors and Bioelectronics*. – 2006. – Vol. 21. – P. 1887–1892.
6. Stoltenburg R., Reinemann C., Strehlitz B. SELEX—A (r)evolutionary method to generate high-affinity nucleic acid ligands // *Biomolecular Engineering*. – 2007. – Vol. 24. – P. 381–403.
7. Mehrotra P. Biosensors and their applications – A review // *Journal of Oral Biology and Craniofacial Research*. – 2016. – Vol. 6. – P. 153–159.
8. Pumera M. Graphene in biosensing // *Materials Today*. – 2011. – Vol. 14. – P. 308–315.
9. Dykman L. A., Khlebtsov N. G. Gold nanoparticles in biomedical applications: recent advances and perspectives // *Chemical Society Reviews*. – 2012. – Vol. 41. – P. 2256–2282.
10. Jokerst J. C., Emory J. M., Henry C. S. Advances in microfluidics for environmental analysis // *Analyst*. – 2012. – Vol. 137. – P. 24–34.

Фтемов Юрій Олександрович

к.т.н., с.н.с., завідувач кафедри фундаментальних наук

Надала Ольга Степанівна

викладач кафедри фундаментальних наук

Національна академія сухопутних військ

імені гетьмана Петра Сагайдачного

м. Львів, Україна

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ
ГРАВІМЕТРИЧНОГО МЕТОДУ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ МЕХАНІЧНИХ
ДОМІШОК У ПАЛИВНО-МАСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛАХ ТЕХНІЧНИХ
СИСТЕМ І МАШИН**

Анотація. У даній статті досліджено особливості застосування гравіметричного методу визначення механічних домішок у паливно-мастильних матеріалах. Розглянуто теоретичні засади методу, його нормативне регламентування, лабораторну методику проведення аналізу та фактори, що впливають на точність результатів. Проведено порівняння з альтернативними методами контролю чистоти палива. Обґрунтовано доцільність використання гравіметричного методу як арбітражного способу контролю якості ПММ [1, с. 3-5; 3, с. 6].

Ключові слова: лабораторний контроль, механічні домішки, паливно-мастильні матеріали, гравіметричний метод, чистота палива.

Сучасні паливні системи двигунів внутрішнього згорання характеризуються високою точністю виготовлення та підвищеним тиском упорскування. У таких умовах навіть мінімальна кількість механічних домішок

може спричинити інтенсивний знос плунжерних пар, форсунок та насосів високого тиску [4, с. 112].

Контроль чистоти паливно-мастильних матеріалів (ПММ) є обов'язковою складовою системи забезпечення експлуатаційної надійності техніки, особливо авіаційної та військової, що надзвичайно необхідно в теперішніх умовах [5, с. 87].

Одним із найбільш достовірних і якісних методів визначення механічних домішок є гравіметричний метод [1, с. 4; 2, с. 7].

Для даного методу існує нормативна база, що регламентується міжнародними та національними стандартами, а саме: ASTM D5452, ISO 4405, ДСТУ EN 12662. Згідно зі зазначеними стандартами були проведені дані експерименти. У перелік цих стандартів входило:

- правильний порядок відбору проб;
- певні вимоги до фільтрувальних матеріалів;
- температурні режими сушіння;
- методики розрахунку результатів;
- допустимі норми забруднення для різних видів палива [3, с. 8-10].

Дотримання вимог цих нормативних документів забезпечує відтворюваність і достовірність результатів лабораторного аналізу [1, с. 5].

Гравіметричний метод базується на кількісному визначенні маси нерозчинних механічних домішок шляхом їх відокремлення з досліджуваної проби палива та подальшого її зважування.

Принцип методу ґрунтується на законі збереження маси. Масова частка домішок визначається як частка різниці між масою фільтра з домішками та маси чистого фільтру (що являється чистою масою домішок) до маси зразка палива.

Даний метод був проведений відповідно до методики, де використовувались відповідні прилади та матеріали:

- аналітичні ваги з точністю до 0,0001г;
- вакуумна фільтраційна установка;
- сушильна шафа (105-110⁰С);

ексикатор;

мембранні фільтри з розміром пор 0,8 мм;

за потреби розчинники [1, с. 6; 3, с. 9]

Було проаналізовано чотири зразки різних палив та зроблено висновки щодо вмісту в них домішок. Даний експеримент проводився у такій послідовності:

попередньо підсушений фільтр протягом 45 хвилин охолоджували в ексикаторі;

було проведено первинне зважування проби (m_1) палива;

через попередньо зважений сухий фільтр відфільтрували зразок даної проби з подальшим промиванням залишку розчинником;

у сушильній шафі фільтр з осадом було підсушено до сталої маси;

в подальшому проведено повторне зважування (m_2);

за відповідними формулами обчислили результати та проаналізували їх згідно зі загальноприйнятими стандартами. Методика проведення аналізу відповідає вимогам міжнародних стандартів ISO та ASTM [1, с. 7; 3, с. 9].

Нами було обчислено похибки вимірювань, які були показником впливу різних факторів при проведенні даного експерименту. До них можна віднести:

вологість повітря;

стабільність температури сушіння;

точність аналітичних ваг;

правильність відбору проб;

розмір пор фільтра.

При дотриманні методики середня похибка методу не повинна перевершувати 5-10%.[4, с. 122].

Таблиця 1.

Результати практичних досліджень

Номер зразка	Маса взятої проби палива (m, г)	Маса фільтра сухого, охолодженого (m ₁ ,г)	Маса фільтра з осадом після фільтрації сухого (m ₂ ,г)	Маса осаду, (m ₁ .m ₂ , г)	Вміст домішок (%)	Похибка вимірювань (%)
Зразок 1 Бензин А-95	500	0,4321	0,4326	0,0005	0,0001	1,5
Зразок 2 Бензин А -92	500	0,4405	0.4410	0,0005	0,0001	2,0
Зразок 3 Дизельне паливо	500	0,4325	0,4360	0.0035	0,0007	2,0
Зразок 4 Дизельне паливо (резервуар)	500	0, 4282	0,4316	0,0034	0,00068	2,5

Таблиця 2

Нормативний вміст механічних домішок у паливах

(за вимогами стандартів якості)

Вид палива	Нормативний вміст механічних домішок (%)	Нормативний документ
Автомобільний бензин	Відсутні або не більше 0,005%	ДСТУ на автомобільні бензини
Дизельне паливо	Не більше 0,005% (до 50 г/т)	ДСТУ / EN 590
Реактивне паливо	Не більше 0,002-0,003%	Авіаційні стандарти якості
Суднове паливо	До 0,01%	Галузеві стандарти
Пічне паливо	До 0,01%	

**Оцінювання ступеня забруднення палив за результатами
гравіметричного методу**

Масова частка домішок	Оцінка чистоти палива	Експлуатаційна придатність
до 0,002%	Дуже чисте	Повністю придатне для техніки
0,002-0,005%	Допустиме	Можлива експлуатація
0,005-0,01%	Забруднене	Потребує фільтрації
понад 0,01%	Сильно забруднене	Не придатне до експлуатації

Результати визначення вмісту механічних домішок у зразках паливно-мастильних матеріалів, отримані гравіметричним методом, свідчать про незначний рівень забруднення досліджуваних зразків (табл. 1). Масова частка механічних домішок у бензинових пробах (А-95 та А-92) становить 0,0001%, що свідчить про високий ступінь їх очищення та відповідність вимогам до якості моторних палив.

У зразках дизельного палива (зразок 3 та зразок 4) зафіксовано дещо більший вміст домішок – 0,0007%. Підвищення цього показника, порівняно з бензином, може бути пов'язане з особливостями зберігання, транспортування або контактом палива з внутрішніми поверхнями резервуарів і паливних систем. Водночас отримані значення залишаються на дуже низькому рівні і не свідчать про критичне забруднення палива.

Спираючись на нормативні показники у вищеподаних таблицях, можна зробити висновок, що досліджувані палива за вмістом механічних домішок відповідають їхнім вимогам та повністю придатні для використання в паливних системах сучасних двигунів (табл. 2).

Загалом результати дослідження демонструють, що гравіметричний метод є ефективним і достатньо чутливим для визначення незначних концентрацій механічних домішок у паливі. Виявлені значення масової частки домішок знаходяться у межах допустимих норм, що свідчить про належну якість

досліджуваних зразків та ефективність систем очищення і фільтрації на етапах виробництва й зберігання (табл. 3).

Гравіметричний метод доцільно застосовувати як контрольний лабораторний метод для визначення масової частки механічних домішок у паливно-мастильних матеріалах [2, с. 10]. Але гравіметричний метод вимірювання вмісту механічних домішок у паливі має свої переваги і недоліки порівняно з іншими методами, а саме: фотометричним та лазерним підрахунком частинок. До переваг можна віднести високу точність, арбітражний контроль, а недоліком слугує тривалість вимірювання. Фотометричний метод швидкий, зате менш точний. А лазерний підрахунок частинок дає детальніший аналіз, але має високу вартість. Тільки в комплексному використанні усіх методик досягається найточніший результат дослідження.

Висновки: Гравіметричний метод є надійним способом визначення механічних домішок у ПММ. Метод забезпечує високу відтворюваність результатів. Доцільно його використовувати як арбітражний метод контролю якості. Ефективність методу підтверджена міжнародними стандартами [1-3].

Отримані результати при використанні даного методу можуть бути використані для контролю технічного стану систем зберігання палива, оцінювання ефективності фільтраційних процесів та забезпечення надійної роботи паливних систем транспортної й військової техніки, що є дуже актуально до нашої теперішньої реальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ASTM D5452 Standard Test Method for Particulate Contamination in Aviation Flues.-West Conshohocken: ASTM International, 2019-12p.
2. ISO 4405. Hydraulic fluid power – Gravimetric method for determination of solid contamination. – Geneva: ISO, 2015.-15p.
3. ДСТУ EN 12662:2018 Нафтопродукти рідкі – Визначення вмісту механічних домішок. – Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2018. - 14 с.

4. Технологія нафтопродуктів / за ред. В.Ф.Новікова – Київ; Наукова думка, 2018. – 320 с.
5. Паливно-мастильні матеріали та їх контроль. - Харків: НТУ, 2020.-240 с.

PUBLISHING AND PRINTING

УДК 007 : 304 : 070

Новікова Марія Вячеславівна

студентка спеціальності 061 «Журналістика»

Навчально-науковий інститут журналістики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ЗОБРАЖАЛЬНО-ІЛЮСТРАТИВНИЙ КОНТЕНТ СУСПІЛЬНО- ПОЛІТИЧНОГО ЖУРНАЛУ «КРАЇНА»

Анотація. У роботі досліджено зображально-ілюстративний аспект українського суспільно-політичного журналу «Країна». Об'єктом аналізу обрано випуски № 15-16, 6, 21. Актуальність теми зумовлена тим, що сучасний читач сприймає журналістський матеріал насамперед через візуальну частину, тому розуміння структури й ролі зображень у пресі стає необхідною частиною аналізу медіаконтенту.

Мета дослідження – визначити зображальний аспект журналу «Країна» за 2024-2025 роки. На матеріалі трьох випусків журналу «Країна» класифіковано зображення та фотографії за жанрами, визначено найпопулярніші їх види. У результаті аналізу встановлено, що фотографія є домінантним видом зображення, а серед жанрів фотографій найбільш уживаними є репортажне фото та фотопортрет. Це свідчить про орієнтацію видання на документальність, фіксацію реальних людей і подій. Отримані результати поглиблюють розуміння класифікації зображень в українських журналах.

Ключові слова: суспільно-політичний журнал, «Країна», зображальна інформація, візуальний контент, фотографія.

Вступ. Сьогодні люди сприймають інформацію переважно через візуальні образи. Це світова тенденція, яка посилюється явищем кліпового мислення. Через це друковані видання, як-от суспільно-політичний журнал «Країна», змушені робити ставку на якісний зображально-ілюстративний контент.

Журнал «Країна» цікавий тим, що активно використовує різноманітні візуальні форми: фотографії, малюнки, інфографіки, плакати та карикатури. Це підкреслює, що зображення перестають бути просто «прикрасою». Вони стають самостійним джерелом інформації, формують візуальний образ (бренд) журналу та впливають на емоційний стан читача. Тому важливо зрозуміти, яку роль виконує зображальний аспект у цьому виданні.

Це дослідження спирається на роботи, що вивчають контент-аналіз та візуальний аспект у ЗМІ, зокрема в журналі «Країна». Попри це, комплексний аналіз саме зображально-ілюстративного аспекту журналу «Країна» за 2024-2025 роки досі не проводився, що робить цю роботу актуальною та важливою для подальших досліджень у цій галузі.

Об'єкт дослідження – зображальні матеріали журналу «Країна» у номерах: 15-16, 6, 21. **Предмет** дослідження – зображально-ілюстративний аспект у вибраному журналі. **Мета** дослідження – визначити зображальний аспект журналу «Країна» за 2024-2025 роки.

Завдання дослідження:

1. Вивчити наукові дослідження пов'язані з обраною науковою темою;
2. Промоніторити зображальні матеріали видань;
3. Класифікувати зображальні матеріали;
4. Здійснити контент-аналіз;
5. Порівняти отримані дані, візуалізувати отримані дані та рейтингувати кількісні дані;
6. Зробити якісну характеристику отриманих даних;
7. Генералізувати результати дослідження.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та виконання завдань було використано теоретичні та емпіричні методи: аналіз наукової літератури використано для з'ясування ключових термінів, концепцій та класифікаційних моделей візуального контенту; моніторинг для ознайомлення з наявними зображальними матеріалами у вибраних випусках журналу; класифікація для систематизації зібраних зображально-ілюстративних елементів за жанрами; контент-аналіз став основним методом, що дозволив визначити основні показники та вивести кількісні дані про частоту вживання різних видів контенту; ранжування для впорядкування отриманої кількісної інформації та визначення рейтингу популярності різних видів візуальних елементів; візуалізація отриманих результатів; узагальнення застосоване на завершальному етапі, щоб сформулювати висновки про зображальний аспект видання.

Результати та обговорення. Візуальний контент у медіа має дві ключові якості, які визначають його роль. По-перше, це здатність зображення швидко впливати на емоції. Ю. Безотосна підкреслює, що графічна або ілюстративна інформація забезпечує сприйняття текстової, оскільки «майстерно написаний публіцистичний текст, доповнений відповідним ілюстративним матеріалом, може точно передати дійсність» [2, с. 432]. Завдяки цій якості, візуальний контент став важливим інструментом не лише інформації, але й PR-технологій. По-друге, це здатність візуального контенту бути самостійним текстом. Як зазначає Л. Г. Масімова: «Зображення як емоційне і видовищне повідомлення стає основою журнального контенту» і часто «не є прямою ілюстрацією до тексту», а розширює його сенси, створюючи додаткові можливості інтерпретації [10, с. 287]. Візуальний контент «перетворюється із фонового, ілюстративного на самостійну форму подачі інформації» — унаслідок чого «візуальні жанри виступають як самостійні тексти журнального контенту» [10, с. 289]. Це дало поштовх до виокремлення зображальної журналістики як окремої системи жанрів.

Масімова виокремлює кілька видів таких жанрів, розрізняючи їх за функцією та характером впливу. Вона класифікує візуальні матеріали на інформаційні («фотозамітка, фотопортрет, фоторепортаж» [10, с. 288]), аналітичні («рейтинг, діаграма, картодіаграма» [10, с. 288]) та художньо-публіцистичні («плакат, пародійний плакат, карикатура, комікс» [10, с. 288]). Ця модель дозволяє простежити розширення аналітичних та образних функцій зображення у журналістиці: «візуальна інформація створює умови для аналітичного мислення читача та дає відчуття свободи у формуванні висновків» [10, с. 289].

Окрім класифікації візуального контенту за Л. Г. Масімовою, важливо враховувати форми візуальної комунікації, описані в монографії В. Е. Шевченко. Там дослідниця виділяє такі методи подання візуального контенту: «графічні нормативи (символи, піктограми, монограми, логотипи, емблеми, орнаменти, віньетки, заставки), малюнки (карикатури, шаржі, комікси, графічні, технічні та художні зображення), інфографіку (карти, діаграми, таблиці, графіки, часові шкали (timeline), діаграми візуалізації процесу, мережі-дерева, матриці, плани, карти, структурні схеми та блок-схеми), фотографії (портрет, пейзаж, натюрморт, жанрові знімки, деталізація, панорама), типографіка» [16, с. 120-121].

Отже, на основі цих підходів, наше дослідження зосереджується на трьох найголовніших функціональних типах: фотографії, малюнки та інфографіки. Адже в цій роботі графічні нормативи та типографіка не розглядаються, тому що, на нашу думку, вони не є носіями самостійного журналістського змісту. Їхня функція полягає переважно в оформленні сторінок та допомозі читачеві орієнтуватися у виданні. Натомість фотографії, інфографіка та художньо-публіцистичні зображення прямо впливають на сприйняття матеріалу, доповнюють або навіть замінюють текст, передають емоції та ключову інформацію.

У випуску №15-16 ми нарахували 49 фотографій та 9 малюнків, загалом 58 зображень. До малюнків віднесені 3 рекламні плакати. Тому що малюнки – це

графічні, технічні та художні зображення, а плакат – це вид графіки. На двох з плакатів розміщена реклама самого журналу [7, с. 35, 47]. Останній рекламує бренд м'ясних виробів, який, до речі, з'являється на останній сторінці кожного аналізованого випуску журналу [7, с. 68]. Масімова Л. Г. каже, що «плакат має спонукальний характер, мотивує до певних дій» [10, с. 288] у цьому випадку плакати мотивують купити товар. Також в категорію «малюнки» входять художньо-публіцистичні зображення. Наприклад портрет лідера шотландського визвольного руху Вільяма Воллеса, текст матеріалу стосувався подій, які відбулись у всесвітній історії з 19 по 23 серпня [7, с. 62].

Випуск №6 насичений 54 зображеннями: 43 фотографії та 11 малюнків. Цей номер включає також колаж, чого не було в минулому аналізованому продукті. Колаж складається з фото книжок, тому це ми відносимо до технічних зображень [6, с. 40]. Обкладинка, створена дизайнером, є витвором графічного зображення. На ній розміщена червона лінія та чорна пляма. На нашу думку, вони символізують кров та постріл відповідно, до цього підбивають заголовок журналу – «Капітуляція = смерть» [6, с. 1].

79 зображень нарахували у 21 випуску журналу «Країна», 65 з яких фотографії, 13 – малюнки та 1 – інфографіка. Тепер до числа малюнків відносимо 2 карикатури. Перша карикатура знаходиться в матеріалі «Найважча дистанція для подолання – шістнадцять сантиметрів». Малюнок розповідає про українську молодь в образі Маленького принца (з відомого твору Антуана де Сент-Екзюпері «Маленький принц»), яка є відповідальною за свою країну, так само як герой твору був відповідальним за свою планету. На карикатурі зображено, як Маленький принц стикається з планетою у формі голови російського диктатора [8, с. 4]. Загалом, карикатура за Масімовою «передбачає прочитання читачем візуальних тропів, розуміння художніх засобів творення комічного» [10, с. 289].

Інфографіка була зафіксована лише у випуску №21, в інших випусках не зустрічається. Це є цікавим спостереженням, оскільки, як зауважує Рудченко А. С. у своїй роботі «Інфографіка та динамічна візуалізація як тренд

сучасних медіа», інфографіка «дає змогу унаочнити велику кількість інформації, пришвидшити процес сприйняття, зробити виклад складних і масивних даних доступнішим. Інфографіку виокремлюють як медійний феномен, тобто такий, що спрямований впливати на масову аудиторію і наразі проходить становлення як один із засобів медіавпливу на соціальні групи реципієнтів інформації» [11, с. 78].

Через те, що фотографій у всіх випусках ми нарахували найбільше, а це 82% з усієї кількості зображень, вважаємо за необхідне розподілити їх за жанрами. У роботі М. А. Балаклицького «Зображальна журналістика» [1] є класифікація жанрів фотографій. У ній він підкреслює, що фото у журналістиці є самостійним носієм змісту. Для аналізу журналу «Країна» найбільш важливими є такі жанри: фоторепортаж, фотопортрет, фотонатюрморт і фотопейзаж. Фоторепортаж передає розвиток подій і документує суспільно значущі ситуації, що є ключовим для тематики видання. Фотопортрет допомагає розкрити особистість героя матеріалу, підсилюючи емоційний аспект тексту. Фотонатюрморт використовується для акцентування деталей та предметів. Фотопейзаж дозволяє передати простір та атмосферу, у якій відбувається подія, або висвітлити стан певного середовища.

У випуску №15-16 23 фотопортрети, 15 репортажних фото та 11 фотонатюрмортів. Домінують портретні знімки, які знайомлять читача з авторами публікацій, а також героями деяких матеріалів. Юлія Безтосна зазначає, що «такі фотографії допомагають автору наочно показати те, що він описує. Дає можливість зменшити текстовий опис у статті, що полегшує читання» [2, с. 434]. Окремо слід зауважити, що всі фото журналу «Країна» зроблені якісно.

У випуску №6 також переважають фотопортрети — їх тут 20. Це означає, що головний акцент журнал робить на людях та їхніх історіях. Репортажних фото — 11, тобто друга за кількістю група. Зокрема, ціла публікація «Кого готує Житній ринок» була присвячена Житньому ринку і подіям навколо нього [6, с. 20-23]. Фотонатюрмортів у випуску 9 — вони використовуються, щоб виділити

важливі предмети або візуальні деталі, пов'язані з темою. Наприклад, в інтерв'ю дизайнеркою Тетяною Сенецькою-Швайковською, читачам показують її вироби – сумки [6, с. 32-33]. Найменше фотопейзажів — лише 3. Ймовірно, у цьому номері суспільно-політичні події та людські образи були важливішими за зображення місцевості чи навколишнього середовища.

За результатами підрахунку у випуску №21 спостерігається інша візуальна стратегія, ніж у попередніх: тут значно переважає фоторепортаж — 44 знімки. Такі фотографії забезпечують фактичний характер подачі інформації та дозволяють читачеві швидко зорієнтуватися в подіях, про які йдеться. У цьому контексті актуальною є теза Садівничого В. О. про те, що «головна перевага візуального контенту полягає в тому, що він швидко повідомляє інформацію і має велику здатність до запам'ятовування» [12, с. 43]. З 5 по 19 сторінку номера була розміщена публікація, присвячена форуму Gen W: покоління війни. На якому було багато людей і кожен висловлював власну думку. Відповідно, для тих, хто ділився своїми поглядами, була розміщена їхнє фото з того самого форуму, а також спільне фото [8, с. 5-19]. Таким чином, у цьому матеріалі було розміщено 33 репортажних фото.

Фотопортретів у цьому випуску — 15. Їхній відсоток нижчий, ніж у випусках №6 та №15–16. Фотонатюрмортів тут всього 2 і 4 фотопейзажі.

Висновок. Проведене дослідження зображально-ілюстративного контенту журналу «Країна» за 2024–2025 роки на прикладі випусків №15-16, 6 та 21 дозволило визначити основні характеристики його візуальної політики. Аналіз показав, що фотографія є домінантним видом зображення у виданні. Вона складає 83 % усіх візуальних матеріалів. Найпоширенішими жанрами фотографій є фоторепортаж – 45% із загальної кількості фотографій. Це підтверджує орієнтацію журналу на документальне відтворення подій, що відповідає його суспільно-політичній тематиці. Малюнки, художньо-публіцистичні зображення представлені у меншій кількості 17%. Інфографіка була всього використана 1 раз у випуску №21.

Розподіл фотографій за жанрами показав різні візуальні стратегії у випусках. У випуску №15-16 домінують фотопортрети – 47%, репортажні фото становлять 31%. У випуску №6 так само переважають фотопортрети – 46%, репортажні – 26%, фотонатюрморти – 21%, фотопейзажі – 7%. У випуску №21 домінують фоторепортажі – 68%, фотопортрети становлять 23%, фотонатюрморти – 3%, фотопейзажі – 6%. Така різниця свідчить про адаптацію візуальної політики журналу до тематики матеріалів і потреб читача: випуски з фокусом на події віддають перевагу репортажним фотографіям, а випуски, що акцентують на людях та їхніх історіях – портретним знімкам.

Фотографії та малюнки виконані на високому професійному рівні, що забезпечує точне відтворення фактів та висвітлення деталей подій. Структура зображень відповідає завданням суспільно-політичного видання: інформування, документування, підкреслення значущості тем та героїв матеріалів.

Подальші дослідження можуть зосередитися на аналізі більшої кількості випусків журналу для виявлення змін у використанні різних видів зображень. Варто дослідити, чому інфографіка використовується рідко, та оцінити взаємодію тексту й зображень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балаклицький М. А. Зображальна журналістика: навч.-метод. посіб. для студентів зі спец. «Журналістика» / ред. М. А. Балаклицький. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2019. 84 с.
2. Безотосна Ю. Фотографія як виражальний засіб журнальних інтернет-видань. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. Вип. 38. Львів, 2013. 432—438 с.
3. Гаврилук І. Візуальний контент місцевої онлайн-журналістики: сучасні тенденції та проблеми. *Образ*, 2020. 51—56 с.
4. Гула Є. П. Мистецтво портрету в сучасному плакаті: аспекти створення. *Графічний дизайн в інформаційному та візуальному просторі : моногр./за*

- заг. ред. М. В. Колосніченко та ін. Київ : КНУТД, 2022. 5—15 с. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/19959/1/GDIVP_mono_2022_P005-015.pdf (дата звернення: 12.03.2026).
5. Визначення поняття "плакат" та його класифікація. *На головну | СЕЗН.ЗНУ*. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/1235180/mod_resource/content/1/Визначення%20поняття%20«плакат»%20та%20його%20класифікація.pdf (дата звернення: 30.01.2026).
 6. Країна. 2024. Листопад. №21.
 7. Країна. 2025. Березень. №6.
 8. Країна. 2025. Серпень. №15-16.
 9. Лаврійчук В. О. Візуалізація в системі сучасної медіа культури: кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: 034 «Культурологія». КНУТД. Інститут культури і креативних індустрій. Київ, 2025. 59 с.
 10. Масімова Л. Г. Візуальна репрезентація журнального контенту. *Наукові записки Інституту журналістики*. Київ, 2013. 287—289 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/7680/1/L_Masimova_VJJK_GI.pdf (дата звернення: 10.03.2026).
 11. Рудченко А. С. Інфографіка та динамічна візуалізація як тренд сучасних медіа. *Кросмедіа: контент, технології, перспективи: моногр./за заг. ред. В. Е. Шевченко*. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. 75-82 с.
 12. Садівничий В. О. Типи види та особливості подачі контенту кросмедіа. *Кросмедіа: контент, технології, перспективи: моногр./за заг. ред. В. Е. Шевченко*. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. С. 40—47. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/mono/cross.pdf> (дата звернення: 10.03.2026).
 13. Саричева В. О. Специфіка використання засобів візуалізації в журналі «Країна». Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2019. 89 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/4256/Sarycheva-V.O.-Zh1-M18-free.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення:

10.03.2026).

14. Солодовник Д. Візуалізація даних у новітніх конвергентних медіа України. *Синопсис: текст, контекст, медіа*. 2023. Т. 29, №2. 157—165 с. URL: <https://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/570/471> (дата звернення: 10.03.2026).
15. Шевченко В. Е. Конвергентність як основна ознака сучасних медіа. *Кросмедіа: контент, технології, перспективи: моногр./ за заг. ред. В. Е. Шевченко*. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2018. С. 8—17. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/mono/cross.pdf> (дата звернення: 10.03.2026).
16. Шевченко В. Е. *Форми візуалізації в сучасному журналі: моногр.* Київ, 2013. 340 с. URL: https://issuu.com/victoryshe/docs/shevchenko_monograph____1__1_ (дата звернення: 28.01.2026).

Сердюк Дар'я Ігорівна

здобувачка вищої освіти навчально-наукового
інституту журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

РЕКЛАМНИЙ КОНТЕНТ У ЖУРНАЛІ «NV»

У статті досліджено український суспільно-політичний та діловий журнал «NV». Актуальність теми зумовлена зростанням ролі реклами в медіа як інструменту формування іміджу брендів і забезпечення економічної стабільності видання. Мета – визначити особливості рекламного контенту журналу. Об'єктом аналізу є текстові та зображальні рекламні матеріали у випусках № 5, № 6, № 7 за 2024 рік, предметом – їх структура та типологія. У дослідженні використано методи моніторингу, класифікації, контент-аналізу, порівняння, візуалізації, ранжування та узагальнення. Проаналізовано рекламні матеріали трьох випусків, здійснено їх класифікацію, визначено частку кожного виду та простежено динаміку змін. Установлено, що найбільшу частку становить товарна реклама, яка залишається стабільною, тоді як інші види представлені рівномірно, що свідчить про збалансовану рекламну політику видання та поєднання комерційних і іміджевих стратегій, важливих для подальшого аналізу реклами у друкованих медіа.

Ключові слова: журнал «NV», рекламний контент, класифікація реклами, друковані медіа.

Вступ

Трансформація медіаландшафту України, що особливо прискорилося з початком повномасштабної війни 2022 року, поставила перед друкованими виданнями нові виклики щодо виживання та фінансової стійкості. Рекламний контент залишається одним із ключових джерел монетизації преси, водночас його структура, обсяги та типологічні характеристики зазнають змін під впливом економічних, соціальних і політичних чинників.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення сучасного стану рекламного ринку друкованих медіа в умовах воєнного стану, коли традиційні бізнес-моделі потребують переосмислення. За даними Всеукраїнської рекламної коаліції, у 2024 році рекламно-комунікаційний ринок України демонструє поступове відновлення, однак сегмент друкованих медіа залишається вразливим [15]. Журнал NV є показовим кейсом для аналізу адаптаційних стратегій преси в кризових умовах. Зростання ролі реклами як інструменту формування іміджу брендів і забезпечення економічної стабільності медіа підсилює актуальність цього дослідження.

Зв'язок із науковими завданнями полягає у формуванні практичної бази для розуміння трансформації рекламного контенту в українських медіа та механізмів фінансової стійкості друкованої преси.

Огляд літератури. Теоретичні засади дослідження реклами в медіа розкрито у працях В. Георгієвської та Н. Сидоренко [5; 6]. Питання теорії та історії реклами узагальнено у роботах Ю. Грушевської, Н. Барабанової та ін. [7]. Типологію рекламного контенту ЗМК розроблено В. Брадовим [3; 4], специфіку сучасної реклами – К. Дюжевою [9]. Психологічні аспекти рекламного впливу досліджували О. Зазимко, М. Корольчук, В. Корольчук, Т. Лагутіна, С. Миронець, Г. Ржевський [10]. Управлінські аспекти – Н. Іванечко [11], ефективність рекламних технологій – Н. Кодацька та ін. [12]. Окремі аспекти функціонування реклами в медіа висвітлено у працях Я. Яненка [19; 20], а також Н. Санакоєвої та С. Куш [16].

Водночас недостатньо дослідженим залишається рекламний контент конкретних сучасних українських видань, особливо в умовах воєнного періоду. Бракує практичних досліджень, що фіксують актуальні типологічні зміни рекламних публікацій у суспільно-політичних журналах.

Новизна дослідження полягає у проведенні першого систематичного контент-аналізу рекламних публікацій журналу NV за випуски № 5, 6, 7 у 2024 році, виявленні типологічних особливостей та динаміки змін рекламного контенту в умовах воєнного стану.

Об'єкт дослідження – текстові та зображальні рекламні матеріали у журналі NV.

Предмет дослідження – рекламний контент обраного журналу.

Мета дослідження – визначити рекламний контент у журналі NV.

Завдання дослідження:

1. Визначити наукові дослідження, пов'язані з обраною науковою темою;
2. Промоніторити текстові та зображальні рекламні матеріали у журналі NV;
3. Класифікувати рекламні публікації в обраному журналі;
4. Здійснити контент-аналіз;
5. Подати порівняльну характеристику;
6. Візуалізувати та рейтингувати результати дослідження;
7. Подати якісну характеристику отриманих даних;
8. Узагальнити результати дослідження.

Методи дослідження

Методологічну основу дослідження становить комплексний підхід, що поєднує кількісні та якісні методи аналізу рекламного контенту. Основним методом є контент-аналіз, який дозволив системно вивчити рекламні публікації у трьох випусках журналу NV за 2024 рік.

Дослідження здійснювалося у кілька етапів. На першому етапі проведено моніторинг, тобто суцільну вибірку всіх рекламних матеріалів у випусках № 5

(серпень 2024), № 6 (жовтень 2024) та № 7 (листопад 2024). Загальна кількість проаналізованих публікацій становить 21 одиницю.

Другий етап передбачав типологічну класифікацію, відповідно до якої рекламні матеріали розподілено на товарну, іміджеву, корпоративну рекламу, рекламу послуг, промо-рекламу та партнерські проєкти. Критеріями класифікації стали комунікативна мета, об'єкт просування та особливості подачі інформації. Типологія спирається на наукові підходи В. Брадова [3; 4].

На третьому етапі здійснено кількісний контент-аналіз: підраховано кількість публікацій кожного типу та визначено їхню частку у кожному випуску. Це дало змогу виявити домінуючі типи реклами та їхню динаміку.

Четвертий етап включав порівняльний аналіз структури рекламного контенту трьох випусків, що дозволило визначити тенденції змін, а також стабільні й варіативні компоненти.

П'ятий етап передбачав візуалізацію результатів у вигляді таблиць і діаграм для наочного представлення кількісних показників. На шостому етапі застосовано ранжування, що дало змогу визначити ієрархію рекламних форматів за частотою їх появи.

Сьомий етап полягав в узагальненні отриманих результатів у контексті розвитку рекламного ринку України, специфіки журналу NV як суспільно-політичного видання та впливу воєнного стану на рекламний контент.

Додатково використано метод аналізу наукової літератури для формування теоретичної бази дослідження. Опрацьовано понад 20 джерел, що охоплюють історичні, теоретичні, психологічні та управлінські аспекти реклами. Практичну базу дослідження становлять три випуски журналу NV за 2024 рік (№ 5, 6, 7), що є репрезентативною вибіркою для аналізу актуального стану рекламного контенту видання у першій половині року. Обраний часовий проміжок дозволяє простежити динаміку змін та виявити тенденції, що формуються в умовах третього року повномасштабної війни.

Результати й обговорення

Аналіз рекламного контенту журналу NV за випуски № 5, 6, 7 у 2024 році виявив низку важливих закономірностей та тенденцій, що характеризують стан рекламного ринку друкованих медіа в Україні.

Загальна структура рекламного контенту. У трьох досліджуваних випусках журналу NV виявлено 21 рекламну публікацію, розподілені нерівномірно: випуск № 5 (серпень) містив 6 рекламних матеріалів, випуск № 6 (жовтень) – 8 публікацій, випуск № 7 (листопад) – 7 рекламних одиниць (табл. 1). Така кількість свідчить про помірну насиченість видання рекламою, що відповідає стандартам якісної суспільно-політичної преси, де редакційний контент домінує над рекламним.

Таблиця 1.

РЕКЛАМНИЙ КОНТЕНТ У ЖУРНАЛІ NV

Вид реклами	Випуск 5, Серпень 2024	Випуск 6, Жовтень 2024	Випуск 7, Листопад 2024			
Товарна реклама	Кількісні	Відсотки, %	Кількісні	Відсотки, %	Кількісні	Відсотки, %
	2	33.3%	3	37.5%	2	28.6%
Іміджева реклама	1	16.7%	–	0	1	14.3%
Корпоративна реклама	1	16.7%	1	12.5%	1	14.3%
Реклама послуг	1	16.7%	2	25.0%	1	14.3%
Промо- реклама	–	0	1	12.5%	1	14.3%
Партнерські проекти	1	16.7%	1	12.5%	1	14.3%

Товарна реклама виявилася найбільш представленою категорією у всіх трьох випусках. У серпневому номері вона становила 33,3% від загального обсягу (2 публікації з 6), у жовтневому досягла максимуму в 37,5% (3 з 8), а в листопаді знизилася до 28,6% (2 з 7). Незважаючи на коливання абсолютних

показників, товарна реклама стабільно утримує лідерські позиції протягом аналізованого періоду, що свідчить про збереження попиту рекламодавців на просування конкретних товарів через преміальні медіаканали. Об'єктами товарної реклами виступають переважно товари преміум-сегменту, що корелює з цільовою аудиторією журналу NV – платоспроможними читачами з високим рівнем освіти та доходів.

Іміджева реклама демонструє найбільшу нестабільність серед усіх категорій. У серпневому випуску вона становила 16,7% (1 публікація), у жовтневому була повністю відсутня (0%), а в листопаді відновилася на рівні 14,3% (1 публікація). Така нерегулярність пояснюється специфікою іміджевої реклами, яка зазвичай має кампанійний характер і не потребує постійної присутності. Відсутність іміджевої реклами у серпневому номері може бути пов'язана з економією бюджетів рекламодавців або з переорієнтацією іміджевих кампаній на цифрові канали. Водночас сам факт присутності цієї категорії у двох випусках засвідчує, що окремі бренди продовжують інвестувати у довгострокове формування репутації через друковані медіа.

Корпоративна реклама виявила надзвичайну стабільність: у кожному з трьох випусків присутня рівно одна публікація цього типу. Відсоткові показники коливаються від 16,7% до 12,5% та 14,3%, що зумовлено різною загальною кількістю реклами у випусках, а не змінами абсолютної кількості корпоративних матеріалів. Така сталість свідчить про наявність постійних рекламодавців, зацікавлених у підтримці корпоративного іміджу через журнал NV. Корпоративна реклама зазвичай розміщується великими компаніями, для яких важлива асоціація з якісним суспільно-політичним виданням.

Реклама послуг також демонструє відносно стабільну присутність, хоча й з певними коливаннями. У серпні вона становила 16,7% (1 публікація), у жовтні досягла піку в 25,0% (2 публікації), а в листопаді повернулася до 14,3% (1 публікація). Зростання частки реклами послуг у серпні може відображати загальну тенденцію сервісної економіки, де сектор послуг традиційно активізується в літній період. Присутність цієї категорії у всіх випусках

підтверджує важливість журналу NV як каналу комунікації для компаній сфери послуг, орієнтованих на заможну аудиторію.

Промо-реклама є новою категорією, яка не була представлена у серпневому випуску (0%), але з'явилася у жовтневому (12,5%, 1 публікація) та листопаді (14,3%, 1 публікація). Поява та закріплення цього формату свідчить про диверсифікацію рекламного контенту та пошук видавцем нових форм монетизації. Промо-реклама, яка поєднує інформаційні та рекламні елементи, часто сприймається аудиторією менш критично, ніж традиційна реклама, що робить її привабливою для рекламодавців. Її стабільна присутність у двох останніх випусках може сигналізувати про формування нового тренду в рекламній політиці журналу.

Партнерські проекти також демонструють стабільну присутність: по одній публікації у кожному випуску, що становить 16,7% у серпні, 12,5% у жовтні та 14,3% у листопаді. Ця категорія представляє особливий інтерес, оскільки партнерські проекти зазвичай передбачають глибшу інтеграцію рекламодавця у контент видання та можуть приносити більший дохід порівняно зі звичайною рекламою. Стала присутність партнерських проектів свідчить про наявність довгострокових відносин між журналом NV та певними брендами або організаціями.

Динаміка загального обсягу реклами. Зростання кількості рекламних публікацій від 6 у серпні до 8 у жовтні з подальшим незначним зниженням до 7 у листопаді може відображати загальні тенденції рекламного ринку. Серпень традиційно є активним місяцем для реклами в Україні, що пов'язано з літнім сезоном та активізацією споживчої активності. Відносна стабільність обсягів свідчить про збереження журналом NV позицій на ринку преміальних рекламних майданчиків навіть в умовах воєнного стану.

Диверсифікація рекламного контенту. Важливою тенденцією є поступове розширення типологічної палітри реклами. Якщо у серпні була відсутня промо-реклама, то у наступних випусках ця категорія з'явилася та закріпилася. Це свідчить про адаптивність видання до потреб ринку та готовність

експериментувати з новими форматами. Така гнучкість є важливою конкурентною перевагою в умовах кризи друкованих медіа.

Співвідношення різних типів реклами. Аналіз показує, що журнал NV підтримує збалансований рекламний портфель без критичної залежності від якогось одного типу реклами. Навіть домінуюча товарна реклама не перевищує 40% в жодному випуску, що знижує ризики втрати доходів у разі відтоку рекламодавців з певного сегмента. Такий підхід відповідає принципам сталого розвитку медіабізнесу.

Контекст воєнного стану. Результати дослідження необхідно інтерпретувати в контексті триваючої повномасштабної війни. За даними С. Чернявського, медіаландшафт друкованих медіа в Україні зазнав суттєвих трансформацій у 2024 році [18]. У цих умовах збереження журналом NV відносно стабільного потоку реклами свідчить про міцність бренду видання та лояльність рекламодавців. Водночас помірна кількість рекламних публікацій (у середньому 7 на випуск) може відображати загальне скорочення рекламних бюджетів у сегменті друкованих медіа.

Якісні характеристики рекламного контенту. Окрім кількісних показників, важливо відзначити якісні особливості виявленої реклами. Рекламні матеріали в журналі NV характеризуються високим рівнем виробництва, професійним дизайном та інтеграцією у загальну концепцію видання. Це підтверджує позиціонування журналу як преміального продукту і пояснює його привабливість для рекламодавців, які прагнуть асоціювати свої бренди з якісним контентом.

Порівняння з науковими даними. Отримані результати корелюють з висновками Н. Санакоєвої та С. Куц щодо специфіки реклами у преміальних виданнях [16], а також підтверджують спостереження С. Скрипника про зміни у рекламних стратегіях українських медіа в період після 2022 року [17]. Водночас дослідження розширює практичну базу, надаючи конкретні дані про актуальний стан рекламного контенту в одному з провідних журналів України.

Висновки та перспективи

Аналіз динаміки рекламних матеріалів у випусках № 5, 6, 7 за 2024 рік свідчить про переважання товарної реклами, частка якої коливалася від 28,6% до 37,5%, що підтверджує стабільний попит на просування продуктів. Іміджева реклама представлена нерівномірно: вона відсутня у жовтневому випуску, але з'являється у листопаді, що вказує на ситуативне використання. Корпоративна реклама, реклама послуг, промо-реклама та партнерські проєкти залишаються відносно стабільними (12–16% кожна), що свідчить про прагнення до збалансованої структури рекламного контенту.

Проведене дослідження дозволило виявити ключові типологічні особливості та тенденції розвитку рекламних публікацій у журналі NV. На основі аналізу 21 рекламного матеріалу сформульовано такі висновки.

По-перше, структура рекламного контенту характеризується помірною різноманітністю з домінуванням товарної реклами (близько третини публікацій), що відповідає загальним тенденціям преміальних видань.

По-друге, простежується розширення типологічної палітри, зокрема через появу та закріплення промо-реклами у випусках жовтня та листопада, що свідчить про адаптацію до змін ринку.

По-третє, корпоративна реклама та партнерські проєкти демонструють стабільність і присутні в кожному випуску, що вказує на довгострокову співпрацю з рекламодавцями та сприяє фінансовій стійкості видання.

По-четверте, виявлено відносну стабільність загального обсягу реклами з незначним зростанням у жовтні. Середній показник (близько 7 публікацій на випуск) свідчить про баланс між комерційними інтересами та редакційною незалежністю.

По-п'яте, результати слід розглядати в умовах воєнного стану, коли рекламний ринок і сегмент друкованих медіа зазнають трансформацій. У цих умовах стабільність рекламного потоку в журналі NV свідчить про його сильні позиції серед преміальних видань.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому аналізі співвідношення комерційної та іміджевої реклами, вивченні розвитку цифрових і партнерських форматів, а також розширенні часових меж дослідження для виявлення довгострокових і сезонних тенденцій. Доцільним є порівняльний аналіз кількох суспільно-політичних журналів України, а також дослідження ефективності рекламних форматів через опитування рекламодавців і аудиторії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баранецька А. Д. Інтегровані комунікації: інтерпретація реклами. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2020. Т. 41. № 1. С. 90 – 94. URL: <https://surl.li/vdkuxl> (дата звернення: 01.10.2025).
2. Бессараб А. О. Просування книжкової продукції на сторінках журналу «GLAMOUR». *Обрії друкарства*. 2014. Т. 3, № 1. С. 16 – 23. URL: <https://surl.li/ухкеhk> (дата звернення: 01.10.2025).
3. Брадов В. В. Рекламний контент та види ЗМК. *Актуальні проблеми науки та освіти: зб. матеріалів XVIII підсумкової наук.-практ. конф. викладачів МДУ / За заг. ред. К.В. Балабанова – м. Маріуполь, 05 лютого 2016 року: МДУ, 2016. С. 90 – 91. URL: <https://surl.li/уґхпma> (дата звернення: 01.10.2025)*
4. Брадов В. В. Типологічна різноформатність рекламного контенту ЗМК. *Актуальні проблеми науки та освіти: зб. матеріалів XVII підсумкової наук.-практ. конф. викладачів МДУ / За заг. ред. К.В. Балабанова – м. Маріуполь, 30 січня 2015 року: МДУ 2015. С. 235 – 237. URL: <https://surl.li/lbmwel> (дата звернення: 01.10.2025).*
5. Георгієвська В., Сидоренко Н. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ: СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК РЕКЛАМНО-ДОВІДКОВОЇ ПРЕСИ НА ТЕРИТОРІЇ СХІДНОЇ УКРАЇНИ (XIX - початок XX ст.) : навч. посіб. Київ : АДЕФ-Україна, 2010. 225 с.
6. Георгієвська В., Сидоренко Н. РЕКЛАМА РУШІЙ РОЗКВІТУ: Рекламно-

- довідкова преса на території східної України (XIX - ПОЧАТКУ XX СТ.) : моногр. Київ. : АДЕФ-Україна, 2010. 320 с.
7. Грушевська Ю. А., Барабанова Н. Р., Назаренко О. М., Писаренко. Л. М. Теорія та історія реклами : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2019. 127 с. URL: <https://surl.lt/pdcssug> (дата звернення: 01.10.2025).
 8. Даниленко-Кульчицька В. А. Правління рекламною діяльністю редакцій друкованих засобів масової інформації: дис. ... канд. екон. наук : Тернопіль : ТНЕУ, 2011. 189 с. URL: <https://surl.li/siaayf> (дата звернення: 01.10.2025).
 9. Дюжева К. В. Реклама у сучасних медіа. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2016. Вип. 2. С. 228 – 236. URL: <https://surl.li/egujqv> (дата звернення: 01.10.2025).
 10. Зазимко О. В., Корольчук М. С., Корольчук В. М., Лагутіна Т. М., Миронець С. М., Ржевський Г. М. Психологія реклами : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 384 с. URL: <https://surl.li/ajknrv> (дата звернення: 01.10.2025).
 11. Іванечко Н. Управління рекламною діяльністю: навч. посіб. Тернопіль: Західноукраїнський національний університет, 2022. 88 с. URL: <https://surl.li/ynvhha> (дата звернення: 01.10.2025).
 12. Кодацька Н. О., Шевченко Т. С., Жихарева-Толстік Г. О. Прикладні рекламні технології: використання та ефективність. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 3, № 4. С. 273 – 277. URL: <https://surl.li/xpdsxb> (дата звернення: 01.10.2025).
 13. Осадча А. М. Рекламна графіка у візуальному просторі м. Києва кінця XIX – початку XXI століття : дис. ... д-ра філософії : 022 – «Дизайн». / КНУТД. Київ, 2024. 282 с. URL: <https://surli.cc/qiatgz> (дата звернення: 01.10.2025).
 14. Перезовова І. В., Дробко В. І. Реклама як основний елемент маркетингової комунікаційної політики НАК «НАФТОГАЗ УКРАЇНИ». *Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф.*, м. Івано-

- Франківськ, 11–13 жовт. 2017 р. Івано-Франківськ, 2017. С. 328 – 330.
URL: <https://surl.li/fpjfjb> (дата звернення: 01.10.2025).
15. Полосьмак І. Об'єм рекламно-комунікаційного ринку України 2024 і прогноз об'ємів ринку 2025. Всеукраїнська рекламна коаліція. URL: <https://surl.li/gmqlyb> (дата звернення: 01.10.2025).
 16. Санакоєва Н. Д., Куш С. Г. Транснаціональний медіабренд "Forbes": позиціонування та специфіка реклами у "Forbes Україна". *Держава та регіони. Серія : Соціальні комунікації*. 2016. № 4. С. 129 – 133.
 17. Скрипник С. В. Реклама в українських медіа та засоби її впливу на суспільство : кваліфікаційна робота ... бакалавра : 061 – «Журналістика». / Університет митної справи та фінансів. Дніпро, 2023. 79 с. URL: <https://surl.li/sejgvx> (дата звернення: 29.11.2025).
 18. Чернявський С. Медіа ландшафт друкованих медіа в Україні – 2024. Ukrainian Media Fund, German Marshall Fund of the United States. URL: <https://surl.lu/tpogfm> (дата звернення: 29.11.2025).
 19. Яненко Я. В. Реклама в сучасних «глянсових» журналах як засіб соціалізації. *Образ*. 2015. Т. 16, № 1. С. 152 – 158. URL: <https://surl.lu/tfjczg> (дата звернення: 29.11.2025).
 20. Яненко Я. В. Сучасні рекламні комунікації як чинник соціалізації : моногр. Суми; Сумський державний ун-т., 2018. 300 с. URL: <https://surl.lu/bjqgrc> (дата звернення: 29.11.2025).
 21. Яремчук Р. І. Принципи проектування глянцевого видання: кваліфікаційна робота ... магістра: 022 – «Дизайн». / Університет Короля Данила. Івано-Франківськ, 2024. 58 с. URL: <https://surl.li/vwspdi> (дата звернення: 29.11.2025).

ECOLOGY AND ENVIRONMENTAL PROTECTION TECHNOLOGIES

УДК 502/504:556:355.01(477)

Параняк Роман Петрович

д.с.-г.н., професор

професор кафедри екології та захисту довкілля

Градович Ніна Ігорівна

к.с.-г.н., доцент

доцент кафедри екології та захисту довкілля

Литвин Надія Антонівна

к.вет.н., доцент

доцент кафедри екології та захисту довкілля

Львівський національний університет ветеринарної

медицини та біотехнологій

імені С. З. Гжицького

ВОДНІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: РУЙНУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ, ЗАБРУДНЕННЯ ТА ШЛЯХИ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Анотація. Збройна агресія Російської Федерації проти України з 2022 року спричинила масштабні руйнування водогосподарської інфраструктури та суттєве погіршення екологічного стану водних ресурсів, особливо в південних і східних регіонах країни. У роботі розглянуто територіальну нерівномірність водозабезпечення, наслідки пошкодження гідротехнічних споруд, характер забруднення водних об'єктів, а також вплив воєнних дій на морські екосистеми

Чорного моря. Особливу увагу приділено проблемам моніторингу в умовах обмеженого доступу до територій. Обґрунтовано довгострокові екоризики та запропоновано концептуальні екорекреаційні напрями щодо руйнування об'єктів водогосподарської інфраструктури та гідроекосистемної деградації загалом на засадах інтегрованого управління.

Ключові слова: водні ресурси, гідроекосистеми, воєнні дії, гідротехнічна інфраструктура, екобезпека, Чорне море, екологічна реабілітація.

З початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році водні ресурси України зазнали значних негативних змін. Інтенсивні бойові дії призвели до пошкодження та руйнування багатьох елементів водогосподарського комплексу: гребель, штучних водойм, транспортних каналів, насосних станцій і споруд для очищення стічних вод. Такі руйнування порушили стабільний перебіг гідрологічних процесів, спричинили погіршення якості води та створили серйозні перебої у водопостачанні населених пунктів і виробничих об'єктів [1].

Важливим фактором, що посилює наслідки воєнних дій, є природна нерівномірність розподілу на наших теренах безпосередньо самих ресурсів. Північна та західна локальність країни характеризуються вищою водозабезпеченістю завдяки розвиненій річковій мережі та достатній кількості атмосферних опадів. Водночас території південних та східних частин (Донецька, Луганська, Херсонська, Запорізька) історично лімітовані щодо забезпеченості прісного гідроресурсу при одночасному високому рівні його споживання в промисловості та зрошуваному землеробстві. В умовах активних бойових дій ця диспропорція почала виявлятися критичними проявами: безпосередньою дефіцитністю, скорочується частка площ поливного землеробства та очисні споруди виводяться з ладу таким чином [2].

До основних екологічних наслідків належать забруднення водних об'єктів нафтопродуктами, важкими металами та залишками вибухових матеріалів. Дегенеративні прояви виявляються у дисбалансах регуляторної

функціональності гідроекосистем, особливо виявляється на водно-болотних угіддях, обумовлюючи їх вразливістю [4]. Антропозумовлена втрата гідроресурсу зумовлює зниження стійкості природних ландшафтів до зовнішніх впливів. Додаткову екозагрозу створює затоплення/підтоплення вугільних шахт у Донецькому басейні, внаслідок чого токсиканти, солі та інші забруднювачі потрапляють у поверхневі та підземні води басейну Сіверського Дінця. Найбільш руйнівними епізодами стали руйнування греблі Каховської ГЕС у червні 2023 року, пошкодження Курахівської греблі в листопаді 2024 року та знищення дамби на Сіверському Дінці поблизу Райгородка 23 березня 2026 року. Ці події викликали як локальні затоплення, так і обміління річкових русел, що негативно вплинуло на функціонування гідроекосистем і рівень біорізноманіття [1; 3].

Окремої уваги заслуговує вплив воєнних дій на екосистеми Чорного моря. У інфраструктурній взаємодії гідроекосистем масштабне надходження забруднених вод після прориву Каховської греблі, поєднане з військовими вибухами, шумовим забрудненням та техногенними розливами, позначилось на якості морської екосистеми. Особливо гострою стала проблема масової загибелі морських ссавців — дельфінів і морських свиней. Простежується біоаккумуляція у трофічних ланцюгах, ослаблення імунітету тварин і порушення природних процесів у морській екосистемі. Наслідки цих змін можуть мати довгостроковий характер для всього Чорноморського регіону [4].

Проведення системного екологічного моніторингу водних об'єктів у зоні бойових дій та на окупованих територіях значно ускладнене. Традиційні методи відбору проб і польових досліджень у багатьох випадках неможливі. Тому велике значення набувають сучасні дистанційні методи, які дозволяють отримувати оперативну інформацію про зміни водної поверхні, стан гідроспород і можливі ознаки забруднення.

Відновлення водних ресурсів після закінчення активної фази воєнних дій потребує комплексного та системного підходу. Серед головних завдань — технічне відновлення та модернізація пошкодженої інфраструктури, очищення

водойм від забруднювачів, відтворення прибережних зон і водно-болотних угідь, а також широке впровадження сучасних водозберігаючих технологій у промисловості, сільському господарстві та комунальному секторі. Не менш важливим є перехід до інтегрованого басейнового управління водними ресурсами з обов'язковим урахуванням ризиків зміни клімату та підвищення загальної екологічної стійкості водогосподарського комплексу [6; 7].

Відновлення водних ресурсів України потребує переходу від фрагментарних заходів до системного підходу, заснованого на принципах інтегрованого управління водними ресурсами. Активна міжнародна співпраця може суттєво прискорити процес відновлення та забезпечити доступ до передових технологій і фінансових ресурсів. Пріоритетними напрямками є реконструкція гідротехнічної інфраструктури, впровадження інноваційних технологій очищення води, екологічна реабілітація деградованих територій та створення ефективної системи моніторингу [5, 7, 8].

Отже, воєнні дії спричинили масштабну деградацію гідроінфраструктури, що має довготривалий характер. Подолання наслідків потребує системних заходів та впровадження екоорієнтованої політики. Таким чином, наслідки збройного конфлікту для гідроресурсів України є глибокими і багатогранними. Водночас післявоєнний період відкриває унікальні можливості для якісної модернізації водної галузі відповідно до сучасних вимог екологічної безпеки, раціонального природокористування та сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Афанасьєв С.О. Про екологічні наслідки руйнування греблі Каховської ГЕС: Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 6 вересня 2023 року. *Вісник НАН України*. 2023. Т. 11. С. 71–80.
2. Державне агентство водних ресурсів України. Водні ресурси України: сучасний стан та управління. Київ, 2023. URL: <https://davr.gov.ua> (дата звернення: 02.04.2026).

3. Мінічева Г.Г., Соколов Є.В, Гаркуша О.П., Сон М.О., Большаков В.М., Богатова Ю.І., Бондаренко О.С., Синьогуб І.А. Вплив воєнних дій на морські екосистеми України. *Євроінтеграція екологічної політики України* : матеріали 5 Всеукр. наук.-практ. конф., м. Одеса, 23 жовтня 2023 р. Одеса, 2023. С. 60–64.
4. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Стан водних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
5. Реєстр гідротехнічних споруд України, ДП «АМПУ». URL: <https://www.uspa.gov.ua/reyestr-gts> (дата звернення: 30.03.2026).
6. Kiziun, A. H., Sevastianova, A. I. (2025). The impact of military actions on the ecological condition of rivers and water bodies in Ukraine. *In Proceedings of the 19th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference of Young Scientists and Students* (Kyiv, April 17, 2025) (pp. 113–114). Kyiv: National Aviation University.
7. Pereira P., Zhao W., Symochko L., Inacio M., Bogunovic I., Barcelo D. The Russian-Ukrainian armed conflict impact will push back the sustainable development goals. *Geography and Sustainability*. 2022. Vol. 3(3). P. 277–287.
8. World Bank. Ukraine rapid damage and needs assessment. Washington, 2023. URL: <https://www.worldbank.org> (accessed: 02.04.2026).

INFORMATION TECHNOLOGIES AND SYSTEMS

УДК 004.42:351.74

Салій Максим Дмитрович

Лукашук Олександр Миколайович

Підвальний Максим Вадимович

Вирич Євгеній Сергійович

курсанти 2-го курсу навчально-наукового інституту №4
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Науковий керівник: Лучик Світлана Дмитрівна

професор кафедри інформаційних систем та технологій,
доктор економічних наук, професор

ВІЗУАЛЬНЕ ПРОГРАМУВАННЯ, ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У роботі досліджено актуальність та перспективи впровадження інструментів візуального програмування у правоохоронну діяльність. Проаналізовано роль Low-code платформ як стратегічного рішення для подолання дефіциту ІТ-кадрів та ефективної обробки великих масивів цифрових даних в умовах зростання кількості кіберінцидентів. Розглянуто функціональні можливості ключових платформ, таких як Node-RED, Orange Data Mining та KNIME, у контексті автоматизації розслідувань, OSINT-розвідки та фінансового моніторингу. Визначено, що використання графічних алгоритмів дозволяє правоохоронцям самостійно розробляти аналітичні рішення, значно

підвищуючи швидкість реагування на правопорушення та забезпечуючи наочність доказової бази для суду.

Ключові слова: візуальне програмування, правоохоронна діяльність, Low-code платформ, кібербезпека, OSINT, аналіз даних, автоматизація розслідувань, цифрові докази, кримінальний аналіз.

Актуальність впровадження візуального програмування у правоохоронну діяльність зумовлена стрімким зростанням обсягів цифрових даних та дефіцитом ІТ-кадрів, що підтверджується збільшенням кількості кіберінцидентів в Україні на 37% протягом 2025 року [1]. За прогнозами фахівців, до кінця 2026 року понад 70% нових застосунків у світі створюватимуться за допомогою Low-code платформ [2]. Отже, використання графічних алгоритмів поступово стає ключовим інструментом для оперативної автоматизації розслідувань, аналізу OSINT та візуалізації злочинних зв'язків. Це дозволяє правоохоронцям самостійно розробляти аналітичні рішення без глибоких знань коду, що значно підвищує швидкість реагування на правопорушення та ефективність опрацювання доказової бази в умовах глобального ринку поліцейського програмного забезпечення (ПЗ), обсяг якого вже перевищив 20 млрд доларів [3].

Візуальне програмування — це метод створення програм, який полягає у використанні графічних елементів замість текстових команд. Замість написання коду, користувачі створюють програми шляхом маніпуляції блоками, які представляють різні логічні та функціональні операції [4]. При застосуванні такого методу в правоохоронній діяльності це означає, що аналітик може самостійно побудувати ланцюжок обробки даних, де кожен блок відповідає за конкретну дію: завантаження бази даних, фільтрацію за певним критерієм (наприклад, прізвищем чи номером авто) та візуалізацію результату у вигляді карти зв'язків або графіка.

Основними інструментами, що мають найбільший потенціал для використання в правоохоронних органах, є платформи:

Node-RED [5] є інструментом подієвого програмування, який ідеально підходить для інтеграції різних джерел даних у режимі реального часу. У поліцейській практиці він може використовуватися для побудови систем моніторингу: наприклад, автоматичного збору сповіщень з камер відеоспостереження або датчиків та їх подальшої маршрутизації до відповідних служб. Його перевагою є відкритий код та велика кількість готових модулів для роботи з мережевими протоколами.

Orange Data Mining [6] є спеціалізованим середовищем для візуального аналізу даних та машинного навчання. Для криміналістів та аналітиків Orange є корисним завдяки можливості швидко проводити кластеризацію (групування подій за схожими ознаками) або будувати прогнозні моделі злочинності без написання складних скриптів на Python. Програма дозволяє бачити результати кожного кроку обробки даних безпосередньо у візуальному інтерфейсі.

KNIME (Konstanz Information Miner) [7] є потужною платформою для комплексної аналітики, що дозволяє створювати складні робочі процеси (workflows). Вона є особливо цінною для розслідування фінансових злочинів та відмивання коштів, оскільки дозволяє об'єднувати дані з різних реєстрів, банківських виписок та митних баз у єдину логічну схему для пошуку аномалій.

Практичне впровадження візуального програмування в правоохоронну діяльність дозволяє автоматизувати аналіз великих масивів даних для виявлення прихованих зв'язків між фінансовими транзакціями та учасниками злочинних угруповань. У сфері OSINT-розвідки графічні алгоритми забезпечують цілодобовий моніторинг цифрового простору, а в кібербезпеці — наочне моделювання ланцюжків атак для швидкої протидії загрозам. Використання Low-code інструментів стає основою для систем підтримки прийняття рішень, що дозволяє прогнозувати рівень злочинності та структурувати цифрові сліди в криміналістиці. Зрештою, це мінімізує технічну рутину та значно прискорює шлях від отримання первинної інформації до формування зрозумілої для суду доказової бази.

Отже, візуальне програмування є стратегічним інструментом модернізації правоохоронної діяльності, що дозволяє подолати розрив між великими обсягами цифрових даних та дефіцитом ІТ-кадрів. Впровадження Low-code рішень у сферах OSINT, кібербезпеки та кримінального аналізу значно прискорює обробку інформації та робить доказову базу наочною для суду. Попри виклики щодо безпеки даних, потенціал графічного моделювання є ключовим для формування проактивної моделі протидії злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рада національної безпеки і оборони України. Офіційний сайт. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/7376.html> (дата звернення: 31.03.2026).
2. Magic Quadrant for Enterprise Low-Code Application *Platforms*. *Gartner*. 2024. URL: <https://www.gartner.com/en/documents/6773234> (дата звернення: 31.03.2026).
3. Law Enforcement Software Market Report 2025 - 2030, By Offering, Geo, Tech. *MarketsandMarkets*. URL: <https://www.marketsandmarkets.com/Market-Reports/law-enforcement-software-market-8292078.html> (дата звернення: 31.03.2026).
4. Візуальне програмування: що це? *JustSmart*. URL: https://justsmart.com.ua/uk/blog/shho-take-vizualne-programuvannya-jogo-perevagy-ta-nedoliky/?doing_wp_cron=1774985792.6611740589141845703125 (дата звернення: 31.03.2026).
5. Low-code programming for event-driven applications. *Node-RED*. URL: <https://nodered.org/> (дата звернення: 31.03.2026).
6. Data Mining Fruitful and Fun. *Orange Data Mining*. URL: <https://orangedatamining.com/> (дата звернення: 31.03.2026).
7. Open for Innovation. *KNIME*. URL: <https://www.knime.com/> (дата звернення: 31.03.2026).

Нежуренко Олександр Григорович

кандидат технічних наук

старший викладач кафедри комп'ютерних наук

та інформаційних технологій

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

<https://orcid.org/0009-0007-4594-9606>

ТЕХНОЛОГІЇ 5G ТА 6G ДЛЯ ІНТЕРНЕТУ РЕЧЕЙ: АНАЛІЗ ОБМЕЖЕНЬ І ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ

Анотація. Тези присвячені аналізу можливостей і технічних бар'єрів під час розгортання мереж 5G/6G для потреб Інтернету речей. Доведено, що поточне покоління 5G успішно закриває базові потреби масового IoT. Проте майбутні сценарії залежатимуть від 6G і наскільки ефективно до 2030 року вдасться подолати обчислювальні та обмеження у новій архітектурі.

Ключові слова: 5G, 6G, Інтернет речей, терагерцовий діапазон, massive MIMO, network slicing, енергоефективність, edge AI.

Стрімке зростання кількості IoT-пристроїв формує нові вимоги до бездротових мереж: високу щільність підключень, малу затримку, високу надійність і тривалу автономність кінцевих вузлів. У цьому контексті 5G уже стало важливим етапом еволюції мережевої інфраструктури, однак для критичних, масових і широкосмугових IoT-сервісів його можливості поступово наближаються до технічної межі. Саме тому перехід до 6G розглядається не як формальне оновлення стандарту, а як необхідна зміна архітектури, частотних ресурсів і способів керування мережею [1, с. 274-278; 2, с. 836-886; 3, с. 2; 4, с. 1117-1174].

Однак, перехід IoT-мереж до 6G несе за собою певні перспективи та обмеження. З цієї причини є доцільним проведення порівняльного аналізу, аби виявити, що може запропонувати 6G і чи зможе він остаточно замінити 5G. Найбільш очевидна риса, яка відрізняє 5G від 6G - це різниця частотних діапазонів: якщо 5G для IoT спирається на sub-6 GHz і mmWave, то 6G орієнтується на терагерцовий спектр, що відкриває доступ до значно ширших смуг каналу й теоретично вищої пропускну здатності. Водночас зі зростанням частоти різко зменшується дальність зв'язку та погіршується проникнення крізь перешкоди, тому терагерцові рішення доцільні передусім для локальних, кластеризованих або внутрішніх IoT-сценаріїв. Отже, однією з головних технічних проблем 6G до 2030 року залишається компроміс між швидкістю, покриттям і вартістю щільного розгортання базових станцій [1, с. 274-278; 2, с. 836-886; 3, с. 2; 5, с. 136-141].

Паралельно з освоєнням нових частот відбувається розвиток технологій massive MIMO та мережної сегментації. Перехід до ultra-massive MIMO дає змогу підвищити просторову роздільну здатність, збільшити кількість одночасних потоків і масштабувати щільність підключень до рівня, потрібного для промислового IoT, автономного транспорту та розумних міст. Разом із гнучким network slicing це створює передумови для одночасної підтримки критичних, масових і широкосмугових IoT-сервісів у межах єдиної інфраструктури. Однак таке покращення супроводжується різким зростанням складності обробки сигналів, вимог до beamforming та потребою в AI-калібруванні радіоресурсів [4, с. 1117-1174; 5, с. 136-141; 6, с. 44-51; 9, с. 68-76].

У IoT-середовищі для автономних датчиків особливо важливим є низьке енергоспоживання: у 5G активні режими передавання істотно обмежують термін роботи батарейних сенсорів, тоді як у 6G перспективними вважаються ambient backscatter, energy harvesting, інтелектуальні режими сну та адаптивне керування трафіком. Поєднання цих підходів потенційно дає змогу істотно знизити енергоспоживання і наблизити автономність кінцевих вузлів до

багаторічної експлуатації без частого обслуговування. Водночас практичне впровадження таких рішень залежить від ефективності ректенн, доступності джерел енергії та реальної обчислювальної спроможності периферійних вузлів [4, с. 1117-1174; 7; 8, с. 101658].

У мережах 6G штучний інтелект буде використовуватися всюди і охоплюватиме всі рівні мережі - від RAN і edge-вузлів до її ядра. ШІ буде потрібен не лише для керування ресурсами й прогнозування навантаження, а й для економії енергії, підвищення безпеки мережі та стабільної роботи IoT-пристроїв. Саме тому перспективи 6G до 2030 року пов'язуються з появою edge AI-прискорювачів, предиктивного керування сегментами мережі та безпечного навчання на розподілених даних. Отже, 6G доцільно розглядати не як повну заміну 5G, а як наступний рівень розвитку мережевої екосистеми, у якій 5G забезпечуватиме базове масове підключення, а 6G — критичні й надщільні сценарії IoT [5, с. 136-141; 7; 8, с. 101658; 9, с. 68-76].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Shen F. A comprehensive study of 5G and 6G networks / F. Shen, H. Shi, Y. Yang // 2021 International Conference on Wireless Communications and Smart Grid (ICWCSG). – 2021. – P. 274–278. DOI: <https://doi.org/10.1109/icwcsng53609.2021.00070> URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9616582>
2. Alwis C. D. Survey on 6G Frontiers: Trends, Applications, Requirements, Technologies and Future Research / C. D. Alwis, A. Kalla, Q.-V. Pham, P. Kumar, K. Dev, W.-J. Hwang, M. Liyanage // IEEE Open Journal of the Communications Society. – 2021. – Vol. 2. – P. 836–886. DOI: <https://doi.org/10.1109/ojcoms.2021.3071496> URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9397776>
3. Nakamura T. 5G evolution and 6G / T. Nakamura // Proceedings of the 22nd International Conference on Distributed Computing and Networking. – 2021. –

- P. 2–2. DOI: <https://doi.org/10.1145/3427796.3432714> URL: <https://dl.acm.org/doi/10.1145/3427796.3432714>
4. Vaezi M. Cellular, Wide-Area, and Non-Terrestrial IoT: A Survey on 5G Advances and the Road Toward 6G / M. Vaezi, A. Azari, S. R. Khosravirad, M. Shirvanimoghaddam, M. M. Azari, D. Chasaki, P. Popovski // IEEE Communications Surveys & Tutorials. – 2022. – Vol. 24, No. 2. – P. 1117–1174. DOI: <https://doi.org/10.1109/comst.2022.3151028> URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9711564>
 5. Al-Bahri M. From 5G to 6G: Evolution and Enabling Technologies in Shaping the Future of IoT Applications / M. Al-Bahri, W. Alkishri, F. Y. H. Ahmed // 5TH International Conference on Communication Engineering and Computer Science (CIC-COCOS'24). – 2024. – P. 136–141. DOI: <https://doi.org/10.24086/cocos2024/paper.1166> URL: <https://conferences.cihanuniversity.edu.iq/index.php/COCOS/COCOS24/paper/view/1166/487>
 6. Ji B. Several Key Technologies for 6G: Challenges and Opportunities / B. Ji, Y. Han, S. Liu, F. Tao, G. Zhang, Z. Fu, C. Li // IEEE Communications Standards Magazine. – 2021. – Vol. 5, No. 2. – P. 44–51. DOI: <https://doi.org/10.1109/mcomstd.001.2000038> URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9464918>
 7. Ferrag M. A. Edge Learning for 6G-enabled Internet of Things: A Comprehensive Survey of Vulnerabilities, Datasets, and Defenses / M. A. Ferrag, O. Friha, B. Kantarci, N. Tihanyi, L. Cordeiro, M. Debbah, D. Hamouda, M. Al-Hawawreh, K.-K. R. Choo // arXiv preprint arXiv:2306.10309. – 2024. DOI: <https://doi.org/10.48550/ARXIV.2306.10309> URL: <https://arxiv.org/abs/2306.10309>
 8. Ullah A. 6G Internet-of-Things assisted smart homes and buildings: Enabling technologies, opportunities and challenges / A. Ullah, Fawad, A. Nadeem, M. Arif, M. M. Bashir, W. Choi // Internet of Things. – 2025. – Vol. 32. – P. 101658. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.iot.2025.101658> URL: <https://doi.org/10.1016/j.iot.2025.101658>

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2542660525001726>

9. Hu C. Application research of 5G/6G cellular network in intelligent Transportation Internet of Things / C. Hu // Highlights in Science, Engineering and Technology. – 2024. – Vol. 85. – P. 68–76. DOI: <https://doi.org/10.54097/hqvyny02> URL: <https://drpress.org/ojs/index.php/HSET/article/view/18304>

PHILOLOGY AND JOURNALISM

УДК 82-9

Анжеліка Сіра

учитель української мови і літератури

КЗ «Харківський ліцей №87 Харківської міської ради»

спеціаліст вищої категорії, «старший учитель»

СПИВЕЦЬ КУРКУЛЬСЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ

Анотація. У статті висвітлюється питання про необхідність широкого залучення спадщини визначного письменника І. Багряного в сучасний духовний, національний процес в Україні. Вибір автором «Скельки» жанрової форми історичного віршованого роману став своєрідним творчим викликом добі. Робота може бути використана вчителями - предметниками, молодими вчителями, студентами філологічних факультетів.

Ключові слова: іван Багряний, «Скелька», боротьба за свободу, духовний опір, національна ідентичність, патріотичне виховання, вітчизняна історія, культурна спадщина, відродження.

Повага до своєї Вітчизни починається з рідного слова, літератури, історії . Саме твори І. Багряного становлять своєрідну сторінку в історії духовного опору тотальній нівеляції національної культури. В одному з ранніх віршів І. Багряний, звертаючись до поетів-земляків, гостро критикував їх за те, що вони:

Родившись з крилами не вчилися літати.

Родившись гордими – навчилися плазувати.

У цих рядках не важко було літературній критиці розгадати ставлення поета до творів декларативних і фанфарних, як і їх авторів, та звинуватити

митця у відступі від «магістрального шляху» політизації літератури й мистецтва. Подібні вироки підтримувались офіційною ідеологією. Адже в ході літературної дискусії 1925-1928 років тодішня влада настирливо вишукувала серед української інтелігенції «ворогів народу», чіпляла борцям за духовне відродження ярлики українських буржуазних націоналістів, розкручувала маховик масових репресій. Така політика сковувала розвиток літератури і мистецтва, позбавляла письменників можливості проявити творчу індивідуальність і свободу мистецького самовираження. Та ні політичні вироки, ні репресії, що розпочалися в Україні, не лякали І. Багряного. Він залишався вірним своєму мистецькому кредо: *«Я хочу бути тільки людиною, яких так мало на світі...»*. У той час письменники і літератори України залюбки гуртувалися в об'єднання, які відповідали їм найбільше. Так І. Багряний опинився в колі опозиційної групи письменників МАРС (Майстерня Революційного Слова) до якої належали найвидатніші письменники «попутники» (тобто письменники непролетарські щодо ідеології) того часу: В. Підмогильний, Б. Антоненко-Давидович, Г. Косинка, Т.Осьмачка. Також був приятелем найбільш опозиційно настроєних письменників і політичних діячів України кінця 20-х років — таких, як М. Хвильовий, О. Вишня, М. Куліш та інші. Ця група не дотримувалася лінії компартії, не вела чиновницької агітації, а зосереджувала свою увагу на написанні творів, базованих на українській національній духовності. Російсько-більшовицький режим знищив її, у живих залишився, чи не єдиний Антоненко-Давидович, який пройшов пекло каторги і був звільнений після смерті Сталіна. Тільки на цьому тлі (історії українського народу) можна пояснити чому саме такі, а не інші твори, чому саме так, а не інакше написав їх письменник. Саме після публікації історичного роману «Скелька», у журналі «Критика» була надрукована велика стаття-донос О. Правдюка «Куркульським шляхом», у якій автора твору було названо *«співцем куркульської ідеології»* та відвертим ворогом радянської влади.

Історичний віршований роман Івана Багряного «Скелька» став одним із перших романів у віршах в українській літературі ХХ століття. Своєю появою

він засвідчив окремішність від інших віршованих романів, написаних у 1920–1930-х рр.: на відміну від сучасників, автор «Скельки» не лише чітко й однозначно дав своєму поетичному витвору жанрове означення «роман у віршах», а й докладно обґрунтував причини написання твору саме цього вельми непростого жанру. Вибір жанрової форми став своєрідним творчим викликом добі, бо відрізнявся від соцреалістичних канонів не лише змістом, а й формою – елегантною та стрункою. Тож, очевидно, не випадково автор єдиної на час написання твору схвальної рецензії Іван Ярмолинський називає твір романом у віршах і зазначає, що « роман Ів. Багрянного вражає насамперед бездоганною єдністю, витонченою врівноваженістю форми і змісту, емоційною насиченістю образів, динамічним, всебічним, не спрощено одноманітним відображенням психіки героїв. Роман вражає культурою мови й віршованих розмірів, багатством свіжих, далеких від трафарету, образів, цікавою композицією...»

Підґрунтям віршованого роману стали народні перекази й легенди про антикріпацьке повстання у XVIII столітті селян с. Скельки, що на Полтавщині, проти московських ченців Скельського монастиря. Достовірних історичних даних ані про заснування монастиря, ані про саме повстання, внаслідок якого монастир було знищено місцевими селянами під проводом Данила Чорного, на сьогодні не існує. Отже, за слушним твердженням Миколи Васьківа, “питання про документальну основу «Скельки» залишається відкритим”. Іван Багрянний по-новому переосмислює народну легенду про героїв-повстанців, надавши їй чіткої окресленості характерів та влучно розставивши ідеологічні акценти, зосередивши свою творчу уяву на національно-історичній проблематиці, екстраполюючи події XVIII століття на сучасні йому україно-російські взаємини. Завдяки опозиції «сучасне-минуле» поет легко переносить трагічні, але водночас і славні, героїчні події на канву реалій 1920–1930-х років, спонукаючи читача зробити єдино можливий висновок: боротьба селян проти кліру Скельського монастиря є передовсім не класовою, не антирелігійною, а національною за своєю суттю.

Стилістичні фігури єдинопочатку та єдинокінця замикають сюжетне коло роману у віршах, який і починається, і завершується однаковими строфами:

*Прилипла Скелька (Скелька – це село)
Над Ворсклою, де гори голубіють;
Біленькі хати цвітом залило
Попід горою ж, наче бемське скло
Блищить вода.
А далі, мов сулія
Поставлена на сизому шпилі
Там, де ліси і замчище здорове
Де дух великий, а діла малі
Мигає маківкою, ніби на столі
На спині гір
Куземинська Покрова*

Анафора й епіфора виступають прикметними рисами «Скельки», надаючи їй неповторних жанрових рис та слугуючи одним із показників твору-симбionта, його стилістичною візитівкою. Використовуючи композиційний засіб антиципації, поет вдається до таких прийомів, як віщі сни, віщі знаки, алюзії, авторські ремарки, наскрізні образи-символи, народні пісні. Структурна й змістовна трансформація легендарного матеріалу, застосована Іваном Багряним у «Скельці», покликана змінити історико - культурологічні акценти, що почали насильно прищеплюватися українській літературі, наприклад, осмислення подій XVII–XVIII століть, а також сприяє корінній зміні погляду на українську творчість – і народну, й авторську: українці можуть і здатні боротися за свою свободу – так було і так буде в усі віки, – стверджує поет, використовуючи для цього легендарний матеріал та проводячи художні паралелі зі становищем українства у XX столітті.

Письменник майстерно передає напружені моменти селянського повстання, коли його очолив юнак Данило Чорний. Утративши наречену Мар'яну, закатовану ченцями, Данило сповна розквитався з катами свого народу та розплатився за власну скалічену долю:

*То ніч була!..
І в пекло крик дійшов.
Таких ночей було на світі мало...
Не врятувалося ніщо
Від помсти дикої ...*

Викликані ігуменом російські драгуни жорстоко придушили повстання, але слава про повстанців і їх ватажка Данила з роками обростала романтичними легендами, а відгомін козацької слави вселяв надію й окрилював у боротьбі з гнобителями нові покоління українців. Про це теж з гордістю розповідає Іван Багряний:

*Данило зник – пропав як сизий дим.
Та не пропала слава рамаянна,
Хороша слава. Думи і пісні
По велетню, полюбому, по нім,
Рокочуть струни смілого Бояна*

Високу мистецьку оцінку роман "Скелька" одержав не тільки в згадуваній нами рецензії Ярмолинського. Тоді його належно оцінили також Б. Антоненко-Давидович, М.Терещенко, І. Кулик, О. Слісаренко та інші письменники. Про спрямування цього роману проти гегемонії московської церкви й великодержавного російського шовінізму в Україні, про високу професійну майстерність тоді ще молодого автора наголосив Дмитро Нитченко (Чуб), видаючи книгу 1984 року в Мельборні (Австралія). Зазначаючи у вступній

статті «Роман «Скелька» та його особливості», що роман «має в собі багато позитивного, як історичні моменти, образність, мистецькі засоби, композиція», Д. Нитченко звертає особливу увагу на цікаву й своєрідну мову твору. Він пише, що в романі «щоразу зустрічаємо оригінальні метафори, епітети, порівняння; мова пересипана потрібними архаїзмами та місцевими діалектними виразами чи словами. Серед метафор барвисто звучать такі, як: «Вогник тлів і лащився на схудлих лицях. Просилася печаль до серця в куми. Крик пожмакав тишину, немов шматок паперу. На покуті жебрачать каганці. Здригнулась ніч у чорнім клобуці. Схилилась ніч у крепі». Порівняння: «Яснять хатки, як стебла молочаю. Серце б'ється, як щупак в рукгелі. Ідуть млини, як з степу чабани. Упало лихо, ніби влітку сніг. Думки – як реп'яхи. І шест, як мороз, пробіг по хащах лісу. Як птах в тенетах, б'ється молодик. У неї зір, як лезо кинджала. А серце билось, як кажан. Розсипала усмішку, як проміння. І ляскають слова, неначе бич. Гуде луна, як – в пащі катакомб». Роман написаний п'ятистопним ямбом і читається легко, хоч іноді автор користується і білим віршем, вільно поводить з римуванням, наголосами, вживає русизми.

Отже, як бачимо, своєрідний, насичений духом вітчизняної історії, далекої і близької минувшини, роман різко дисонував з творами, що оспівували революційну романтику та пафос соціалістичного будівництва «по всьому фронту», повинен зайняти належне йому місце в сучасній історичній романістиці цього жанру, оскільки започаткував його Іван Багряний ще в 20-х роках.

Звинувачений у націоналістичних тенденціях щодо показу нашої минувшини, буржуазній романтиці й палкій любові до Івана Мазепи та інших народних ватажків – «славних лицарів козачих», що проявилися в романі "Скелька", 16 квітня 1932 року Іван Багряний був заарештований. Це відбулося прямо на вулиці, недалеко від сумнозвісного письменницького будинку "Слово", який у Харкові стали називати "Крематорієм". Уже в еміграції Іван Багряний напише про ці трагічні дні в автобіографії: "У 1932 році був заарештований за політичний (самостійницький український) ухил в літературі й політиці та

ув'язнений у Харківській так званій „внутрішній тюрмі” ГПУ, де пробув одинадцять місяців у камері самотнього ув'язнення, а потім був засуджений на 5 років концтаборів. Присуд відбував у таборах так званого ГУМ ЛАГУ. Терміну не добув, у 1937 році втік. Був повторно заарештований на початку 1938 року й сидів у Харківській в'язниці УГБ-НКВД на Холодній горі. Сидів 2 роки 7 місяців. Був звільнений у 1940 році під нагляд у зв'язку з тяжкою хворобою легенів”.

Повернення творів І. Багряного, як і його імені, у скарбницю української національної культури є примітною ознакою нашого часу. Нинішній український читач уже має змогу прочитати романи І. Багряного „Сад Гетсиманський”, „Тигролови”, „Людина біжить над прірвою”, повість „Огненне коло”, книгу публіцистики „Під знаком Скорпіона” та інші твори, що з'явилися друком в Україні протягом 90-х років. Та найбільшим досягненням у галузі „багрянознавства” став вихід у 1999 році збірки „Золотий бумеранг”. Її редактором є упорядник та автор приміток, відомий український письменник і пристрасний дослідник творчості Івана Багряного – Олександр Володимирович Шугай. За підтримки фундації імені І. Багряного (США) він здійснив неоціненну послугу тим, хто цікавиться рідним словом, історією і культурою. У книзі вперше в Україні (після 1930 р.) надруковано повний текст роману у віршах „Скелька”, на який були посилання в даній статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бернадська Н. Мистецький український рух// Українська мова та література. – 2007. – №12 (508). – С.11.
2. Бурлакова І. Український “неокласицизм” у рецептивному полі Юрія Шереха // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. / Відповідальний за випуск Ю.М. Безхутрий – Серія Філологія. – Випуск 57. – Харків, 2009. – № 854. – С.36-43. (Заснований у 1965 році. Міністерство освіти і науки).

3. Войтович В. Голова // Войтович В. Українська міфологія. Видання друге, стереотипне. – К.: Либідь, 2005. – С.108.
4. Гричанюк Ю., Нямцу А. До джерел української історичної прози // Проблеми історизму і традиції в літературі ХІХ – ХХ ст. – Чернівці: Рута, 1997. – С. 21 – 35.
5. Денисюк І.О. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 томах, 4 книгах. – Львів [У надзаг.: Львівський національний університет імені Івана Франка], 2005. – Т. 1: Літературознавчі дослідження – Книга 1 – 432с.
6. Денисюк І.О. Розвиток української малої прози ХІХ – поч. ХХ ст.. – К.: Головне видавництво видавничого об'єднання “Вища школа”, 1981. – 215с.
7. Денисюк Іван. Розвиток української малої прози ХІХ – поч. ХХ ст./ Науково-видавниче товариство “Академічний Експрес”. – Львів, 1999 – 280 с.
8. Ковалів Ю. Українська література в історичному інтер'єрі / Ю.І.Ковалів // Українська мова та література.– 2003.– Ч.45 (349).– С. 3–18.
9. Ковалів Ю. Художня хроніка великої трагедії (українська література періоду другої світової війни).– К. : Джерело-М, 2004.– 108 с.
10. Шерех Ю. МУР і я в МУРі. Сторінки зі спогадів. Матеріали до історії української еміграційної літератури // Шерех Ю. Пороги і Запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології. Три томи. Т.2. / Ред. рада: В.О.Шевчук та ін.: Упоряд. та приміт. Р.М. Корогородського: Худож. оформ. серії І.М. Гаврилюка, О.Д.Назаренка: Іл. С.Г.Якутовича: Світлина І. Юрчука.– Харків: Фоліо, 1998.– С.296–323. (Українська література ХХ століття).
11. Шерех Ю. Над Україною дзвони гудуть. // Шерех Ю. Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології. У 3-х т. Т.1.– Харків: Фоліо, 1999.– С. 236-247.

PHILOSOPHY AND POLITICAL SCIENCE

УДК 324

Фомінов Дмитро Володимирович

аспірант

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ СТРАТЕГІЙ ВИКОРИСТАННЯ ДІПФЕЙКІВ У ВИБОРЧИХ КАМПАНІЯХ: ДОСВІД ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА КРАЇН ЄС

Анотація. У статті здійснено порівняльний аналіз прикладних стратегій використання deepfake-технологій як інструменту делегітимізації політичних лідерів під час виборчих кампаній у Європі. Метою дослідження є виявлення національних особливостей застосування синтетичного контенту та оцінка ефективності інституційних відповідей на ці загрози. Для реалізації мети розв'язано такі завдання: зіставлено механізми впливу аудіо-діпфейків у Великобританії та відео-маніпуляцій у країнах ЄС (на прикладі Словаччини), класифіковано тактики дискредитації політичних суб'єктів та проаналізовано часовий проміжок між появою фейку та його деструктивним впливом на електоральні рейтинги. Методологічну основу роботи становлять компаративний підхід, метод кейс-стаді та інтент-аналіз дезінформаційних повідомлень. Результати дослідження дозволили встановити, що стратегії делегітимізації суттєво відрізняються залежно від політичної культури: від

точкової дискредитації особистих якостей лідера (кейс К. Стармера) до системного підриву довіри до виборчих процедур у «період тиші» (кейс П. Пеллегріні). Обґрунтовано, що за умов технологічної доступності нейромереж ключовим фактором збереження легітурності стає не швидкість спростування, а превентивне формування цифрової резистентності суспільства. Висновки статті можуть бути використані для оптимізації стратегій антикризових комунікацій політичних партій.

Ключові слова: дїпфейк, політична легітимність, виборча кампанія, делегітимізація, компаративний аналіз, синтетичні медіа, дезінформація, цифрова стійкість, Велика Британія, Європейський Союз.

Вступ

Трансформація глобального медіапростору під впливом генеративного штучного інтелекту призвела до виникнення нових форм загрози політичній стабільності, серед яких найактуальнішою є використання дїпфейків для делегітимізації суб'єктів влади. Сучасна політична наука стикається з необхідністю переосмислення природи електоральної довіри в умовах «кризи візуальної самоочевидності», коли спроможність громадян розрізняти автентичний та синтетичний контент стрімко нівелюється. Як зазначають дослідники, такий стан справ веде до формування «дивіденду брехні», що дозволяє політичним акторам не лише дискредитувати опонентів, а й уникати відповідальності за власні дії [1]. Актуальність цього дослідження зумовлена потребою порівняльного аналізу національних стратегій протидії цим викликам, оскільки досвід виборчих кампаній у Великій Британії та країнах Європейського Союзу протягом 2023–2025 років демонструє значні відмінності у тактиках використання ШІ-маніпуляцій та інституційних реакціях на них.

Метою статті є здійснення компаративного аналізу стратегій використання deepfake-технологій як інструменту делегітимізації політичних лідерів під час виборчих процесів у Великій Британії та країнах ЄС для виявлення найбільш ефективних моделей захисту демократичних процедур. Відповідно до

поставленої мети, у роботі передбачено розв'язання низки наукових завдань. По-перше, необхідно обґрунтувати теоретичні засади переходу від традиційної дезінформації до стратегій епістемічної дестабілізації через синтетичні медіа. По-друге, слід провести детальний аналіз британського кейсу 2024 року, зосередившись на переході від відео- до аудіо-діпфейків як засобу оперативної дискредитації. По-третє, завданням дослідження є порівняння цих практик із центральноевропейським сценарієм, зокрема досвідом Словаччини, де маніпуляції здійснювалися у критичні періоди електорального циклу [2]. Нарешті, на основі порівняльного аналізу необхідно класифікувати тактики делегітимізації та оцінити результативність існуючих нормативних і технологічних моделей протидії, що розробляються у межах Акту про ШІ ЄС та британських ініціатив із захисту демократії. Вирішення цих завдань дозволить не лише систематизувати емпіричний матеріал, а й сформулювати практичні рекомендації щодо посилення когнітивної безпеки виборчих процесів.

Специфіка британського кейсу

Аналіз специфіки британського кейсу в межах парламентських виборів 2024 року виявляє суттєву зміну технологічних пріоритетів у використанні синтетичних медіа: спостерігається чіткий перехід від складних відео-фальсифікацій до значно доступніших та віральніших аудіо-діпфейків. Найбільш резонансним інцидентом, що став маркером нових електоральних загроз, було поширення в соціальній мережі X підроблених аудіозаписів, на яких лідер Лейбористської партії Кір Стармер нібито виявляв агресію щодо своїх підлеглих. Особливістю цієї атаки була не стільки технічна досконалість нейромережі, скільки стратегічний вибір формату «витоку приватної розмови», що психологічно сприймається аудиторією як більш автентичне джерело інформації порівняно з офіційними зверненнями. [3] Британський досвід продемонстрував неспроможність традиційних систем фактчекінгу оперативно протидіяти лавиноподібному поширенню контенту в месенджерах, де верифікація займає значно більше часу, ніж віральне охоплення аудиторії. Це створює ситуацію «перманентного сумніву», коли навіть після офіційного

підтвердження фальсифікації частина електорату зберігає негативний емоційний відбиток, що прямо корелює зі зниженням рівня персональної легітимності лідера.

Реакція британських державних інституцій, зокрема медіарегулятора Ofcom, підсвітила системну вразливість чинного законодавства до викликів генеративного ШІ. [4] Попри зусилля щодо маркування синтетичного контенту, відсутність жорстких санкцій за поширення немаркованих дипфейків дозволила політичним опонентам використовувати технологію «дивіденду брехні», де будь-яка реальна критика на адресу кандидата могла бути девальвована шляхом звинувачення у використанні штучного інтелекту. Порівняно з попередніми циклами, кампанія 2024 року у Великій Британії засвідчила, що дипфейки перестали бути інструментом «зовнішнього втручання» і стали елементом внутрішньополітичного інструментарію дискредитації. Це вимагає від політичних суб'єктів розробки нових протоколів швидкого реагування, оскільки в британській політичній культурі, побудованій на репутаційній стабільності, навіть короткострокове домінування фальшивого наративу здатне змінити електоральні вподобання у хитких округах. Таким чином, британський сценарій підтверджує, що головною метою делегітимізації через ШІ є не переконання виборця у правдивості фейку, а створення загального епістемічного хаосу, в якому довіра до будь-якої політичної комунікації нівелюється.

Центральноєвропейський сценарій

Центральноєвропейський сценарій, яскраво ілюстрований парламентськими виборами у Словаччині 2023 року, демонструє значно агресивнішу модель використання дипфейків порівняно з британським досвідом. Ключовою особливістю цього кейсу стало стратегічне використання синтетичного аудіоконтенту в межах так званого «періоду тиші» — 48 годин до відкриття виборчих дільниць, коли законодавчо заборонена будь-яка політична агітація. За два дні до голосування у соціальних мережах з'явився аудіозапис, на якому лідер ліберальної партії «Прогресивна Словаччина» Міхал Шимечка нібито обговорював із журналісткою Монікою Тодовою способи фальсифікації

виборів, зокрема шляхом купівлі голосів ромської меншини. [5] Цей інцидент виявив фундаментальну вразливість демократичних процедур: оскільки медіа та самі політики були обмежені законом у праві на коментарі під час «тиші», спростування фейку не могло отримати належного інформаційного охоплення, тоді як сам запис продовжував вірально поширюватися через невідконтрольні алгоритми платформ Meta та Telegram.

Аналіз впливу цієї маніпуляції на легітимність виборчого процесу свідчить про використання тактики «емоційного шоку», де зміст дідфейка прямо апелював до найбільш чутливих страхів електорату — нечесності підрахунку голосів та зовнішнього втручання. На відміну від британського випадку, де атака була спрямована на дискредитацію особистих якостей лідера, словацький кейс мав на меті делегітимізацію самої інституції виборів. Подальший аналіз показав, що інструментарій ШІ дозволив опозиційним силам та зовнішнім деструктивним акторам сформуванати наратив про «вкрадену перемогу» ще до моменту оголошення офіційних результатів. Це призвело до значної мобілізації протестного електорату та, за оцінками низки аналітиків, могло вплинути на фінальний розподіл мандатів у парламенті на користь партії SMER. [6] Таким чином, словацький сценарій підтверджує, що в умовах слабкої медіаграмотності та поляризованого суспільства дідфейки стають інструментом «швидкої делегітимізації», здатної змінити політичний ландшафт країни за лічені години, залишаючи державні інститути у стані реактивного паралічу.

Класифікація тактик делегітимізації за результатами аналізу

Системне зіставлення досвіду Великої Британії та Словаччини дозволяє класифікувати ключові тактики використання дідфейків як інструментарію делегітимізації політичних лідерів. Першою стратегією є тактика прямої персональної дискредитації, спрямована на руйнування етичного та професійного образу лідера. У цьому випадку об'єктом атаки є харизматична легітимність, де через імітацію голосу або зображення політику приписуються висловлювання, що суперечать його публічній позиції або загальноприйнятим моральним нормам. Британський кейс продемонстрував, що така тактика є

найбільш ефективною в стабільних демократіях, де репутація лідера є основним капіталом партії. Другою виявленою стратегією є тактика інституційної ерозії, де діпфейк використовується не для дискредитації особи, а для підриву довіри до самих демократичних процедур. Словацький досвід показав, що вкидання фальсифікованого контенту про підкуп виборців або змову з журналістами в «період тиші» делегітимізує не лише кандидата, а й результати виборів як такі, провокуючи суспільну апатію або радикалізацію.

Третьою стратегією можна визначити тактику епістемічного виснаження, яка базується на масовому поширенні великої кількості низькоякісних підробок паралельно з високотехнологічними діпфейками. Метою цієї тактики є створення інформаційного перенасичення, за якого виборець втрачає здатність і бажання верифікувати інформацію, що призводить до відмови від раціонального вибору на користь емоційних упереджень. У контексті прикладної політології це означає перехід від боротьби ідеологій до боротьби за контроль над алгоритмами дистрибуції контенту. Важливо підкреслити, що всі три стратегії поєднуються феноменом «дивіденду брехні», який створює зворотну загрозу легітимності: можливість будь-якого політика заперечувати реальні факти, оголошуючи їх витвором штучного інтелекту. Таким чином, делегітимізація в цифрову епоху набуває двостороннього характеру, де загрозою є як сама неправда, так і неможливість доведення правди, що ставить під сумнів спроможність класичних інститутів забезпечувати прозорість політичного процесу.

Висновки

Проведений компаративний аналіз дозволяє констатувати, що deepfake-технології стали невід'ємним чинником сучасної політичної боротьби, що вимагає радикального перегляду підходів до забезпечення електоральної безпеки. Досвід Великої Британії та Словаччини засвідчив, що технологічна доступність нейромерж випередила інституційну готовність держав до протидії дезінформації нового покоління. Головним викликом для легітимності політичних лідерів є не стільки переконливість окремих фейків, скільки

формування середовища «тотальної недостовірності», у якому руйнується фундамент раціональної згоди між владою та суспільством. Доведено, що стратегії протидії мають еволюціонувати від реактивного фактчекінгу до превентивного впровадження систем криптографічної автентифікації офіційного контенту та підвищення когнітивної резистентності електорату. У підсумку, збереження легітимності в умовах поширення синтетичних медіа потребує формування нового суспільного договору щодо цифрової етики та прозорості алгоритмів, оскільки без цих механізмів демократичні процедури ризикують перетворитися на імітаційний процес, що не забезпечує реального права на владу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Chesney R., Citron D. K. Deep Fakes: A Looming Challenge for Privacy, Democracy, and National Security. *SSRN Electronic Journal*. 2018. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3213954> (date of access: 01.04.2026).
2. Vaccari C., Chadwick A. Deepfakes and Disinformation: Exploring the Impact of Synthetic Political Video on Deception, Uncertainty, and Trust in News. *Social Media + Society*. 2020. Vol. 6, no. 1. P. 205630512090340. URL: <https://doi.org/10.1177/2056305120903408> (date of access: 01.04.2026).
3. Full Fact. No evidence that audio clip of Keir Starmer supposedly swearing at his staff is genuine – Full Fact. *Full Fact*. URL: <https://fullfact.org/news/keir-starmer-audio-swearing/> (date of access: 02.04.2026).
4. Arnold P. Full Fact gives evidence to MPs on the Representation of the People Bill – Full Fact. *Full Fact*. URL: <https://fullfact.org/politics/representation-of-the-people-bill/> (date of access: 02.04.2026).
5. Šnidl V. Predvolebný „deepfake“ nebol kvalitný, proti proruským kanálom zakročil štát. Čoskoro to môže byť horšie. *Denník N*. URL: <https://dennikn.sk/3608268/predvolebny-deepfake-nebol-kvalitny-proti-proruskym-kanalom-zakrocil-stat-coskoro-to-moze-byt-horsie/> (date of access:

03.04.2026).

6. Disinformation narratives during the 2023 elections in Europe – EDMO. *EDMO*
– *United* *against* *disinformation*.

URL: <https://edmo.eu/publications/disinformation-narratives-during-the-2023-elections-in-europe/> (date of access: 03.04.2026).

DOI: <https://doi.org/10.64828/conf-112-2026-2>

УДК 165.192:101.1Коперник Н.

Овчаренко Валентина Володимирівна

н. с. відділу досліджень наукових і освітянських методологій та практик

Центр гуманітарної освіти НАН України

м. Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0003-1224-3379

**ФІЛОСОФІЯ ЧАСУ РЕНЕСАНСУ: ЩОБ ПРИЙМАТИ РІШЕННЯ
/ НА МАТЕРІАЛІ «ПРО ОБЕРТАННЯ» Н. КОПЕРНИКА /**

Анотація. Робиться спроба розрізнити сприймання «Про обертання» Н. Коперника, звичного для часу теперішнього (Н. Коперник – знаний попередник І. Ньютона; «Про обертання» Н. Коперника прояснює істинну будову сонячної планетної системи і т.п.) від того, про яке пише і на якому наполягає [сам] Н. Коперник у часі «повернення Античності» Ренесансу, і яке не варто залишати поза увагою, недооцінювати, зневажати, втрачати. Тут вагу має вживання Н. Коперником давньогрецьких слів (передмова до «Про обертання»), а також посилання Н. Коперника на «Закони» Платона (передмова до книги І «Про обертання»). Тому лінгвістичний аспект береться за визначальний по відношенню до культурно-політичного та філософського аспектів розвідки. Розрізнення бесіди/розмови від бесіди/балаканини (за таких обставин) стає основоположним.

Ключові слова: філософія, рішення, Н. Коперник, «Про обертання», Ренесанс, Платон, класичний період Стародавньої Греції, Атени, звичаєве.

Будемо зважати на те, що:

- слово «філософія» у заголовку вказує на певний доробок/здобуток Н. Коперника, який він сам називає *philosophia*;

- слово «рішення» у заголовку вказує на «[продуманий] намір зробити щонебудь» [1, с.581];

- Ренесанс – період західноєвропейської культури; передусім, час «повернення Античності»;

- згадка Н. Коперником Платона («Закони», кн.7) сприймається тут як «звернення» [у такий спосіб] Н. Коперником до часу Платона (класичний період Стародавньої Греції, Атени);

- вживання Н. Коперником давньогрецьких слів – свідчить на користь Н. Коперника як знавця античної культури (*ακροαμα*), як математика (*μεθοδος*), як доктора канонічного права, обізнаного на Священних писаннях, отже й на Новому Заповіті (*ματαιολογοι*);

- Церква згадується Н. Коперником не лише як інституція/установа, а й як спільнота у певному просторі (католицька церква);

- католицька церква у певному просторі – це певні «населені землі» із певним «звичаєвим».

Чому варто почати саме з таких зауваг? Інакше: чому доречно зважати на наведені умови/обставини для прояснення часу/умов/обставин появи роботи Н. Коперника «Про обертання»?

Принциповим бачиться наступне:

- робота Н. Коперника «Про обертання» виникає напередодні Нового часу (для проведення реформи календаря на підставі спостережень за об'єктами, які є наочними);

- 6 книжок «Про обертання» Н. Коперника – не лише результат заохочення з боку Церкви;

- 6 книжок «Про обертання» Н. Коперника «народжуються» серед запитів тогочасних «полісів» (тут мова, зокрема, про особливий статус міста Торунь у складі Королівства Польського; Друга Торунська мирна угода, 1466);

- очевидно, що нема підстав шукати «родові зв'язки» «Про обертання» Н. Коперника із «сумами» часу розквіту Паризького університету /13 ст./;

- «родові зв'язки» цієї роботи /1543/ варто шукати у часі Античності;

- посилання на Платона (передмова до книги I «Про обертання») значно спрощує такий пошук.

Спробуємо довести/показати останнє з огляду на дві передмови: передмову до «Про обертання» [2] і передмову до книги I «Про обертання» [3].

У передмові до книги I Н. Коперник згадує Платона «Закони» [4]. Що з того й досі має вагу (важко заперечити)?

- Календар – задля жвавості та бадьорості держави та людини;
- календар – для тих, хто оселився/має поселення (*οικεω*);
- з таких оселень/поселень утворюється «населена земля» (*οικουμενη*);
- в ойкумені громадяни не однієї держави (*ζενοι*) ведуть (зокрема, й про календар) бесіду/розмову;
 - ведуть (принаймні, прагнуть вести) бесіду/розмову справно, тобто бесіда/розмова за справу;
 - ведуть бесіду/розмову на шляху до храму (у прямому, а також, імовірно, й у переносному значенні);
 - очевидно, що звичаєве тих чужинців [тієї «населеної землі»] схоже (подібне);
 - чужинці «беруть проби ґрунту» такого звичаєвого і «роздивляються» їх [під час бесіди/розмови];
 - звичаєве ойкумени [того часу] визначало і виховання/навчання, і справи/заняття (науки, зокрема);
 - таке звичаєве було/ставало за допомогу дійсну/справжню людині, яка оселилася.

З передмови до «Про обертання» видно:

- запити стосовно уточнення календаря [через оселення/поселення] визначили справу/заняття Н. Коперника «математикою» (понад 30 років);
- напрацьоване [упродовж того часу] Н. Коперник пропонує для ознайомлення обдарованим і навченим математикам (*ingeniosi atque docti mathematici*);

- ознайомлення (не побіжного) та виваженого ставлення [до набутого] (*cognoscere atque expedere*) вимагає (*exigit*; від *ago* – вести, надавати рухливості) запропонована Н. Коперником філософія (*philosophia*);

- усе Н. Коперником встановлене – для бесіди/розмови, не для розмови/балаканини;

- розмова/балаканина – пуста, користі не додає;

- розмова/балаканина для тих, кого називають пустомеля (*ματαιολογος*).

Висновки. На підставі спорідненості слів *ματαιολογος, ματην, ματη, ματαιος, ματαιοτης, ματαιω, ματαζω* [5, с.1230], а також вживання таких слів із запереченням (наприклад: *το μη ματαιον* [6]) робиться припущення, що філософія Н. Коперника не для тих, хто бере участь у бесіді/балаканині. Філософія Н. Коперника для тих, хто налаштований на пошук, тобто має намір, тримається того [наміру], рішився/наважився на здійснення того [наміру]; щонайменше, зосередився на такому (*το μη ματαιον*).

Прикметно, що така філософія – не теорія (за мірками Нового часу). Така філософія «займає місце» поміж запитами [через *οικεω*] та справами/заняттями (*τα μαθημα*, зокрема). Така філософія:

- а) заради посилення/зміцнення зв'язків між звичаєвим та справами/заняттями [на підставі звичаєвого через *οικεω*];

- б) на користь та благо;

- в) у спосіб бесіди/розмови;

- г) вдаючись до розрізнення (*διαλεκτικη*);

- д) вдаючись до розрізнення (*διαλεκτικη*), між іншим, і «проб ґрунту».

Таке твердження бачиться справедливим як з огляду на тексти Платона (класичний період Стародавньої Греції, Атени), так з огляду й на тексти Н. Коперника (часу «повернення Античності» Ренесансу).

Вважається, що у Новому часі вдалося «наздогнати Античність та перевершити її». Проте чи є «співмірними величинами» рівень комфорту [Нового часу] та користь/благо [із текстів Платона та Н. Коперника]? Чи

доречно намагатися/прагнути «йти далі» у тому, що стосується користі/блага або єдності, або допомоги? Чи дійсно/справді є такі «шляхи»?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980. — Т. 7 : Поїхати-Приробляти. 1976. 723 с.
2. Copernicus. De revolutionibus orbium coelestium. Libri VI. Casa editrice Chiantore, Torino. 1943. Esemplare N126.
3. NICOLAUS COPERNICUS GESAMTAUSGABE. Band I. DE REVOLUTIONIBUS. Faksimile des Manuskriptes. VERLAG DR. H. A. GERSTENBERG · HILDESHEIM, 1974.
4. Plato, Laws [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0165%3Abook%3D7%3Apage%3D809>
5. Bailly, Dictionnaire Grec Francais, 1936 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://archive.org/details/BaillyDictionnaireGrecFrancais/page/1230/mode/2up>
6. LSJ.gr [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://lsj.gr/wiki/%CE%BC%CE%AC%CF%84%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CF%82>

PEDAGOGY AND EDUCATION

УДК 37.09

Брянська Ірина Анатоліївна
вчитель математики та інформатики
Одеський ліцей №49
м. Одеса, Україна

ВИКОРИСТАННЯ GOOGLE FORMS ТА КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ ЯК ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Анотація. У статті розглянуто особливості використання сервісу Google Forms як інструменту організації навчального процесу з математики в закладах загальної середньої освіти. Проаналізовано можливості застосування тестових технологій із використанням краєзнавчого матеріалу, зокрема добірки завдань «Цікаві факти про Одещину». Обґрунтовано ефективність поєднання цифрових інструментів та змістового наповнення навчального матеріалу для підвищення мотивації учнів, розвитку їх пізнавальної активності та формування ключових компетентностей.

Ключові слова: google Forms, математика, тестові технології, краєзнавчий матеріал, навчальна мотивація, цифрові технології, освітній процес.

Сучасна освіта потребує впровадження ефективних цифрових інструментів, які сприяють підвищенню якості навчання та мотивації учнів. Одним із таких інструментів є використання онлайн-сервісів для створення тестових завдань, зокрема Google Forms.

Водночас важливим є змістове наповнення навчального матеріалу. Використання краєзнавчого компонента дозволяє поєднати навчання з реальним життям, що сприяє підвищенню зацікавленості учнів та розвитку їх світогляду.

Застосування тестових технологій у навчанні розглядається як ефективний засіб контролю знань та організації навчальної діяльності. Використання онлайн-інструментів дозволяє оптимізувати освітній процес, забезпечити швидкий зворотний зв'язок та індивідуалізувати навчання.

Разом із тим інтеграція краєзнавчого матеріалу в навчальний процес сприяє формуванню громадянської компетентності та підвищенню інтересу до предмета.

Метою статті є обґрунтування ефективності використання Google Forms у поєднанні з краєзнавчим матеріалом як засобу підвищення навчальної мотивації учнів на уроках математики.

Google Forms є сучасним інструментом для створення тестових завдань, який дозволяє організувати контроль знань у зручній онлайн-формі. Використання цього сервісу забезпечує автоматичну перевірку результатів, збереження відповідей та можливість їх подальшого аналізу.

Застосування тестів у Google Forms дозволяє:

- швидко перевіряти рівень знань учнів;
- організовувати дистанційне навчання;
- формувати навички самоконтролю;
- оптимізувати час на уроці.

Крім того, учні мають можливість одразу отримувати результати, що підвищує їх зацікавленість та відповідальність за навчання.

Важливим аспектом навчання є інтеграція змісту навчального матеріалу з реальним життям. У цьому контексті ефективним є використання краєзнавчого матеріалу, який дозволяє поєднати математичні знання з інформацією про рідний край.

У добірці тестів «Цікаві факти про Одещину» представлено завдання, що поєднують математичні обчислення з реальними подіями та фактами регіону.

Такий підхід:

- розширює кругозір учнів;
- сприяє формуванню національної свідомості;
- підвищує інтерес до навчання.

Поєднання Google Forms та краснавчого матеріалу є інноваційним підходом до навчання. Це дозволяє зробити навчальний процес більш інтерактивним і практично орієнтованим.

Залучення учнів до створення власних тестів після вивчення теми сприяє розвитку їх творчих здібностей та самостійності .

Такий підхід також формує:

- критичне мислення;
- уміння працювати з інформацією;
- цифрову компетентність.

Переваги:

- автоматична перевірка результатів;
- наочність (діаграми, таблиці);
- доступність онлайн;
- можливість аналізу результатів .

Недоліки:

- необхідність доступу до Інтернету;
- потреба в наявності гаджетів;
- складність введення математичних формул .

Практичний досвід показує, що використання тестових технологій у поєднанні з цікавим змістом значно підвищує ефективність навчання. Учні більш активно залучаються до роботи, проявляють інтерес до виконання завдань та демонструють кращі результати.

Використання краснавчого матеріалу сприяє не лише розвитку математичних знань, а й формуванню життєвих компетентностей, зокрема соціальної та громадянської .

Отже, використання Google Forms у поєднанні з краєзнавчим матеріалом є ефективним засобом організації навчального процесу з математики. Такий підхід сприяє підвищенню навчальної мотивації, розвитку пізнавальної активності та формуванню ключових компетентностей учнів.

Практичний досвід свідчить про те, що використання нестандартних підходів до навчання є більш ефективним. Врахування інтересів учнів та їх спрямування у навчальний процес дозволяє значно підвищити якість освіти.

Запропонована *Добірка тестів «Цікаві факти про Одещину»* надає методичну допомогу вчителям при підготовці до уроків та позакласних заходів та здобувачам освіти, які виконуючи завдання, що містять краєзнавчий матеріал, формують предметні та ключові компетентності.

У добірці тестів «Цікаві факти про Одещину» представлено 12 тестів з інформаційним матеріалом краєзнавчого змісту за темами курсу математики 5-9 класів.

Таблиця 1.

№з/п	Клас	Тема	Посилання
1	5	Знаходження площі прямокутника та квадрата (математика)	https://forms.gle/zHzZrVyxGpECaMmJ8
2	5	Розв'язування рівнянь (математика)	https://forms.gle/XHzryuL4LgzcUMis9
3	6	Відношення та пропорції (математика)	https://forms.gle/iqEh6VpXCJ4YM4nB9
4	6	Відсотки (математика)	https://forms.gle/bvooVqFgAwMVmQyP7
5	7	Функції (алгебра)	https://forms.gle/pGux2tHJbvEP9q2R9
6	7	Степінь з натуральним показником та його властивості (алгебра)	https://forms.gle/w6X1enjSqRMGL9df6
7	8	Многокутники. Площа многокутників (геометрія)	https://forms.gle/zcfpsiphHQakSGFK7
8	8	Квадратні рівняння (алгебра)	https://forms.gle/dC8f3U5KbeUdtnaeA
9	9	Арифметична та геометрична прогресії (алгебра)	https://forms.gle/y2gky3HQcwEYSCcv9
10	9	Елементи комбінаторики та статистики	https://forms.gle/vWijngMNBni4r3JG7
11	9	Вектори на площині (геометрія)	https://forms.gle/WP1d3ewq5ssUe1yw9
12	9	Рівняння кола. Рівняння прямої (геометрія)	https://forms.gle/vxa2FZZEcM41ZKqKA

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Google Форми для створення тесту. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.airo.com.ua/znayomimos-google-formi-dlya-stvorennya-testu/>
2. Литвиненко О.В. «Використання тестових технологій на основі Google-форм» URL: <http://timso.koippo.kr.ua/hmura9/vykorystannya-testovyh-tehnolohij-naosnovi-google-form/>
3. Модельні навчальні програми для учнів 5-6 класів (Наказ МОН від 12.07.2021 № 795, зі змінами)
4. Навчальна програма для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН від 07.06.2017 №804).

5. Покрокова інструкція по створенню гугл-форм. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://vseosvita.ua/library/detalna-pokroкова-instrukcia-po-stvorennu-googleform-181913.html>
6. Створення тестів за допомогою Google Forms URL: http://phys.ipro.kubg.edu.ua/?page_id=1725
7. Шандра Р. «Створення тестів для онлайн-навчання: огляд платформ» Освіта.ua, 08.02.2021 URL: https://osvita.ua/vnz/high_school/80118/

Кіраль Анастасія Олександрівна

студентка

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

Піддубна Оксана Михайлівна

науковий керівник

завідувач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну,

кандидат педагогічних наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. У статті здійснено теоретико-практичний аналіз проблеми формування креативності учнів у процесі навчання образотворчого мистецтва в закладах загальної середньої освіти. Розкрито сутність поняття креативності як інтегративної якості особистості, що поєднує когнітивні, емоційні та діяльнісні характеристики. Обґрунтовано значення творчих завдань як ефективного засобу розвитку дивергентного мислення, уяви, образного сприйняття та індивідуального стилю учнів. Проаналізовано педагогічні умови їх результативного застосування та визначено сучасні підходи до розвитку творчих здібностей школярів. Доведено, що систематичне використання творчих завдань сприяє активізації пізнавальної діяльності, підвищенню мотивації та формуванню здатності до самореалізації.

Ключові слова: креативність, творчі здібності, образотворче мистецтво, творчі завдання, уява, дивергентне мислення, навчальний процес.

Сучасний етап розвитку освіти характеризується суттєвими змінами у підходах до навчання, що зумовлено потребами суспільства у творчих, ініціативних та самостійних особистостях. Перехід від традиційної репродуктивної моделі навчання до компетентнісної парадигми передбачає не лише засвоєння знань, а й формування здатності до їх творчого застосування. У цьому контексті особливого значення набуває проблема розвитку креативності учнів, яка розглядається як ключова характеристика сучасної особистості.

Креативність у психолого-педагогічній науці трактується як здатність до створення нового, оригінального продукту діяльності, що має індивідуальну та соціальну цінність. Вона включає в себе такі характеристики, як гнучкість мислення, здатність до асоціацій, уява, емоційна чутливість, самостійність та відкритість до нового досвіду. Важливо підкреслити, що креативність не є виключно вродженою властивістю, а формується та розвивається у процесі навчання за умов цілеспрямованого педагогічного впливу.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що проблема формування креативності учнів розглядається в межах педагогіки творчості, інноваційної освіти та мистецької педагогіки. У працях С. О. Сисоєвої обґрунтовано значення творчості як важливої умови особистісного розвитку, що пов'язана з формуванням самостійності, ініціативності та здатності до нестандартного мислення [1].

У дослідженні І. М. Дичківської розкрито роль інноваційних педагогічних технологій, які сприяють активізації пізнавальної діяльності та розвитку творчого мислення учнів [2]. Це дозволяє розглядати творчі завдання як ефективний засіб переходу від репродуктивного до продуктивного навчання.

Праці Л. М. Масол і Г. М. Падалки висвітлюють специфіку мистецької освіти як середовища розвитку уяви, емоційної сфери та художньо-образного мислення [3; 4]. Автори підкреслюють її значення у формуванні творчої особистості та здатності до самовираження.

Сучасні дослідження акцентують увагу на розвитку творчого потенціалу особистості в умовах оновлення мистецької освіти. Зокрема, у працях Г. В. Куниці, О. М. Піддубної, А. П. Максимчука підкреслено необхідність формування креативного мислення та творчої активності учнів [5]. Аналогічні ідеї простежуються у публікаціях О. М. Піддубної та співавторів, де розглянуто сучасні проблеми мистецької освіти та шляхи їх вирішення [6].

Особливу увагу приділено дослідженням, що безпосередньо стосуються розвитку креативності засобами образотворчого мистецтва. У роботах О. М. Піддубної та Т. В. Шмельової доведено ефективність художньо-практичної діяльності у формуванні творчого мислення [7], а у дослідженні О. М. Піддубної, Л. В. Базильчук, Б. В. Дробот обґрунтовано педагогічний потенціал творчих завдань як засобу розвитку креативності школярів [8].

Отже, наукові джерела підтверджують актуальність проблеми та свідчать про значний потенціал образотворчого мистецтва у розвитку креативності. Водночас питання системного використання творчих завдань потребує подальшого теоретичного й методичного уточнення.

Особливу роль у формуванні креативності відіграє образотворче мистецтво як навчальний предмет, що має потужний потенціал впливу на емоційно-ціннісну та когнітивну сфери особистості. У процесі художньої діяльності учні не лише засвоюють технічні навички, але й розвивають здатність до образного мислення, фантазії та інтерпретації навколишньої дійсності. Саме мистецтво створює умови для вільного самовираження, що є важливою передумовою розвитку творчих здібностей.

Ефективним засобом формування креативності у процесі навчання образотворчого мистецтва є використання творчих завдань. На відміну від традиційних вправ, що орієнтовані на відтворення зразка, творчі завдання передбачають відкритість результату, варіативність виконання та активну участь учнів у процесі пізнання. Вони стимулюють самостійність, сприяють розвитку уяви та формують здатність до нестандартного мислення.

Сутність творчих завдань полягає у створенні таких педагогічних ситуацій, у яких учень виступає активним суб'єктом діяльності, здатним до пошуку власних рішень. Виконання таких завдань передбачає не лише використання набутих знань, але й їх трансформацію та переосмислення. Це сприяє розвитку дивергентного мислення, яке є основою креативності та характеризується здатністю генерувати множинні варіанти розв'язання проблеми.

У практиці навчання образотворчого мистецтва широко використовуються різноманітні творчі завдання, спрямовані на розвиток різних аспектів творчих здібностей. Одним із ефективних видів є завдання на розвиток уяви, що передбачають створення нових образів на основі випадкових форм або трансформацію реальних об'єктів. Такі вправи активізують фантазію та сприяють формуванню здатності до образного мислення.

Важливе місце займають завдання, спрямовані на розвиток емоційної виразності. Вони передбачають передачу настрою та емоцій через колір, лінію та композицію. У процесі виконання таких завдань учні навчаються усвідомлювати власні емоції та виражати їх художніми засобами, що сприяє розвитку естетичного сприйняття та емоційної культури.

Не менш значущими є сюжетно-творчі завдання, які стимулюють створення власних художніх образів та історій. Теми на кшталт «Місто майбутнього», «Світ фантазії» або «Мій герой» дозволяють учням проявити індивідуальність та творчий потенціал. Виконання таких завдань сприяє розвитку уяви, самостійності та здатності до самовираження.

Значну роль у розвитку креативності відіграє також використання різноманітних художніх технік і матеріалів. Експериментування з різними способами зображення стимулює інтерес до творчої діяльності та сприяє відкриттю нових можливостей самовираження. Поєднання технік дозволяє учням формувати власний художній стиль, що є важливим показником розвитку креативності.

Ефективність використання творчих завдань значною мірою залежить від педагогічних умов їх реалізації. Однією з ключових умов є створення

сприятливого психологічного клімату, що передбачає атмосферу довіри, підтримки та відсутність страху помилки. Учні повинні відчувати свободу у вираженні власних ідей, оскільки саме це є основою творчого процесу.

Важливу роль відіграє також позиція вчителя, який має виступати не лише джерелом знань, а організатором творчої діяльності. Учитель повинен стимулювати пізнавальний інтерес, підтримувати ініціативу учнів та сприяти розвитку їхньої самостійності. Такий підхід відповідає сучасним освітнім тенденціям, що орієнтовані на активізацію ролі учня у навчальному процесі.

Сучасні педагогічні підходи, зокрема компетентнісний, особистісно орієнтований та інтегративний, створюють додаткові можливості для розвитку креативності. Вони передбачають поєднання різних видів діяльності, інтеграцію знань та використання інноваційних методів навчання. Особливу увагу приділяють проєктній діяльності, яка дозволяє учням реалізувати власні ідеї та отримати практичний результат.

Аналіз педагогічної практики свідчить, що систематичне використання творчих завдань позитивно впливає на розвиток учнів. Зокрема, спостерігається підвищення рівня творчої активності, зростання інтересу до навчання, формування самостійності та впевненості у власних можливостях. Учні стають більш відкритими до експериментування та проявляють здатність до нестандартного мислення.

Таким чином, творчі завдання виступають важливим інструментом формування креативності учнів у процесі навчання образотворчого мистецтва. Їх використання сприяє розвитку уяви, образного мислення та емоційної виразності, що є необхідними умовами становлення творчої особистості. Впровадження творчих завдань у навчальний процес забезпечує не лише підвищення якості освіти, але й підготовку учнів до активної участі в сучасному суспільстві, де креативність виступає однією з ключових компетентностей.

Отже, формування креативності учнів є важливим завданням сучасної освіти, що потребує системного підходу та використання ефективних педагогічних засобів. Образотворче мистецтво створює сприятливі умови для

розвитку творчих здібностей завдяки своїй емоційній та діяльній природі. Творчі завдання виступають одним із найбільш результативних інструментів розвитку креативності, оскільки стимулюють активну пізнавальну діяльність, сприяють самовираженню та формуванню індивідуального стилю учнів. Ефективність їх використання залежить від педагогічних умов, професійної майстерності вчителя та системності впровадження у навчальний процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ : Академвидав, 2012. 352 с.
3. Масол Л. М. Теорія і методика навчання мистецтва. Київ : Вища школа, 2006. 320 с.
4. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
5. Куниця Г. В., Піддубна О. М., Максимчук А. П. Мистецька освіта в Україні: розвиток творчого потенціалу особистості // Актуальні питання гуманітарних наук. 2025. Вип. 84, т. 2. С. 94-99. DOI: <https://doi.org/10.32782/uad.2025.4.11>
6. Піддубна О. М., Качерова О. Г., Герасименко К. М., Шостачук Т. В., Бовсунівська Н. М. Сучасна мистецька освіта: основні проблеми розвитку // Перспективи та інновації науки. 2025. № 5 (51). С. 1157-1176. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5\(51\)-1166-1176](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5(51)-1166-1176)
7. Піддубна О. М., Шмельова Т. В. Формування креативності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва засобами педагогічного малюнка // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2018. Вип. 31 (41). С. 114-119.
8. Піддубна О. М., Базильчук Л. В., Дробот Б. В. Педагогічний потенціал образотворчого мистецтва у розвитку креативного мислення школярів

// Вісник науки та освіти. 2025. № 9 (39). С. 1616-1633.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-9\(39\)](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-9(39))

Танасова Оксана Вікторівна
магістрантка факультету соціально-
педагогічної та мистецької освіти
(спеціальність «Спеціальна освіта. Логопедія»)
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Запоріжжя, Україна

ЛОГОПЕДИЧНА РИТМІКА ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЄВО- РУХОВИХ ФУНКЦІЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Анотація. У статті розглядається проблема застосування логопедичної ритміки як ефективного засобу корекції мовленнєвих та психомоторних порушень у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) [1]. ЗНМ характеризується системним порушенням усіх компонентів мовленнєвої системи, що нерідко поєднується з недостатністю рухових функцій, просторово-часових уявлень та регуляторних процесів [3]. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та емпірична перевірка ефективності методики логопедичної ритміки у подоланні мовленнєвих та не мовленнєвих симптомів у дітей із ЗНМ III рівня [2, 4]. Методологію дослідження склали теоретичний аналіз наукових джерел, педагогічне спостереження, психолого-педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) та методи математичної статистики для обробки результатів. Експериментальна робота проводилась на базі ДНЗ №7 «Дюймовочка» м. Шепетівка. У дослідженні взяли участь 20 дітей віком 5-6 років із діагнозом ЗНМ III рівня, розподілених на експериментальну та контрольну групи. Результати контрольного етапу показали позитивну динаміку

в експериментальній групі за такими параметрами: поліпшення просодичної сторони мовлення (86% дітей), розвиток дрібної моторики та артикуляційної точності (80%), формування чітких сенсорно-ритмічних уявлень (90%), зростання активного словникового запасу та правильності граматичного оформлення висловлювання (75%)[2, 4]. Висновки. Логопедична ритміка, інтегруючи рух, музику та слово, є потужним поліфункціональним корекційним засобом, що сприяє синхронізації роботи сенсорних, моторних та мовленнєвих центрів мозку[1, 5]. Систематичне включення логопедичної ритміки до структури корекційно-розвиткового заняття для дітей із ЗНМ значно підвищує ефективність подолання мовленнєвих порушень та оптимізує розвиток психомоторної сфери дитини.

Ключові слова: логопедична ритміка, загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ), старший дошкільний вік, корекційно-розвивальна робота, психомоторика, просодика, сенсорно-ритмічні уявлення.

Вступ. Актуальність проблеми подолання загального недорозвинення мовлення у дітей дошкільного віку обумовлена стійким характером цього порушення, що зачіпає не лише комунікативну, а й когнітивну та регуляторну сфери[6]. ЗНМ III рівня, незважаючи на відносно збережений фонетичний слух та побудову фрази, характеризується лексико-граматичною недорозвиненістю, недостатностями фонематичного сприйняття, зв'язного мовлення та часто супроводжується м'якістю або напруженістю м'язового тону, недостатністю координації, порушенням темпо-ритмічної організації діяльності. Таке поєднання симптомів вимагає комплексного підходу, що одночасно впливає на різні ланки розвитку дитини. У цьому контексті логопедична ритміка виступає одним з найбільш адекватних і природних для дитини методів, оскільки базується на фундаментальному зв'язку мовлення з рухом, ритмом та музикою[1, 3, 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання ритміко-музичних засобів у корекційній педагогіці висвітлювалися у працях українських

учених. Методологічні основи логопедичної ритміки в Україні розробляли такі дослідниці, як Л. О. Тимошенко, О. В. Кобилинська, М. Ю. Гетьман[3, 5]. Вони розглядають логопедичну ритміку як невід'ємну складову корекційно-розвивального процесу, спрямовану на подолання мовленнєвих та психомоторних порушень засобами синтезованої музико-рухової та мовленнєвої діяльності. Сучасні українські дослідження (М. Ю. Гетьман, О. В. Козир, Н. В. Бондар тощо) емпірично доводять ефективність ритмічних вправ для формування фонематичного сприйняття, розвитку мовленнєвого дихання, голосу, артикуляційної моторики та просодики[2, 4]. Зокрема, підкреслюється роль ритму як організуючого фактору для всієї психічної діяльності дитини[1]. Однак питання цілеспрямованого застосування логопедичної ритміки саме для дітей із ЗНМ III рівня з акцентом на подоланні лексико-граматичних недостатностей через призму розвитку сенсорно-ритмічної основи мовлення потребує подальшого методичного опрацювання.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та експериментальна апробація комплексної методики логопедичної ритміки, спрямованої на корекцію мовленнєвих порушень та оптимізацію психомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження проводилося у 2025-2026 навчальному році[2, 4]. Для реалізації мети були використані такі методи:

1. Теоретичні: аналіз вітчизняної психолого-педагогічної, логопедичної, методичної літератури.
2. Емпіричні: педагогічне спостереження, психолого-педагогічний експеримент, бесіди з дітьми, вивчення медичної та педагогічної документації [1, 3].
3. Статистичні: математична обробка даних для визначення достовірності результатів.

На констатувальному етапі за допомогою авторської картки обстеження було діагностовано стан мовленнєвих (зв'язне мовлення, лексика, граматики, фонетика, фонематичні процеси) та не мовленнєвих (загальна, дрібна,

артикуляційна моторика, почуття ритму, просторово-часові орієнтування) функцій у дітей обох груп.

Формувальний етап реалізовувався лише в експериментальній групі (10 дітей). Заняття з логопедичної ритміки проводилися двічі на тиждень тривалістю 25-30 хвилин упродовж 6 місяців у межах корекційно-розвивального блоку[1, 5]. Методика базувалася на принципах, описаних українськими фахівцями [3, 5], та включала такі структурні компоненти:

1. Ритмо-пластичні вправи: маршування, біг, стрибки зі зміною темпу та ритму за музичним супроводом для нормалізації м'язового тону та формування почуття ритму [1].

2. Пальчикові ігри та вправи з предметами (м'ячі, палички, хустки) у ритмі музики для розвитку дрібної моторики та координації.

3. Артикуляційна ритмопластика: виконання статичних і динамічних вправ для язика, губ у заданому ритмі під музику або лічилку.

4. Вокально-артикуляційні вправи: спів звуків, звукосполучень, слів на одному диханні з акцентом на ритмі та динаміці для розвитку дихання, голосу та просодики[2].

5. Ритмодекламація: відтворення віршованих текстів українських авторів з одночасним виконанням ритмічних рухів (дрибання, хлопки, притопа), що сприяє автоматизації звуків та поліпшенню граматичного оформлення мови [4].

6. Музично-дидактичні ігри на розвиток фонематичного слуху: розрізнення звуковисотних, темпо-ритмічних моделей з їх подальшим відтворенням мовою або рухами [1, 5].

Результати дослідження та їх обговорення. На контрольному етапі було проведено повторну діагностику за тими самими параметрами. Порівняльний аналіз даних виявив статично значущу різницю ($p < 0.05$) у динаміці розвитку між експериментальною та контрольною групами.

- У експериментальній групі спостерігався якісний стрибок у розвитку почуття ритму та вмінні відтворювати задані ритмічні моделі (90% дітей). Це

стало основою для поліпшення просодичної сторони мовлення: з'явилася виразність, зменшилася пришвидшеність або затримки [2, 4].

- Значно покращилася точність та плавність артикуляційних рухів (80%)[1], що позитивно позначилося на звуковимовленні.

- Завдяки вправам на ритмодекламацію з використанням лексичних тем активізувався словниковий запас, діти почали правильно вживати прості прийменники, відмінювати іменники (75%) [3, 5].

- У контрольній групі, де заняття проводилися за традиційною схемою без акценту на ритмічну складову, динаміка була менш вираженою, особливо щодо просодики, почуття ритму та зв'язності мовлення.

Отримані результати узгоджуються з висновками українських дослідників (М. Ю. Гетьман, О. В. Козир) [2, 4] і підтверджують гіпотезу дослідження про те, що логопедична ритміка, впливаючи на базальні сенсомоторні механізми, створює оптимальну нейрофізіологічну основу для формування мовленнєвих функцій. Ритм виступає як організуючий та дисциплінуючий фактор, що синхронізує психічні процеси [1, 5]. Включення руху та музики знімає закомплексованість, створює позитивний емоційний фон, підвищуючи мотивацію до корекційних занять [1].

Висновки

1. Логопедична ритміка є ефективним, науково обґрунтованим засобом корекції не лише мовленнєвих, а й психомоторних порушень у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня [1, 3, 5].

2. Розроблена та апробована методика, що інтегрує ритмо-пластичні, артикуляційно-вокальні вправи та ритмодекламацію, комплексно впливає на ключові компоненти дефекту: просодику, фонематичне сприйняття, лексико-граматичний стрій, моторну сферу [2, 4, 5].

3. Результати дослідження демонструють достовірно більшу позитивну динаміку в експериментальній групі порівняно з контрольною, що підтверджує необхідність обов'язкового включення елементів логопедичної ритміки до щоденної корекційно-розвивальної роботи з даною категорією дітей [1, 2, 4].

4. Перспективою подальших досліджень є розробка індивідуальних ритмо-корекційних маршрутів для дітей з різними патогенетичними варіантами ЗНМ та створення спеціалізованих навчально-методичних комплексів українською мовою [3, 5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондар Н. В. Логопедична ритміка у корекційно-розвивальній роботі з дітьми дошкільного віку з порушеннями мовлення: методичний посібник. Київ: Слово, 2019. 128 с.
2. Гетьман М. Ю. Корекція порушень мовленнєвого розвитку у дітей із ЗНМ засобами логопедичної ритміки. Спеціальна освіта: традиції та інновації. 2020. Вип. 4. С. 45–51.
3. Кобилинська О. В. Теоретико-методичні основи логопедичної ритміки: монографія. Львів: Сполом, 2018. 276 с.
4. Козир О. В. Логопедична ритміка в системі корекційної роботи з дітьми дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. Вісник психології і педагогіки. 2021. № 18. С. 102–115.
5. Тимошенко Л. О. Логопедична ритміка: Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Науковий світ, 2017. 240 с.
6. Шевченко Л. М., Гончаренко С. Ю. Загальне недорозвинення мовлення в дітей: діагностика та корекція: навч. посіб. Київ: Освіта України, 2022. 320 с.

Гладун Тетяна Володимирівна
заступник директора з навчально-виховної роботи
вчитель української мови та літератури
Мельниківський ліцей
Іркліївської сільської ради
Золотоніського району
Черкаської області, Україна

МІЖПРЕДМЕТНА ІНТЕГРАЦІЯ – НАВЧАННЯ БЕЗ МЕЖ

Анотація. Використанням сучасних інструментів навчання, зокрема інтеграції, дає широкі можливості вчителю для формування суспільно активної, творчої, конкурентноспроможної особистості. Систематичне виконання творчих ситуаційних завдань спонукає учнів до зацікавленості, формує в них уміння вирішувати завдання на застосування набутих знань, розвиває вміння оцінювати свою роботу і роботу однокласників, критично ставитися до результатів праці. Від сформованості цих умінь залежить, чи буде людина готовою до вимог життя, чи буде успішною, чи досягне намічених вершин і чи відбудеться як особистість.

Ключові слова: компетентнісно орієнтовані завдання, інтеграція, стимул, формулювання завдання, джерело інформації.

Сучасне життя, темпи розвитку усіх його сфер, вимагають від сучасної школи формування молодого високоосвіченої людини, яка була б суспільно активна, творча, конкурентоспроможна, яка не тільки багато знає, а й використовує знання як життєвий інструмент, не тільки виконує команди, а й генерує нові ідеї, приймає нестандартні рішення, уміє критично мислити, володіє комунікативними здібностями, використовує свій потенціал для самореалізації,

відповідно ставиться до життя, впевнено відповідає на виклик нового тисячоліття.

Для того, щоб на виході мати такий результат, учителю треба підібрати ті ключі, якими можна сформувавши таку особистість, відкрити їй двері у доросле життя, озброївши необхідним арсеналом знань, умінь та навичок, за-вдяки яким вона легко відкриє «двері життя» і обере свій шлях, свій напрям, по якому буде йти впевнено і легко, здобуватиме перемоги і не боїтиметься поразок, бо знатиме, що і з поразок можна мати користь, коли зробити з них правильний висновок.

У Законі України «Про освіту» зазначено, що «метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності».

Виходячи із головного постулату Закону, формування компетентностей здобувачів освіти – це головне завдання учителя і вимагає від нього постійних пошуків різних методичних прийомів навчання, завдяки яким можна опанувати не тільки зміст дисциплін, а передусім набути необхідних для життя в суспільстві умінь і навичок, успішно виконувати будь-які життєві та соціальні ролі, бути творцем свого життя, активно інтегруватися в українське та європейське суспільство.

Навчальні предмети «Українська мова» та «Українська література» є досить універсальним для формування компетентностей. Компетентнісний підхід у викладанні цих дисциплін є провідним і передбачає формування не лише предметної, а й ключових компетентностей, у зв'язку з чим зміщено акценти зі знаннєвого на діяльнісний освітній результат, де знання виступають

інструментом у розв'язанні життєвих проблем, засобом особистісного розвитку.

Завдяки широкому спектру компонентів навчально-пізнавальної діяльності, перспективи цих предметів з формування ключових компетентностей досить широкі, а реалізація наскрізних змістових ліній - «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність» - це той шлях, який надає широке поле діяльності вчителю щодо напрямів роботи по формуванню ціннісних і світоглядних орієнтацій учня.

Реалізація нових завдань освіти потребує нових підходів до побудови уроку, зосередження уваги на особистості учня, його потребах, вподобаннях та інтересах. Учень сучасної школи повинен володіти певними якостями, зокрема: самостійно набувати необхідні знання, вміло застосовувати їх на практиці для вирішення назрілих проблем; критично мислити, вміти бачити труднощі і шукати шляхи їх подолання; грамотно працювати з інформацією; бути комунікабельним, контактним у різних соціальних групах; самостійно працювати над розвитком власного інтелекту, культурного і морального рівня; бути інноватором, здатним змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя.

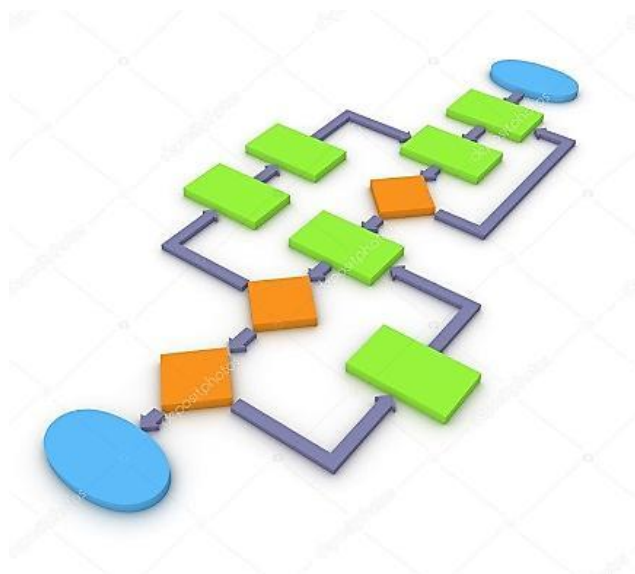
Перелік умінь, ставлень, навчальних ресурсів, за допомогою яких можна сформувати кожен з компетентностей, досить широкий. Виходячи з ключових компонентів компетентностей, слід керуватися базовими орієнтирами, які мають на меті розвиток здатності учнів ефективно діяти за межами ситуацій і тем, що розглядаються в навчальному процесі.

Таким чином, мовна компетентність може формуватися не тільки компонентами предметних компетентностей, що стосуються мови та літератури, а й математичних та природничих.

Компетентність – це інтегрований результат навчання, який виходить за межі предметної складової навчання і не вичерпується змістом певної дисципліни і може бути вираженою таким чином:

Компетентність =

мобільність знань + гнучкість методу + критичність мислення

Для побудови компетентнісно орієнтованих завдань слід дотримуватися алгоритму їх створення:

1. Зрозуміти важливість вивчення даної теми для життя учня, вмотивувавши дитину до потреби її засвоєння. Адже сьогодні найголовнішою моти-вацією на

новому уроці є здивування.

2. Віднайти практичне значення теми, що вивчається, зрозуміти, де саме у житті можна використати дані знання.

3. На основі практичного значення потрібно сформулювати декілька проблемних питань, які дадуть можливість учням спробувати їх вирішити, застосовуючи лише ті знання, які вони вже мають до вивчення нового матеріалу.

4. Віднайти додаткову інформацію, яка ще не вивчалась і яка допоможе вирішити поставлене проблемне питання.

5. Продумати інші шляхи вирішення проблеми, застосовуючи інтеграцію з іншими предметами.

6. Сформулювати суть завдання, яке буде включати в себе і новий матеріал, і цікаві дані, і, найголовніше, практичну складову вивченого матеріалу.

7. До формулювання завдань можна додати певну додаткову інформацію, яка може зацікавити дитину або нахвилювати її до правильного вирішення.

Створюючи компетентнісно орієнтовані завдання слід пам'ятати, що одні з них повинні опиратись на предметні знання, інші - на міжпредметні та практичні, спираючись на логічність та креативність вирішення проблеми, однак із застосуванням предметних знань.

Саме завдяки завданням, побудованим на текстовому матеріалі, що містить цікаву пізнавальну інформацію розвивально-виховного змісту, через креативне формулювання завдань до вправ можна зацікавити учня навчальним матеріалом та здійснювати ефективний комплексний вплив на здобувача освіти у формуванні життєвих компетентностей. Цей вид роботи можна використовувати на будь-якому етапі уроку, в позаурочний час, а також під час змішаного та дистанційного навчання.

Приклади компетентнісно орієнтованих завдань

Приклад 1.

Завдання на стимулювання комунікативних компетентностей

Стимул. Однокласник вважає, що не варто витрачати життя на заняття спортом і визнає, що це абсолютно даремна трата часу. Ви хочете його переконати, що це неправильна думка.

Формулювання завдання. Прочитайте притчу про сенс життя та прислів'я про користь спорту. Використайте надану інформацію для аргументування доказів на користь заняття спортом. Доповніть цей список своїми прикладами, які стануть основою вашої бесіди з однокласником.

Джерело інформації. Притча «Смак життя», прислів'я та приказки про спорт та здоров'я.

Притча «Смак життя»

Один чоловік хотів неодмінно мати учнем справжнього Майстра й, вирішивши перевірити правильність свого вибору, поставив Майстрові такі запитання:

- Можеш пояснити мені, навіщо ми живемо?
- Не можу, – отримав у відповідь.
- Тоді хоча б скажи – у чому його сенс?
- Не можу.

– А чи можеш ти щось розповісти про природу смерті й про життя по Той Бік?

– Не можу.

Розчарований відвідувач пішов. А учнів охопило сум'яття: як міг їхній Майстер постати в такому непривабливому світлі?

Майстер заспокоїв їх, пояснивши:

– Що корисного у тому, що знаєш мету й сенс життя, якщо ти ніколи не відчував його смаку? Краще їсти пиріг, ніж розмірковувати про нього.

Прислів'я та приказки про спорт та здоров'я

• Хто спортом займається, той сили набирається.

Ранок зустрічай гімнастикою, вечір проводжай прогулянкою.

• Хто любить спорт, той здоровий і бадьорий.

• У здоровому тілі здоровий дух.

• Де здоров'я, там і краса.

• Гімнастика подовжує молодість людини.

• Рух – це життя.

• Тримай голову в холоді, живіт у голоді, а ноги в теплі.

• Якщо не бігаєш, поки здоровий, доведеться бігати, коли захворієш.

• Загартовуй своє тіло з користю для справи.

• Здоров'я дорожче багатства.

• Хто вправно б'є по м'ячу, тому все по плечу.

• Хто любить спорт, той здоровий і бадьорий.

• Хто пішки ходить, той довго живе.

• Хто спортом займається, той сили набирається.

• Від лежання та сидіння хвороби додаються.

• Зі спортом не дружиш – не раз потім потужиш.

• Спорт – загартування на довге життя.

• Швидкого і спритного хвороба не наздожене!

• Здорового духом все під силу.

• Кожен коваль свого здоров'я.

- Хто не курить, хто не п'є, той здоров'я береже.

Визначення рівня компетентностей. Післятекстові завдання.

1. *Інтерпритуйте зміст притчі «Смак життя» на тему здоров'я.*

Укладіть тематичний словничок зі словосполучень, виписаних із текстів.

Визначте вид словосполучень за вираженням головного слова.

2. *Складіть квітку здоров'я (за малюнками описати дії, що сприятимуть здоровому способу життя). У дієсловах визначити граматичні категорії дієслова (спосіб, вид, перехідність, стан).*

2. Трирівневе резюме «Лист побажань однокласнику».

У відповідь на запитання «Чи варто витратити час на заняття спортом?» написати резюме, використовуючи на вибір (за рівнем складності):

10–15 слів;

30–50 слів;

75–100 слів.

Рефлексія. «Смайлик»

Обведи смайлик, який відображає твої почуття

Завдання для мене були:

Дуже легкі

Легкі

Складні

Дуже складні

Не знаю

Приклад 2.

Завдання на стимулювання компетентностей в природничо-математичних науках

Стимул. Життя суспільства не стоїть на місці. Наші бабусі та дідусі, заходячи сьогодні до продуктового магазину, відчувають себе не досить комфортно. Адже вони не звикли до такого різноманіття товару. А продукти у жерстяних банках вони вважають небезпечними.

Формулювання завдання. Переконайте своїх рідних, що склад жерстяної упаковки безпечний і не несе загрози їхньому здоров'ю. Продемонструйте бабусі і дідусеві свої знання з хімії. Висловіть потрібність і пізнавальну цінність поданої інформації. У яких життєвих ситуаціях вам можуть знадобитися відомості, наведені в текстах?

Джерело інформації. Стаття із Вікіпедії про хімічний склад консервних банок, матеріал підручника з хімії для 11 класу.

Інформація із Вікіпедії

Перша бляшанка з'явилася у 1810 році. Британець Пітер Дюран запозичив ідею у французів, використовуючи замість скла бляшану тару. Вже через три роки англійська армія отримувала їжу у важких сталевих контейнерах. Вага одного досягала 0,5 кг (без вмісту). Відкрити бляшанку було

не так просто — у хід йшли молотки та сокири. Згодом нові технології дозволили робити банки з тоншими стінками, тоді ж почали з'являтися ножі для відкривання бляшанок. Раніше, при виробництві бляшанок застосовувався свинець, який містився у припої швів, що призводило до повільного отруєння цим металом.

Через 48 років після винаходу бляшанки, було запатентовано перший консервний ніж, яким користувалися солдати під час Громадянської війни в США. Ще пізніше, у 1870 році, було створено «цивільну» модель ножа, що дійшла до наших днів. У 1925 році коліща ножа стало зубчастим. Перший електричний консервний ніж було продано у 1931 році.

Бляшанка має відношення до походження терміна «спам». З'явилося воно у 1936 році, під такою маркою американська компанія випустила гострі м'ясні консерви («SPiced hAM») у бляшанках. Щоби збути їхні запаси не першої свіжості після Другої світової війни, була проведена потужна рекламна кампанія, яка стала еталоном набридливості після скетчу трупи «Монті Пайтон». У 1986 році в конференціях *Usenet* з'явилося багато однакових повідомлень від якогось Дейва Родеса, який рекламував нову фінансову піраміду. Хтось провів аналогію між таким розсиланням і консервами, і з тих пір слово SPAM закріпилося у новому значенні.

Матеріал з підручника хімії для 11 класу

Олово застосовують у виробництві різних сплавів. Так, виконуючи паяльні роботи, користуються легкоплавким сплавом олова із свинцем, що має назву «припой». Консервні банки зсередини покривають тонким шаром олова.

Тантал має властивість, яка відсутня у будь-якого з металів: він не взаємодіє з живими тканинами організму людини, нешкідливий для них. Завдяки цьому тантал використовують для скріплення кісток при переломах, виготовлення хірургічних інструментів.

У виробництві сучасних автомобілів використовують багато металів і сплавів, де не обходиться без ванадію. Лише 0,1-0,2 % ванадію, доданого до

сталі, робіт її стійкою до тертя. З такого сплаву виготовляють рухомі деталі машин, щоб запобігти їх спрацюванню.

Лужене залізо – біла жерсть, до складу якої входить високостійкий до корозії метал – олово (хімічний елемент – Станум). Це сріблясто-білий метал з високою пластичністю та м'якістю, стійкий до дії холодної і гарячої води, органічних кислот і не утворює токсичних сполук з харчовими продуктами. Близько 90% білої жерсті, що виробляється в світі, йде на виготовлення тари для консервів.

Визначення рівня компетентностей.

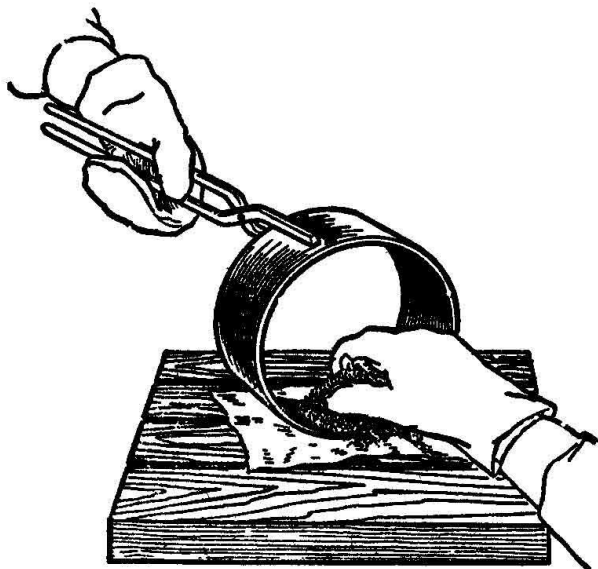
1. Сформувати питання до текстів.

2. Виписати числівники, провідніяти їх за відмінками. Зробити морфологічний розбір одного з числівників.

3. Пояснити значення підкреслених слів, звернувшись до Академічного словника. Слово «лудіння» розібрати за будовою, ввести в речення.

Витяг із Академічного тлумачного словника:

Тлумачення, значення слова «лудіння»:

ЛУДІННЯ 1, я, сер. Те саме, що лудження.

Навіть досвідчене око спеціаліста могло лиш приблизно визначити, чи нормально йде процес лудіння (З газети).

ЛУДІННЯ 2, я, сер., діал. Одяг, вбрання. Палагна в свято одпочивала, пишаючись красним лудінням (Михайло

Коцюбинський), Молодиці і дівчата-відданиці виглядали як у свято, найкраще своє, лудіння на себе повбирали, і воно на них, як жар, горіло, аж сміялося (Яків Качура).

Рефлексія. «Приріст знань та досягнень»: за принципом прийому «Мікрофон» назвати 2 факти, продовживши відповідні фрази :

- я не знав, ... з чого роблять упаковку для консервів;
- тепер я знаю,... що упаковку для консервів роблять з луженого заліза;
- я не знав, ...що таке лудіння;
- тепер я знаю,... що це слово має два значення (і т.д.)

Приклад 3.

Стимул. Андрій має зайву вагу, хоче схуднути. Його мама занепокоєна цим і намагається йому допомогти.

Рекомендує їсти продукти, які містять багато вуглеводів: макарони, хліб, крупи, картоплю, фрукти.

Формулювання завдання. Спираючись на знання з біології про обмін речовин, поясніть значення глюкози для організму. Допоможіть Андрію обрати правильний набір вуглеводовмісних продуктів харчування і не зашкодити своєму здоров'ю.

Джерело інформації. Газетна стаття, матеріал з підручника біології для 9 класу.

Стаття з газети

Глюкоза — органічна речовина, що утворюється в результаті процесу фотосинтезу з вуглекислого газу та води. Вона міститься у сокові винограду (ще її називають виноградним цукром), в багатьох фруктах, а також у крові тварин і людей. Для нашого організму глюкоза надзвичайно важлива, адже є основним джерелом енергії у м'язових та нервових клітинах. Також ця речовина сприяє активізації процесів обміну речовин, підвищує працездатність, покращує пам'ять, здібності до навчання, стимулює серцеву діяльність, прискорює нейтралізацію токсичних речовин в печінці. Зважаючи на це, глюкозу широко застосовують в медицині, частіше всього у вигляді розчину, що вводиться внутрішньовенно при багатьох захворюваннях: гепатиті,

набряках легень, зневодненні організму, внутрішніх кровотечах, загальному виснаженні організму, різкому зниженні артеріального тиску, захворюваннях інфекційного плану.

Матеріал з підручника біології для 9класу

Глюкоза — моносахарид, дуже поширений у природі. Її основою для побудови більшості дисахаридів та полісахаридів. У хребетних тварин транспортується кров'ю і є основним джерелом енергії для клітин мозку.

Фруктоза — моносахарид, що має ту саму загальну формулу, що й глюкоза, але іншу послідовність з'єднання атомів. Входить до складу деяких дисахаридів та полісахаридів.

Сахароза — дисахарид, що складається із залишків глюкози та фруктози, з'єднаних між собою. Транспортується у флоемному соці рослин. Цукор є кристалічною формою сахарози.

Визначення рівня компетентностей.

1. Скласти план до тексту.

2. Виписати речення з однорідними членами, визначити їх синтаксичну роль.

3. Запропонуйте Андрію список продуктів, які можна їсти при схудненні. Введіть їх у речення.

4. Знайдіть у мережі Інтернет додаткову інформацію про порушену проблему та складіть пам'ятку «Здорове харчування під час схуднення».

Рефлексія. Сенкан – «Овочі» (5-ти рядковий тематичний вірш, наприклад, про певний термін).

Сенкан будується за наступними правилами:

1 рядок – тема або предмет (записується лише одне слово- іменник);

2 рядок – опис предмета (позначається два слова-прикметники);

3 рядок – опис дії (вказується три дієслова);

4 рядок – фраза, що виражає відношення до предмету;

5 рядок – синонім, що узагальнює чи розширює зміст теми або предмета (описується одним словом).

Висновки

- Ми живемо в світі, де часто кожна ситуація є вже певними чином визначена, вивчена, проаналізована. Але насправді кожне питання, так як і навчальний прийом чи метод, може бути реалізований багатьма способами – в цьому і закладено можливості для педагога. Кожен з нас в силі дивитися на розв'язання завдань уроку під іншим кутом зору, побачити в ньому конструктивні та позитивні моменти, знайти шляхом відбору різні варіанти їх вирішення. Щоб практикувати такий підхід, потрібно будувати свою роботу не так, як вчора, і не так, як сьогодні, а пробувати робити щось нове, шукати, досліджувати, експериментувати – і результат завжди буде. Можливо, наслідок праці буде не такий уже й великий, а інколи і зовсім безуспішний, але не спробувавши чогось нового, ми не пізнаємо сучасного, інноваційного, не згенеруємо своїх власних ідей та побачимо кращих альтернатив.

Працюючи в сучасній школі, потрібно пам'ятати, що прогресом рухає творче начало. Здатність і потреба людини створювати щось нове, штовхає вперед науку, освіту, усі сфери життєдіяльності. Тому сьогодні так важливо запалити в дітях вогник творчості, креативності, прагнення до самовдосконалення. Адже саме такі освічені українці, здатні до ризику та інновацій, поведуть українську державу вперед до нових звершень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н.М.Бібік/ Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: “К.І.С.”, 2004.
2. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні технології в системі особистісно зорієнтованої освіти / Л. Варзацька, Л. Кратасюк // Бібліотечка

«Дивослова». – 2006.

3. Волобуєва Т. Розвиток творчої компетентності школярів/ Т.Волобуєва// Управління освітою.- 2007.
4. Ворожейкіна О.М. 100 цікавих ідей для проведення уроку. – Х.: Вид. група «Основа», 2011.
5. Гін А.О. Прийоми педагогічної техніки: Вільний вибір. Відкритість. Діяльність. Зворотний зв'язок. Ідеальність: посібник для вчителів. – Луганськ: Навчальна книга. Янтар, 2004.
6. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: Методичний посібник / О.Пометун, Л.Пирожиченко. – К.: А.П.Н., 2002.
7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук - К.: "К.І.С.", 2004.

Шапаренко Олена Олександрівна

вихователь-методист

Комунальний заклад

«Заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №36 «Джерельце»

Кам'янської міської ради

м. Кам'янське, Україна

**«ОСВІТНІ ВТРАТИ? ДОЛАЄМО ГРАЮЧИ!» (ВИКОРИСТАННЯ
ІГРОВИХ ОНЛАЙН-ЗАСТОСУНКІВ В ОСВІТНІЙ РОБОТІ ПЕДАГОГА
ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ)**

Анотація. Застосування ігрових онлайн-застосунків в роботі педагога закладу дошкільної освіти як сучасного та дієвого способу організації взаємодії під час освітньої діяльності, активізації пізнавальної сфери, психічних процесів дітей дошкільного віку, ефективної візуалізації навчального матеріалу.

Ключові слова: онлайн-застосунок, інтерактивність, навчання, дошкільна освіта, освітні втрати.

Робота педагога закладу дошкільної освіти в умовах дії в країні воєнного стану – це не тільки постійний пошук та впровадження ефективних форм організації освітньої діяльності: змістовних, цікавих, сучасних, а й можливостей їх здійснити з оглядом на реалії сьогодення: постійні загрози життю та здоров'ю вихованців через воєнні дії, відключення електроенергії, відсутність інтернету, зниження рівня матеріального забезпечення закладів дошкільної освіти тощо. Тема освітніх втрат наразі стоїть дуже гостро перед всіма освітянами, і, на мою думку, найгостріше саме перед педагогами, котрі працюють в дошкільній освіті, оскільки знання й навички, які формуються у дітей саме в дошкільному віці мають вагомий вплив на інтелектуальний

розвиток дитини, а відтак, і на рівень якості подальшого життя маленької людини. Використання ігрових онлайн-застосунків суттєво допомагає педагогам-дошкільникам мінімізувати наслідки зниження рівня якості освітньої діяльності у воєнний час, організувати навчання в цікавій ігровій формі не тільки в межах закладу освіти, а й в родинному колі, оскільки вони є чудовою формою якісної організації візуального та інформаційного подання освітнього матеріалу, засобом активізації психічних процесів. Їх використання сприяє цілісному, якісному сприйняттю інформаційного матеріалу, стимулює розумову діяльність і розвиває творчий потенціал кожної дитини. А що вражає та зацікавлює дітей найбільше під час навчання? Цікава, незвична візуалізація розвивального матеріалу, доступність, варіативність та різноманітність способів вирішення освітніх завдань, динамічна ігрова основа навчання! Ці потреби всебічно реалізує використання ігрових онлайн-застосунків в освітньо-виховній діяльності. Активізація розумових процесів дитини під час їх застосування у навчальних, розвивальних завданнях передбачає, що роль дитини змінюється від пасивного слухача на активного учасника, який інтенсивно задіяний у процесі навчання, здатний контролювати власну навчальну діяльність, повноцінно використовувати всі інформаційні канали сприйняття та засвоєння нових знань. Використання ігрових онлайн-застосунків в процесі навчання не тільки формують у дошкільнят уміння самостійно працювати з джерелами інформації, аналітичні навички, активізують пізнавальні процеси, а й дають змогу бачити результат своєї праці, можливість отримати та поглибити знання в простому, цікавому, зрозумілому форматі.

Інтерактивність – це вже невід’ємна реальність сучасної освіти будь-якого рівня. Українські педагоги, зважаючи на особливі освітні умови, спричинені дією факторів воєнного стану, з метою оптимізації освітнього та самоосвітнього процесу все частіше мають застосовувати інтерактивні технології взаємодії в освітньому просторі, які забезпечать не тільки якісну повноцінну форму здобуття освіти, а й урізноманітнять та зміцнить партнерські взаємовідносини всіх учасників освітнього процесу.

В цій статті розглянемо способи використання в освітній діяльності наступних інтерактивних ігрових онлайн-застосунків:

- LearningApps (<https://learningapps.org/>),
- Baamboozle (<https://www.baamboozle.com/>),
- Genially <https://app.genially.com/teams/6734df7e393320f73928878e/home>).

Окрім переваг, перелічених нижче, найвагомішими перевагами використання саме цих застосунків є простота та доступність користування, можливість створення контенту у безкоштовній версії, що дає вільний доступ до використання всіх можливостей застосунків і має немаловажне значення для широкого використання будь-яким користувачем.

LearningApps — безкоштовна платформа для підтримки освітнього процесу й організації викладання у закладах освіти за допомогою невеликих інтерактивних мультимедійних навчальних модулів, так званих *мультимедійних програм*.

Доступні формати інтерактивних завдань (21 варіант):

- вправи на множинність вибору (вікторини, кросворди тощо);
- вправи на відповідність (знайти пару, класифікація, числова пряма, таблиця відповідностей тощо);
- вправи на текстову роботу (заповни пропуски, вгадай слово, слова з букв тощо);
- вправи з числами/цифрами (хронологічна лінійка);
- вправи з створенням та використанням аудіо, відео контенту.

Перелічені формати завдань можуть створюватися вперше самими користувачами, а також використані чи змінені на основі вже існуючих завдань, створених іншими користувачами на платформі. Дуже зручним у використанні є можливість поділитися створеним контентом через: веб-посилання, QR-код, вставки за допомогою HTML-коду на сайти, блоги, платформи тощо. Також значно полегшує та пришвидшує процес створення контенту можливість завантаження інформаційного, ілюстраційного матеріалу через використання посилань, а не прямого завантаження матеріалу.

Переваги використання ресурсу LearningApps:

- доступ незареєстрованим користувачам;
- доступність ресурсу на різних мовах;
- великий вибір типів завдань, категорій матеріалу;
- підказки у виконанні та розробці завдань;
- можливість використовувати у роботі з різноманітними технічними засобами (ноутбуки, планшети, інтерактивні дошки тощо);
- відсутність вікових обмежень для створення контенту (від дошкільного віку до дорослих користувачів);
- мобільність та простота у використанні;
- можливість постійного корегування створеного контенту;

До недоліків можна віднести:

- необхідність наявності мережі Інтернет;
- відсутність можливості дати оцінку безпосередньо під час виконання деяких завдань.

Vaamboozle — це популярна безкоштовна онлайн-платформа для створення та проведення інтерактивних навчальних ігор та вікторин. Вона дозволяє педагогам та іншим користувачам створювати розвивальний контент у форматі змагань, квестів, командних та індивідуальних завдань. Сервіс не вимагає від користувача обов'язкової реєстрації та ідеально підходить для використання на будь-яких технічних засобах (комп'ютерах, ноутбуках, планшетах, телефонах, інтерактивних дошках тощо). Як і в застосунку LearningApps, навчально-розвивальні завдання можуть створюватися вперше самими користувачами, а також можуть бути використані завдання з чималої бази матеріалу онлайн-застосунку. Vaamboozle — це ефективний інструмент для гейміфікації навчання та розвитку дітей дошкільного віку, активізації їх пізнавальної активності.

Основні особливості використання ігрового застосунку Vaamboozle:

- доступний, зрозумілий інтуїтивно інтерфейс, підтримка українською мовою;

- простота створення та використання контенту;
- варіативність використання (створення «класу», використання контенту в груповому чи індивідуальному форматі тощо); .
- можливість оцінити правильність виконання завдань;
- варіативність використання ігрового матеріалу (у форматах інтерактивної гри, слайд-шоу, вивчення матеріалу);
- широка тематика наявної в застосунку бази навчального контенту;
- відсутність вікових обмежень для створення контенту (від дошкільного віку до дорослих користувачів);
- можливість захисту власного контенту від редагування чи копіювання сторонніми особами;

До недоліків можна віднести:

- необхідність наявності мережі Інтернет;

Інтерактивні плакати, створені в онлайн-застосунку Genially являють собою електронний навчальний плакат, що має інтерактивну навігацію, яка дозволяє відобразити необхідну інформацію: графіку, текст, звук. Плакат за своєю суттю - це спосіб візуалізації інформації на основі одного зображення, до якого спеціальними «мітками» (інтерактивними точками) прикріплюються посилання на веб-ресурси, інтернет-документи, мультимедійні об'єкти: відео, аудіо, презентації, слайд-шоу, ігри, тести тощо. Це дієвий засіб передачі великого обсягу інформації, представлення її у вигляді навчального контенту.

Інтерактивний плакат – це сторінка доступу, з якої педагог-створювач має можливість направити дитячу аудиторію на десятки інших сторінок, зібравши всі матеріали з конкретного питання чи теми в одному місці. Одна з головних переваг інтерактивного плакату полягає у тому, що користувач може знайомитися з інформацією у будь-якому зручному для себе порядку. До того ж, дітям (і дорослим також) дуже подобається досліджувати та знаходити інтерактивні зони, відкривати віртуальні віконця з текстом, картинками, завданнями, переходити з однієї локації на іншу.

Особливості застосування інтерактивних плакатів:

- високий рівень інтерактивності;
- можливість використовувати контент плакатів в умовах обмеження технічних ресурсів (наявності інтернету, світла тощо);
- використання безлічі додаткових онлайн-застосунків для створення інтерактивного плакату;
- варіативність використання (як частина діяльності, як основна діяльність, як елемент гри тощо).
- простота у використанні — інтерактивний плакат не вимагає інсталяцій, має простий і зрозумілий інтерфейс, можливий для використання дитиною самостійно без участі батьків;
- багатий візуальний матеріал — яскраві анімації явищ і процесів, фотографії та ілюстрації, що дає перевагу над іншими продуктами і засобами навчання;
- можливість самостійного створення візуального матеріалу відповідно до потреб автора/користувача плакату;
- груповий, підгруповий та індивідуальний спосіб використання інтерактивних плакатів — дозволяє організувати роботу як з усією навчальною групою (використання на інтерактивній дошці, демонстраційному екрані), так і з кожним окремим здобувачем освіти (робота з ноутбуком, планшетом);
- навчальний матеріал програм представлений у вигляді логічно завершених окремих фрагментів, що дозволяє автору конструювати освітню діяльність у відповідності зі своїми завданнями.

Способи застосування інтерактивних плакатів в освітній роботі з дітьми дошкільного віку:

- Створення інтерактивних відео, таблиць, графіків, діаграм для отримання чи закріплення набутих знань;
- Схематичне зображення певної діяльності, процесу;
- Створення навчальних мап, інформаційно-пошукових квестів, вікторин, казкових «подорожей» тощо;
- Проведення інтерактивного моніторингу знань;

Залежно від об'єму інформаційного матеріалу інтерактивні плакати мають одно- або багаторівневу схему побудови. Однорівневий плакат, як правило, є робочою областю з набором різних інтерактивних елементів. Вміст робочої області змінюється залежно від стану інтерактивних елементів (натиснень кнопок, вміст полів введення тексту тощо).

Багаторівневий (декілька сторінок) плакат складається з двох і більше інформаційних просторів, кожна частина може бути окремою чи пов'язаною між собою локацією, а сама перша частина — I рівень містить меню за допомогою якого отримується доступ до інших компонентів плакату. Кожний із компонентів в свою чергу може містити однорівневий плакат або багаторівневий. Досвід використання інтерактивних плакатів в роботі з дітьми дошкільного віку показує, що не слід перевантажувати їх інформацією та великою кількістю сторінок.

Сам інтерфейс інтерактивного плаката обов'язково повинен бути яскравим, простим, зручним і відповідним віковим особливостям дітей. При його розробці необхідно враховувати і те, що він, в першу чергу, призначений для передачі інформації: графічної, текстової, відео, аудіо в одному напрямку — до дитини, а в іншому він повинен мати зворотний зв'язок у вигляді інтерактивних елементів взаємодії.

Інтерактивний плакат можна використовувати як на етапі знайомства з новим матеріалом, так і при повторенні, а також як додаткову форму роботи при закріпленні знань з певної теми.

Плакат може використовуватися не на одному, а протягом декількох занять. У створенні, наповненні інтерактивних плакатів можуть брати участь і діти. Під час використання інтерактивних плакатів педагог ініціює не тільки застосування нових форм взаємодії, а й організовує і направляє освітню діяльність.

Під час використання інтерактивних плакатів педагог може спостерігати і аналізувати якість і ступінь засвоєння матеріалу дітьми і, враховуючи

результати, надалі адаптувати плакати під освітні та індивідуальні потреби дітей, їх тип сприйняття та засвоєння інформації.

Слід зазначити, що під час створення інтерактивних плакатів можна широко використовувати створену чи наявну ігрову базу застосунків LearningApps, Vaamboozle та інших подібних онлайн-сервісів.

Практичний досвід використання

Створення та використання інтерактивних ігрових онлайн-застосунків дає можливість досягти наступних педагогічних та освітніх цілей:

- представляти, отримувати, поширювати та закріплювати нові знання в сучасній цікавій, ігровій формі;
- сприяти прагненню дитини бути активним учасником освітнього процесу;
- вдосконалювати навички користування технічними засобами ІКТ (у дітей, педагогів, батьків);
- застосовувати різні форми організації (групові, підгрупові, індивідуальні) освітньої діяльності;
- створення комфортних умов навчання засобами комп'ютерних технологій;
- реалізувати на практиці особистісно-орієнтований підхід до навчання, забезпечення диференційованого підходу до кожного вихованця, врахування його індивідуальних особливостей;
- чітко структурувати процес навчання та активізації знань;
- підвищити рівень пізнавальної активності дітей, ефективність сприйняття та засвоєння ними освітнього матеріалу, опанування нових форм навчання та взаємодії;
- варіювати форми та способи подачі навчального матеріалу;
- підбирати індивідуальні темпи навчання, відповідно можливостям дітей;
- прищеплювати навички самостійного навчання, можливості варіативного вирішення поставлених задач;

Результати впровадження в освітній процес

Результати використання інтерактивних ігрових онлайн-застосунків під час освітньої діяльності з дітьми дошкільного віку:

- збільшення у вихованців рівня залучення інформаційних каналів сприйняття інформації: слухового, зорового, емоційного, комунікативного;
- підвищення мотивації, зацікавленості в отриманні та засвоєнні нових знань, за рахунок сучасної, легкої, цікавої подачі матеріалу через цифрові носії, які є пріоритетними, зрозумілими, улюбленими для сучасного здобувача освіти;
- сформованість у дошкільників навичок самостійної роботи з інформаційним матеріалом, тісної та плідної взаємодії в дитячому колективі під час освітньої діяльності;
- вироблення навичок самооцінки, самоаналізу власної діяльності, активності;
- підвищення рівня свідомого ставлення до особистісного розвитку;
- вдосконалення вмінь користування технічними засобами під час навчання, застосування максимуму їх можливостей впродовж навчального процесу;

Таким чином можна зробити висновки, що створення та використання в освітній діяльності інтерактивних ігрових онлайн-застосунків всебічно допомагає формувати ряд життєвих компетентностей, передбачених Державним стандартом для здобувачів дошкільної освіти: інформаційно-комунікаційну, соціально-комунікативну, пізнавальну, естетичну та інші.

Використання інтерактивних ігрових онлайн-застосунків під час освітнього процесу як мультимедійного освітнього ресурсу дозволяє наочно демонструвати навчальний матеріал, який зібраний в одне єдине ціле; управляти навігацією та забезпечує максимальну взаємодію здобувача освіти зі змістом даного освітнього ресурсу на всіх етапах засвоєння інформації. Його використання допоможе в цікавій та доступній формі ознайомитися з новим матеріалом, засвоїти ключові поняття, загальні закономірності.

Зазначені засоби навчання та розвитку дітей значно ефективніші порівняно зі традиційними усталеними формами. Використання застосунків дає змогу не тільки якісно та ефективно організувати освітньо-виховну діяльність в межах закладу освіти в очній формі, а й організувати самостійну самоосвітню роботу з дітьми-дошкільниками за його межами, в змішаному та дистанційному форматі. Інтерактивна ігрова форма навчання сприяє раціональнішому використанню розумових можливостей дітей дошкільного віку, підвищенню якості освіти, диференціації та індивідуалізації навчання.

Застосування інтерактивних ігрових онлайн-застосунків допомагає активізувати пізнавальний інтерес, підвищити концентрацію уваги, подавати матеріал у більш доступній і цікавій формі, збільшити обсяг матеріалу для одночасного засвоєння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Три платформи, де вчителі можуть створити свої освітні онлайн-ігри. URL: <https://osvitoria.media/experience/try-platformy-de-vchyteli-mozhut-stvoryty-svoyi-osvitni-onlajn-igry/> (дата звернення 23.03.2026)
2. Learningapps.org. URL: <https://learningapps.org/> (дата звернення 24.03.2026)
3. Вікіпедія, LearningApps URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/LearningApps> (дата звернення 23.03.2026)
4. Використання сервісу learningapps у дошкільній освіті. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/0100eaki-779d.docx.html> (дата звернення 23.03.2026)
5. Онлайн-ресурс. Ваamboozle - створення цікавих вікторин. URL: <https://naurok.com.ua/onlayn-resurs-baamboozle---stvorennya-cikavih-viktorin-16124.html>; (дата звернення 16.03.2026)
6. Вирвихвост О. Інтерактивний плакат як засіб візуалізації освітнього процесу. На Урок. URL: <https://naurok.com.ua/z-dosvidu-roboti-interaktivniy-plakat-yak-zasib-vizualizaci-osvitnogo-procesu-319976.html> (дата звернення

14.03.2026).

7. Інтернет-ресурси для створення інтерактивних плакатів. URL: <https://sites.google.com/view/osinazp/%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B8> (дата звернення 15.03.2026).
8. Сервіси для створення інтерактивних плакатів: наочність нового покоління. URL: <https://naurok.com.ua/post/servisi-dlya-stvorennya-interaktivnih-plakativ-naochnist-novogo-pokolinnya> (дата звернення 15.03.2026).
9. Інтерактивні плакати на уроках: ідеї для різних предметів, інструменти для створення. URL: https://znayshov.com/News/Details/interaktyvni_plakaty_na_urokakh_idei_dlia_riznykh_predmetiv_instrumenty_dlia_stvorennia (дата звернення 17.03.2026).
10. Створення інтерактивного плакату: практичний poradnik. URL: <http://library.kharkov.ua/libdruk/LibKh-00000000342.pdf> (дата звернення 18.03.2026).
11. Довбуш Р., Інтерактивні плакати. URL: http://blogdovbush.blogspot.com/p/blog-page_7.html (дата звернення 19.03.2026).

Бейба Діана Романівна
Дудяк Роман-Світозар Олегович
Івах Роман Іванович
студенти
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ

Анотація. У статті наголошено на важливості розвитку у сучасних учнів пізнавальної активності. Висвітлено основні завдання педагога щодо стимулювання учня до самостійної пізнавальної активності у навчальній діяльності. Розглянуто основні методи організації (та самоорганізації) самостійної навчальної роботи учнів на уроці. Констатовано, що результативність самостійної роботи учня визначається рівнем його самоорганізації, здатністю до саморозвитку та вирішення складних навчальних завдань. Визначено психолого-педагогічні умови розвитку самостійної пізнавальної активності учнів на уроках у сучасних закладах освіти.

Ключові слова: пізнавальна активність, самостійна робота, навчальна діяльність, методи діяльності педагога, учні.

Пріоритетними завданнями сучасної української освіти є демократизація та гуманізація навчально-виховного процесу, формування в молодого покоління основ громадянської свідомості, почуття власної національної гідності, що дасть в майбутньому можливість забезпечити розвиток і розв'язання стратегічних завдань нашої держави. Реалізація означених завдань можлива за

умов відмови від тотального зовнішнього контролю за навчальною діяльністю школярів, надання пріоритетності внутрішньому самоконтролю та відповідальному ставленню учнів до власної навчальної діяльності. Власне це дає підстави говорити про важливість формування в школярів вміння самостійно формулювати навчальну задачу, шукати оптимальні шляхи її розв'язання та аргументовано обґрунтовувати їх доцільність. А це в свою чергу передбачає володіння розвиненими навичками самостійної пізнавальної діяльності, що сприяють поглибленню знань, формуванню сталого інтересу до навчання, оволодінню методами наукового пізнання, розвитку когнітивних здібностей та утвердженню самостійності як ключової риси особистості.

Як відомо, результати самостійної діяльності учнів на уроці залежать від її організації та керівництва педагогом, а її успішність прямо залежна від можливості учнів виявляти пізнавальну активність, ініціативність та творчість. Як зазначає В. Буряк, цьому «...сприяють такі способи організації освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти, коли допомога, оцінка педагога не пригнічує завзятість учня, а навпаки спонукає його до самостійного планування та досягнення результативності в процесі виконання самостійних завдань» [2, с. 50].

Неменш важливим є вміння педагога диференціювати навчальну діяльність учнів, виходячи не тільки з вікових та індивідуальних можливостей учнів, але й з їх особистих уподобань та зацікавлень. Власне за допомогою такого підходу педагог забезпечує кожному учню можливість реалізувати самостійний вибір, власну ініціативу, проявити творчу активність, що в цілому призведе до емоційного задоволення власним результатом самостійної навчальної діяльності. А, як відомо, ефективність діяльності педагога як організатора навчальної діяльності учнів визначається рівнем сформованості у них вмінь самостійно розв'язувати складні навчальні задачі, прагненням до самоосвіти та саморозвитку. В цьому і полягає сутність т. зв. розвивально-орієнтованого підходу до особистості.

Погоджуємось з науковцем В. Буряк, який наголошує на важливості виваженого підходу до планування самостійної роботи учнів на уроках. Він зауважує на таких важливих моментах планування, як «...передбачення місця самостійної роботи у структурі уроку; добір оптимального дидактичного матеріалу для виконання самостійних завдань; продумування засобів активізації пізнавальної діяльності; вибір раціональних способів самоконтролю за результатами самостійної навчальної діяльності» [1, с. 137].

Доречною, на наш погляд, є думка О. Демченко стосовно поєднання на уроці методів діяльності вчителя з методами самостійної роботи учня, оскільки як вважає науковець, «...методи організації (та самоорганізації) самостійної навчальної роботи сьогодні відіграють набагато важливішу роль, ніж методи зовнішнього контролю чи способи педагогічного впливу, які спрямовані на зовнішнє стимулювання інтересу до навчальної діяльності, виховання почуття обов'язку та відповідальності [3, с. 69].

Наголосимо, що значним потенціалом розвитку самостійності і творчості учнів володіють такі методи, як пошукові та творчі. Серед них складання проєктів, навчальні ігри, дискусії, робота в парах та малих групах. Саме ці методи стимулюють самостійність, творче мислення та допомагають учням розвивати творчість. Завдяки їх використанню навчальні завдання виконуються на найвищому рівні пізнавального інтересу та навчальної автономності [4, с. 45].

Отже, одним з важливих завдань сучасної освіти є формування в учнівській молоді пізнавальної активності, ініціативності, самостійності та творчості як характерних ознак суб'єктності учасника освітнього процесу, для якого властиве вміння розв'язувати нові складні завдання, а також здатність самостійно ставити нові цілі й досягати їх шляхом власного пошуку. Для цього учителеві потрібні такі педагогічні вміння, як мотивування учнів до розвитку самостійної пізнавальної активності, до розвитку навичок самостійної навчальної діяльності; вміння добирати та реалізовувати ефективні засоби навчання, створювати позитивний психологічний клімат на уроці, педагогічно

коректно реалізовувати засоби контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буряк В. К. Керівництво самостійною роботою учнів у навчальному процесі. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2001. Вип. 3. С. 135–145.
2. Буряк В.К. Самостійна робота як вид навчальної діяльності школяра. *Рідна школа*. 2001. № 9. С. 49–51
3. Демченко О. Дидактична система організації самостійної роботи студентів. *Рідна школа*. 2006. № 5. С. 68–70.
4. Корсакова О. Способи формування в учнів досвіду перетворювальної діяльності. *Рідна школа*. 2007. № 1. С. 44–47.

Філіпова Ольга Ігорівна

вчитель математики Одеського ліцею №49

спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист

ІТ-ПРОФІЛЬ – КРОК ДО СУЧАСНОЇ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ

Анотація. У статті розглянуто особливості впровадження інформаційно-технологічного профілю у старшій школі як одного з ключових напрямів модернізації освіти в умовах цифрового суспільства. Висвітлено переваги профільного навчання, досвід створення єдиного інформаційно-освітнього простору, практичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), а також результати реалізації освітніх проектів і співпраці закладу освіти з закладами вищої освіти.

Ключові слова: профільне навчання, ІТ-освіта, цифровізація, інформаційно-освітній простір, ІКТ, компетентності, старша школа.

Впровадження профільної освіти у старших класах – це важливий крок до сучасної цифрової епохи. Інформаційно-технологічний профіль в закладах освіти стає все більш потрібним, оскільки цифрові технології – в усіх сферах життя.

Профільне навчання в старшій школі - один із найважливіших компонентів модернізації загальної середньої освіти, одна з найбільш життєздатних освітніх реформ. У цієї ідеї нема опонентів, адже практико - орієнтоване навчання постало на часі. Профілізація потрібна для забезпечення індивідуальних потреб здобувачів освіти, які виявляють підвищений інтерес до окремих предметів, і для професійного самовизначення, до успішної соціалізації, полегшення адаптації до самостійного життя, подолання інфантилізму підлітків, виховання відповідальності за прийняття рішень.

Сьогодні вже не виникає питання, чи потрібне профільне навчання, а актуальніше інше - навіщо воно потрібне. Чи виконує воно належним чином ту місію, яку на нього покладено, чи завжди досягає своїх цілей?

Саме тому організація ефективної старшої профільної школи є одним із викликів, який уже стоїть і за декілька років стоятиме ще гостріше перед українським суспільством загалом та українською освітньою спільнотою зокрема.

Сьогодні для кожного з нас стало очевидним, що якісна освіта – це запорука безпеки, єдності та добробуту нашої держави і кожного з нас. Саме тому, в умовах воєнного стану, методична комісія вчителів математики, фізики та інформатики продовжує реформувати освітню мережу, втілюючи реформу старшої школи, за рахунок змін у структурі, змісті, організації освітнього процесу, враховуючи інтереси, схильності і здібності учнів, створюючи можливості для орієнтації освіти старшокласників відповідно до їхніх професійних інтересів і намірів щодо продовження освіти, використовуючи сучасні педагогічні технології профільного навчання, засновані на діалозі, творчій співпраці з використанням проектних і дослідницьких методів, передбачаючи взаємодопомогу та обмін культурноінформаційним, духовно-моральним, емоційно-ціннісним досвідом між учасниками освітнього процесу.

Завдання сучасного освітнього закладу - сприяти всебічному розвитку дитини, навчити її бути успішною, конкурентоспроможною, допомогти реалізувати свій потенціал, дати можливість отримати найсучаснішу освіту в галузі інформаційних технологій, розвивати та вдосконалювати такі напрями, як робототехніка, програмування, веб-дизайн.

Зацікавленість сучасними ІТ школярів, багаторічний досвід співпраці зі школами в ІТ-сфері, зростаючий попит на ІТ-фахівців на ринку праці визначили необхідність, актуальність і тему дослідження педагогічного експерименту.

З метою створення інформаційно-освітнього, науково-дослідного середовища та педагогічних умов для формування і розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності здобувачів освіти на базі нашого освітнього

закладу, якому було надано статус експериментального загальноосвітнього навчального закладу регіонального рівня, у період 2015-2020 рр. проводилася дослідно-експериментальна робота за темою «Формування та розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів в умовах становлення конкурентоспроможного випускника».

За рішенням автора та наукового керівника програми експерименту, ректора Одеської національної академії зв'язку ім. О.С. Попова, доктора технічних наук, професора, член-кореспондента Національної академії педагогічних наук Воробієнка П.П. експеримент одержав робочу назву: ITdocentsFuturum (ITDF), що в перекладі з латини означає «ІТ-навчання заради майбутнього». Провідником проєкту та нововведень, координатором цього експерименту у закладі стала вчитель інформатики Євтушенко Н.І.

Однією із цілей експерименту було створення інформаційно-освітнього та науково-дослідного середовища у загальноосвітніх закладах, яке відповідає сучасному стану і перспективним тенденціям науково-технічного розвитку інфокомунікацій.

Реалізовано *освітні проєкти ОНАЗ ім. О.С. Попова:*

• *«ІТ-освіта у ЗОШ»:*

- організація ІТ-практики для студентів 5-го та 6-го курсів Одеської національної академії зв'язку ім. О.С. Попова (з можливістю подальшого працевлаштування випускників у загальноосвітніх школах на посаду інженерів інформаційно-інноваційних технологій) з метою впровадження в загальноосвітньому закладі необхідного рівня ІТ-технологій, шляхом адміністрування та налагодження необхідних програмних продуктів та локальних мереж для комп'ютерних класів, мультимедійної техніки, адміністрування та розробки web-сайту закладу, проведення обслуговування комп'ютерної техніки;

- підключення загальноосвітнього навчального закладу комунальної форми власності м. Одеси до Всеукраїнської системи обмеження доступу до

нецільових ресурсів мережі Інтернет шляхом встановлення в навчальному закладі власного проху-сервера, з метою боротьби із шкідливою для дітей інформацією в мережі Інтернет;

- проведення роботи з вивчення та розвитку новітніх технологій серед випускників закладу освіти (лекторії, заняття з програмування, диспути із сучасних ІТ-технологій) з подальшим залученням учнів до навчання у профільних ІТ-класах та інформаційно-освітнього середовища у ЗОШ, як умови забезпечення якісної профільної ІТ-освіти учнів;

- створення профільних ІТ-класів (вивчення основ інструментарію ІТ-фахівця, створення web-проектів).

• **«ІТ-клас - ОНАЗ»:**

- допомога учням у сфері ІТ щодо виконання наукових досліджень та написання робіт МАН (керівництво, рецензування робіт);

- сприяння розвитку електронних систем підтримки освітнього процесу в профільній школі: впровадження елементів дистанційного навчання школярів з метою забезпечення оптимізації освітнього процесу учнів, які навчаються вдома за станом здоров'я, організація очно-дистанційної підготовки учнів з різних предметів і курсів);

- організація на базі Академії курсів підвищення кваліфікації вчителів інформатики з використання ІКТ у системі «ЗОШ - ВНЗ»;

- сумісна робота до створення навчальних планів і програм, дидактичного та методичного забезпечення для ІТ-класів з метою удосконалення профільної підготовки учнів ЗНЗ;

- здійснення допрофільної підготовки учнів 6-9-х класів: робота в гуртках з робототехніки та радіоелектроніки; гурткова робота із захисту інформації;

- робота в гуртках з комп'ютерних технологій (освітній проект для учнів 6-9-х класів, в рамках якого школярі отримали практичні навички та теоретичні знання в широкому спектрі комп'ютерних технологій);

- гурткова робота з технічної англійської мови (заняття проводили викладачі-практики та магістранти Академії в рамках програми практики);

- надання допомоги в організації проведення (разом з учителем) уроків інформатики англійською мовою магістрами Академії (з груп технічної еліти, що навчаються в Академії англійською мовою) у 9-х спеціалізованих класах з поглибленим вивченням англійської мови;

- залучення магістрів Академії до керівництва гуртковою роботою зі школярами 8- 9-х класів з робототехніки та програмування та до проектної діяльності учнів 10-11 класів з технологій;

- вивчення дисципліни «Електродинаміка та магнетизм» із використанням лабораторного комплексу;

- вивчення інформатики на англійській мові у спеціалізованих класах (здійснено поетапний відбір учнів за принципом динамічної рівноваги);

- проведення навчальної практики з фізики для учнів 10-х класів у рамках гуртка робототехніки;

- співпраця з Академією як співзасновником міжнародної олімпіади з математики для учнів Польщі, Литви та Білорусії, дозволила вивести учнів закладу на рівень міжнародних конкурсів.

В рамках освітніх проектів «ІТ-освіта» та «ІТ-клас - ОНАЗ» впроваджено:

- профільну та допрофільну підготовки в закладі;
- проведення гурткових занять, де школярі можуть ознайомитися з різними професіями;

- екскурсії на підприємства та в лабораторії ОНАЗ, де здобувачів освіти знайомлять з матеріалом, який виходить за межі навчальної програми, відбувається зустріч із фахівцями.

Сучасний світ – світ інформаційних технологій, доступ до скарбниць науки нам дарують засоби масових комунікацій, зокрема підключення до мережі Internet:

- користування різноманітними навчальними програмами;
- доступ до корисних матеріалів;
- участь в семінарах, курсах, конференціях, міжрегіональних та міжнародних проєктах онлайн;

- відвідування закладів, які мають власні сайти;
- дистанційне навчання;
- створення власних презентацій, тестів та інтерактивних матеріалів;
- віртуальні екскурсії куточками України та світу;
- можливість інтерактивного спілкування за межами країни;
- ефективна обробка та збереження інформації та інше.

Успішній діяльності ліцею сприятимуть цифровізація освітнього процесу та управління закладом.

Інформатизація управлінської діяльності спрямована на автоматизацію роботи, вдосконалення єдиного інформаційно - цифрового освітнього простору закладу, оперативне одержання необхідної інформації, ефективне використання комп'ютерної та телекомунікаційної техніки, що має на меті досягнення ефективного управління якістю педагогічного процесу.

У зв'язку з цим Методична комісія вчителів математики, інформатики та фізики продовжила роботу «Формування та розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів в умовах становлення конкурентоспроможного випускника», метою якого є:

створення та удосконалення єдиного інформаційно-освітнього простору, який

- включає сукупність технічних, програмних, телекомунікаційних і методичних засобів, що дозволяють застосовувати в освітньому процесі нові інформаційні технології і здійснювати збір, зберігання та обробку даних системи освіти;

- забезпечує технологічні та педагогічні умови для ефективного управління якістю освіти у відповідності до вимог Нової української школи (НУШ);

- здійснює підтримку освітнього процесу й автоматизацію управлінської діяльності;

- будується на основі розвитку ІК-компетенцій адміністрації, учителів та школярів;

- дозволить сформувати навчально-пізнавальні та виховні компетентності здобувачів освіти.

Основні учасники і користувачі єдиного інформаційно-освітнього простору:

- адміністрація ліцею;
- вчителі;
- здобувачі освіти;
- батьки.

Завдання:

- створення єдиного безпечного освітнього простору;
- розробка системи електронного навчання з використанням дистанційних технологій;
- формування інформаційно-технологічної культури всіх учасників освітнього процесу;
- забезпечення ефективного використання інформаційно-освітніх ресурсів, сервісів, ІТ-інструментів;
- формування освітнього контенту середовища з предмету;
- розробка методичного забезпечення використання сучасних технічних і програмних засобів навчання;
- створення інноваційного середовища, що сприяє розвитку творчого потенціалу педагога, стимулює інноваційну діяльність у ліцеї;
- організація оперативної інформаційно-комунікативної взаємодії всіх учасників освітнього процесу;
- відпрацювання технологій формування баз даних і автоматизація обробки результатів моніторингових досліджень якості знань здобувачів освіти.

Очікувані результати:

- створення інформаційних і телекомунікаційних систем для розвитку інформаційної культури педагогів, здобувачів освіти та батьків;
- створення комп'ютерної інфраструктури освітнього закладу;
- об'єднання вчителів різного фаху для реалізації Стратегії розвитку ліцею;

- створення матеріально-технічної та науково-методичної бази даних;
- оновлення наповнюваності сайту ліцею та сайту МК;
- використання гаджетів для контролю навчальних досягнень;
- практичне застосування ІКТ учасниками освітнього процесу.

Основним критерієм ефективності використання новітніх інформаційних технологій в ліцеї є вже не наявність певної кількості комп'ютерів, а створення єдиного інформаційного освітнього простору, який повинен мати кожен заклад освіти.

Ця необхідність виникла перед сучасною школою ось чому:

- по-перше, спостерігається велике зростання інформаційних потоків;
- по-друге, у сучасній ситуації під час стандартизації електронної обробки даних неможливо прийняти оптимальні управлінські рішення;
- по-третє, робота закладу на сьогодні вимагає оперативного аналізу та своєчасного коригування ситуації;
- по-четверте, вимоги вищих організацій щодо подання нормативних документів, у тому числі й в електронному вигляді.

Сьогодні неможливо уявити заклад без зовнішнього сайту у всесвітній мережі Інтернет, який розповідає про його життя, матеріальну та методичну бази, висвітлює значущі події освітнього процесу. Наявність власного веб-сайту – важлива складова єдиного освітнього простору

Більшість сайтів є малоінформативними, не дуже цікавими, а тому дуже рідко відвідуються повторно. МК вчителів математики, інформатики та фізики прагне створити їх (сайт ліцею та сайт МК вчителів математики, інформатики та фізики) так, щоб розмістити не тільки дані про заклад, а, насамперед, цікаву інформацію про діяльність ліцею, корисні поради для учасників освітнього процесу: досвід роботи, інноваційні досягнення, методичні розробки (уроки, позашкільні заходи), щоб виникало бажання знову відвідати сайти.

Чудова ідея - залучення учнів ІТ – класів, які відомі своїм талантом та ентузіазмом, до роботи над веденням сайту ліцею, телеграм-каналу «Мріяти, щоб діяти» та висвітленням новин на сторінках соцмереж. Це сприяє їхньому

професійному розвитку, стимулює креативність та співпрацю серед всіх учасників освітнього процесу, допомагає вчителям зміцнити онлайн присутність освітнього закладу на просторах Інтернету. Молодь зазвичай має більший досвід в Інтернеті та технологіях, тому їхня участь робить цінний внесок у розвиток сайту, телеграм-каналу ліцею. Здобувачі освіти, які навчаються у 10-В та 11-В класах інформаційно-технологічного профілю та учні 8-9 класів, які планують навчатися в ІТ-класі, допомагають вчителям наповнювати інформацією сайт та телеграм-канал ліцею, щоб зробити їх більш функціональними та інформативними для всіх учасників освітнього процесу та інтернет-спільноти. Це чудовий спосіб поєднати технічні знання з освітніми потребами ліцею.

Школярі пишуть цікаві статті та новини про життя ліцею, події та досягнення здобувачів освіти і вчителів, організують онлайн-трансляції важливих заходів, створюють фото- та відео-матеріали, які можна використовувати для презентацій та реклами ліцею, займаються розробкою інтерактивного контенту, як наприклад вікторини, тести, інформаційні матеріали, що допоможуть залучити увагу більшої аудиторії.

Це допомагає розвитку сайту ліцею та телеграм-каналу «Мріяти, щоб діяти» за участю 10-11-класників ІТ профілю. Педагогічний колектив намагається сприяти фантазії та креативності школярів, щоб створити цікаве та корисне середовище для всієї спільноти.

У Стратегії розвитку ОДЕСЬКОГО ЛІЦЕЮ № 49 ОДЕСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ на 2023-2028 рр. провідне місце займає формування інформаційно-комунікаційної компетенції здобувачів освіти, зміст якої є інтегративним, відбувається у результаті застосування діяльнісного підходу під час вивчення всіх предметів навчального циклу.

Стратегія скеровує педагогів до створення освітнього середовища, у якому б реалізувалася сучасна модель випускника, особистості, що досконало володіє комп'ютерними технологіями.

Освітній процес закладу спрямований на формування у випускника якостей, необхідних для здорового життєвого та професійного самовизначення:

- Орієнтація у сучасних реаліях і підготовленість до майбутнього життя.
- Здатність до самовизначення, саморозвитку, самоосвіти.
- Наявність життєвого досвіду спілкування, роботи в колективі, під керівництвом, самотійно, з літературою, з електронними носіями інформації.
- Високий рівень освіченості, культури, здатність до творчої праці, професійного розвитку, застосування комунікативних компетенцій, упровадження у своїй діяльності засобів ІКТ.
- Вільне володіння комп'ютером, високий рівень культури користування інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ).
- Готовність до вибору професії відповідно до своїх здібностей та можливостей, потреб ринку праці.

Розвиток та практичне застосування інформаційно-комунікаційних компетенцій здобувачів освіти в умовах особистісно-зорієнтованого і діяльнісного підходів є одним із ключових положень Стратегії розвитку ОДЕСЬКОГО ЛІЦЕЮ № 49 ОДЕСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ .

Можливість засобів ІКТ безмежні, тому однією із першочергових задач закладу освіти є підготовка здобувачів освіти до життя та діяльності в умовах цифрового, інформаційного суспільства, формування у них навичок самотійного пошуку, медіаграмотності, оцінювання та систематизації інформації, культури спілкування та безпечного користування Інтернетом.

Допрофільна підготовка здійснюється у 8 – 9-х класах з метою професійної орієнтації ліцеїстів, сприяння усвідомленому вибору ними напряму профільного навчання у старшій ланці.

Формами реалізації допрофільної підготовки в нашому ліцеї є: активні та інтерактивні уроки (інтелектуально-творчі ігри, діалог, дискусія), практикуми, лабораторні роботи, творчі проєкти, поглиблене вивчення окремих предметів, виставки, конкурси, Мала академія наук (МАН), науково-практичні конференції, предметні олімпіади тощо. Використовуємо дослідницьке проєктування,

винахідництво, що сприяє прискоренню самовизначення учня, розкриттю його природних здібностей, прояву ініціативи, розвитку творчості, орієнтації на певну сферу професійної діяльності.

Профорієнтаційна робота направлена на допомогу здобувачам освіти у виборі профілю. Тим дітям, хто визначився з напрямом профілізації, набагато легше ознайомитись з майбутньою професією, вивчаючи поглиблено профільні дисципліни.

Тому серед дев'ятикласників, що виявили бажання продовжити навчання у 10 класі інформаційно-технологічного профілю, у II семестрі навчального року проводиться анкетування. На вибір здобувачів освіти впливають різні фактори. Деякі можуть обирати даний профіль через зацікавленість у технологіях, можливість створення та розвитку власних проєктів у цій галузі. Інші можуть обирати його через можливість отримання великих прибутків у майбутньому. Крім цього, швидкий розвиток цифрових технологій створює багато можливостей для кар'єрного зростання в цій галузі.

Всі респонденти, які брали участь в опитуванні, написали, що після закінчення ліцею планують продовжувати навчання за інформаційно-технологічним профілем, щоб розвивати свої знання та вміння в цій цікавій галузі.

Збір і аналіз даних із таких анкет може допомогти адміністрації приймати обґрунтовані рішення щодо запровадження інформаційно-технологічного профілю та розвитку цього напрямку в навчальному закладі.

Профільне навчання здобувачів освіти інформаційно-технологічного профілю передбачає:

- Сформувати у старшокласників стійкий інтерес до інформатики та ІКТ;
- Забезпечити їх знаннями, вміннями та навичками, необхідними для успішного оволодіння ІТ-професіями.

Завдання:

- Поглиблене вивчення інформатики:

- Розширення та поглиблення знань з основ алгоритмізації та програмування;

- Вивчення мов програмування, актуальних для сучасного ІТ-ринку;
- Ознайомлення з роботою з базами даних;
- Навчання основам комп'ютерних мереж та кібербезпеки.
- Розвиток практичних навичок:
- Виконання практичних завдань та проектів з використанням ІКТ;
- Участь у конкурсах та олімпіадах з інформатики;
- Проходження стажувань в ІТ-компаніях.
- Профорієнтаційна робота:
- Зустрічі з представниками ІТ-компаній;
- Екскурсії до ІТ-компаній;
- Проведення профорієнтаційних тестів та консультацій.

Результати:

- Учні оволодіють основами алгоритмізації та програмування;
- Навчатися працювати з різними мовами програмування;
- Отримають практичний досвід роботи з ІКТ;
- Зроблять свідомий вибір ІТ-професії.

Матеріально-технічне забезпечення:

- Комп'ютерні класи;
- Програмне забезпечення;
- Доступ до Інтернету.

Перспективи розвитку:

- Розширення переліку профільних курсів;
- Створення ІТ-класів;
- Запровадження дуальної форми навчання;
- Співпраця з ІТ-компаніями.

Створення єдиного інформаційно-освітнього простору для здобувачів освіти інформаційно-технологічного профілю, забезпечить їм доступ до

сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, освітніх ресурсів та інструментів для самостійного навчання та розвитку.

Перед закладом поставлено завдання:

- створення віртуального навчального середовища на платформі Google;
- розробка та впровадження онлайн-платформи для навчання Google

Workspace, що містить:

- навчальні курси з інформатики та інших профільних предметів;
- інтерактивні завдання та вправи;
- форуми для спілкування та обміну досвідом;
- бібліотеку електронних ресурсів.
- забезпечення доступу до віртуальних лабораторій та інших інструментів

для дистанційного навчання;

- підтримка самостійної роботи учнів;
- розробка та впровадження системи онлайн-консультування та підтримки

учнів;

- заохочення учнів до участі в онлайн-курсах та проектах;
- надання доступу до електронних бібліотек та інших ресурсів для

самоосвіти.

В результаті цієї роботи:

• відбувається підвищення рівня знань та умінь учнів з інформатики та інших профільних предметів;

• удосконалюються навички самостійного навчання та дослідницької роботи;

- підвищується мотивація до навчання та вибору ІТ-професій;
- зменшується цифрова нерівність та забезпечення доступу до якісної

освіти для всіх учнів.

Використання новітніх технологій та ресурсів вчителями інформатики дає змогу покращити знання учнів. Саме тому на уроках використовуються різні інтерактивні онлайн-платформи, віртуальні лабораторії, хмарні технології, штучний інтелект .

Навчання в ІТ-класі дає можливість здобувачам освіти вибрати профіль, споріднений до їх інтересів, нахилів, здібностей, а це, в свою чергу, забезпечує більш свідомий вибір професії і можливість у недалекому майбутньому підвищити власну конкурентоспроможність за рахунок оволодіння сучасними інформаційними технологіями.

Знання інформаційних технологій відіграють важливу роль у сучасному світі, тому ІТ- профіль навчання може допомогти учням зрозуміти принципи роботи комп'ютерів, програмування та інших аспектів ІТ-сфери.

Вивчення інформатики у класах інформаційно-технологічного профілю спрямовано на:

- використання методу проєктів;
- створення програм реальною мовою програмування;
- виховання уміння планувати свою діяльність;
- набуття досвіду створення, редагування, оформлення, збереження, передавання інформаційних об'єктів різного типу за допомогою сучасних програмних засобів, колективної реалізації інформаційних проєктів.

Основною формою навчальних занять у класах з профільним вивченням інформатики залишаються уроки різних типів: вивчення нового навчального матеріалу, удосконалення знань та формування умінь при розв'язуванні задач, узагальнення та систематизація знань, контроль та корекція знань.

Значну роль в класах інформаційно-технологічного профілю відіграє стимулювання самостійної роботи учнів шляхом виконання власних та групових проєктів та проєктних завдань.

Проєктна діяльність – одна з популярних форм організації роботи у нашому ліцеї. Вона розвиває пізнавальні навички учнів, критичне мислення, формує уміння конструювати свої знання, вчить орієнтуватися в інформаційному просторі.

Робота над проєктом – це самостійна діяльність здобувачів освіти, яку вміло організовує та коригує вчитель. Найбільш ефективно інформаційна компетентність учнів формується при сумісному виконанні трьох умов:

проблемного навчання, використання мультимедійних технологій і методу проєктів. Нетрадиційні уроки, зокрема метод проєктів, допомагають не тільки сформувати певний набір знань, але і збудити в дітях прагнення до самоосвіти, реалізації своїх здібностей.

Представники ІТ-класів і дев'ятикласники, що обрали подальше навчання у 10 класі за цим напрямком, є активними учасниками олімпіад з ІКТ та інформатики.

Заклад освіти буде успішним, якщо в ньому створено умови для професійного зростання вчителів, панує атмосфера співпраці, взаємодопомоги, творчості, що сприяє реалізації завдань профільного навчання.

Профільна освіта не може існувати без освічених, креативних педагогів, які володіють необхідними знаннями та досвідом для ефективної передачі інформації, надають здобувачам освіти міцні знання, надихають їх до самовдосконалення, мотивують до вивчення предметів, сприяють розвитку потенціалу кожного школяра, допомагають здобувачам освіти зростати як фахівці в обраній галузі.

Важливо, щоб педагоги постійно підвищували свій професійний рівень та були відкриті до нововведень в освітньому процесі.

11.12.2023 було підписано Меморандум (термін дії – 5 років), з метою ранньої профілізації учнівської молоді та професійного спрямування відповідно до найбільш притаманних їм особистісних і професійних якостей в рамках навчання у профільних ІТ-класах, гуртках і факультативах за напрямками «Робототехніка», «Програмна інженерія», «Комп'ютерна інженерія», «Кібербезпека», а також сприяння поєднання інформаційних технологій з предметами природничих наук завдяки розробці курсів факультативних занять.

Однією з важливих вимог, які висуває сучасне інформаційне суспільство до закладів освіти, є конкурентоспроможність випускника, набуття ним певних якостей, які формують його життєву компетентність: самостійно, критично та творчо мислити; усвідомлювати, де і яким чином здобуті знання можуть бути використані у практичній діяльності; грамотно працювати з інформацією (вміти

збирати потрібні факти, аналізувати їх, висувати гіпотези, розв'язувати проблеми, робити необхідні узагальнення, встановлювати статистичні закономірності, робити аргументовані висновки); вміти самостійно працювати над розвитком особистої моральності, інтелекту, рівня культури тощо.

Профільне навчання за інформаційно-технологічним профілем має значний потенціал для підготовки кваліфікованих кадрів для ІТ-галузі. Завдяки впровадженню цього проєкту, українські школярі отримують можливість здобути якісну освіту та стати конкурентоспроможними на ринку праці.

У сучасному світі, де технології швидко розвиваються, перспективи для учнів ІТ-профіля на майбутнє безмежні. Отже, вибір цієї професії обіцяє багато переваг та можливостей для розвитку.

По-перше, ІТ-індустрія постійно зростає і розширюється, тому попит на фахівців у цій галузі буде лише збільшуватися. Компанії у всіх сферах бізнесу потребують кваліфікованих спеціалістів з ІТ, щоб впроваджувати та підтримувати свої інформаційні системи та технологічні інновації.

По-друге, робота у сфері ІТ відкриває широкі можливості для кар'єрного зросту. Від веб-розробки та програмування до аналізу даних та штучного інтелекту, учні можуть вибрати напрямок, який відповідає їхнім інтересам та здібностям. Крім того, у ІТ-галузі існує значна кількість можливостей для саморозвитку та навчання новим технологіям, що дозволяє фахівцям постійно розвиватися та вдосконалювати свої навички.

По-третє, робота в ІТ-сфері часто дозволяє працювати в режимі віддаленої роботи, що робить цю професію привабливою для тих, хто цінує баланс між роботою та особистим життям.

Загалом, вибір професії в ІТ-сфері для учнів класів інформаційно-технологічного профілю має великий потенціал для успіху в майбутньому. Вони матимуть змогу впливати на світ навколо себе через інновації та технологічний прогрес.

Отже, перед здобувачами освіти виникає питання, хто такі ІТ-фахівці і де цьому навчають...

ІТ-фахівці - це спеціалісти з інформаційних технологій, які мають глибокі знання та навички у сфері комп'ютерних технологій та інформаційних систем. Це широкий термін, що охоплює різні професійні напрямки, включаючи: програмістів, системних адміністраторів, аналітиків даних, інженерів з інформаційної безпеки, кібербезпеки, спеціалістів з технічної підтримки, веб-дизайнерів, тестувальників, розробників ігор та штучного інтелекту, баннермейкерів і багато інших, які обслуговують комп'ютерний всесвіт.

ІТ-фахівці відіграють важливу роль у сучасному суспільстві, сприяючи розвитку технологій та забезпечуючи функціонування інформаційних систем у різних галузях економіки та життя, включаючи бізнес, освіту, медицину, науку та багато інших.

Навчання в ІТ-класах має безліч позитивних аспектів:

- вдосконалення технічних навичок, таких як програмування, робота з базами даних, веб-розробка, адміністрування мереж та інші, які можуть стати основою для подальшої кар'єри в сфері технологій;
- здатність до аналітичного мислення та критичного аналізу, розвитку творчого потенціалу;
- пошук оптимальних рішень;
- ефективне спілкування, обмін ідеями.

Успішне вирішення складних завдань може підвищити самооцінку учнів і допомогти їм вірити у власні здібності.

Отже, навчання в ІТ-класах може стати важливою основою для успішної кар'єри в галузі технологій та розвитку особистості в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Наказ № 1456* від 21 жовтня 2013 р. «Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі»
2. «Якою має бути профільна середня освіта в Україні», 09 квітня 2024 року.
URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/yakoyu-maye-buti-profilna-serednya-osvita>

v-ukrayini

3. Реформа профільної середньої освіти: обговорення законодавчого забезпечення, 12.04.2024. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/reforma-profilnoyi-serednoyi-osviti-obgovorennya-zakonodavchogo-zabezpechennya>
4. *Науково-методичний посібник «Профільне навчання: досвід упровадження, інноваційні технології»* - Упор. Л.Ф. Пашко, О.П. Коваленко, Л.І. Симоненко – Полтава: ПОІППО, 2008. – 196 с.
5. «Твоє майбутнє у сфері інформаційних технологій» - Деркач Т. Л., Саприкіна М. С.– К.: Видавництво «Юстон», 2018. – 40 с.
6. Методичні рекомендації. Старша профільна школа: кроки до становлення. / Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлевські В. — К., 2019. — 52 с.
7. «Реалізація профільного навчання в умовах Нової української школи»: збірник матеріалів наук.-практ. семінару, м. Київ, 24 жовтня 2019 р. / [наук. ред. Г. О. Васьківська]. Київ : Ін-т пед. НАПН України, 2019. 132 с. (Серія: Дидактика: теорія і практика).
8. «Формування змісту профільного навчання: теоретико-методологічний аспект»: кол. монографія / [авт. кол.: Г. О. Васьківська, В. І. Кизенко, С. В. Косянчук, О. В. Барановська, та інші.]; за наук. ред. д-ра пед. наук Г. О. Васьківської. – Київ, КОНВІ ПРІНТ 2018. – 260 с.: іл. – Бібліограф.: 454 назви. – С. 233–258.
9. «Створення інформаційно-освітнього середовища сучасного закладу освіти України»: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / За заг. ред. Г. А. Коломоєць, О. М. Мельник, С. М. Грицай, А. В. Вознюк (м. Київ, 15 березня 2019 року). Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2019. 124 с.

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

УДК 159.922.8:159.9.072

Скапа Інна Андріївна

студентка

Херсонський державний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Попович Ігор Степанович

член-кореспондент НАПН України

д. психол. н., професор

професор кафедри психології

Херсонський державний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

ЗВ'ЯЗОК КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ З ЦІННІСНИМИ ОРІЄНТАЦІЯМИ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Анотація. Метою роботи є теоретичне аналізування та емпіричне дослідження взаємозв'язку копінг-стратегій і ціннісних орієнтацій осіб юнацького віку. Встановлено, що найбільш поширеними копінг-стратегіями є «втеча-уникнення», «самоконтроль», «позитивна переоцінка», тоді як найменш вираженими – «прийняття відповідальності» та «конфронтаційний копінг». В представників юнацького віку виявлено домінування цінностей доброзичливості, гедонізму та універсалізму. За допомогою кореляційного аналізу встановлено статистично значущі зв'язки між копінг-стратегіями, цінностями та базовими переконаннями молодих людей про себе та світ.

Доведено, що ціннісні орієнтації та базові переконання виступають важливими чинниками вибору продуктивних або непродуктивних стратегій подолання стресу в юнацькому віці.

Ключові слова: копінг-поведінка, юнацький вік, адаптація, стрес, психічний стан, самоконтроль, переконання.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, які характеризуються невизначеністю, нестабільністю, швидкими соціальними, політичними та економічними змінами, питання психологічної стійкості молоді стає все більш актуальним. Ключову роль у здатності людей адаптуватися до складних обставин відіграють копінг-стратегії, оскільки вони визначають стиль реагування на труднощі, способи ухвалення рішень та підтримки внутрішньої рівноваги. У юнацькому віці, який є критичним періодом розвитку, ціннісні орієнтації виступають внутрішніми орієнтирами, які визначають моделі взаємодії молодих людей з навколишнім середовищем, а також сприяють вибору конструктивних чи деструктивних стратегій реагування на стресові чинники. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, питання взаємозв'язку копінг-стратегій з ціннісними орієнтаціями осіб юнацького віку досі залишається недостатньо вивченим, що і зумовило необхідність проведення даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. У психологічній літературі копінг розглядається як сукупність когнітивних, емоційних та поведінкових зусиль, що використовуються для подолання труднощів, спричинених взаємовпливом особистості та навколишнього середовища. Кожен із цих компонентів виконує певну функцію у процесі копінгу: когнітивні зусилля забезпечують аналізування ситуації, прогнозування наслідків, формування плану дій та пошук можливих способів вирішення проблеми, тоді як емоційні – дозволяють контролювати емоційний стан й отримувати підтримку від оточення. Поведінкові зусилля передбачають активні дії, які націлені на виконання мети, реалізацію цілей [3].

Вченими, які детально дослідили та розкрили поняття копінгу в психології є R. S. Lazarus та S. Folkman, які працювали в рамках трансакційного підходу. У своїх дослідженнях науковці розглядали стрес як результат невідповідності між вимогами зовнішнього середовища та обмеженими психологічними можливостями особистості, щоб ефективно з ними впоратися. На основі цього, вчені ввели поняття копінг-стратегій як усвідомлених стратегій подолання стресових подій, що націлені на вирішення проблем, опанування ситуації та врегулювання стосунків з навколишнім середовищем [8].

Вітчизняні науковці І. Мельничук та Г. Горська в своїй роботі розглядають копінг-стратегії як систему цілеспрямованих та усвідомлених дій, сформованих впродовж життя, які особистість використовує для зниження деструктивного впливу стресу та подолання стресових ситуацій [4].

Саме в юнацькому віці закладаються механізми реагування на труднощі та подолання стресових подій. Юність є критичним етапом становлення особистості, який супроводжується численними змінами, що визначають перехід від дитинства до дорослості. У даному віці відбувається активне формування цінностей, оскільки індивіди вже усвідомлюють особисті потреби, визначають пріоритети, формують моральні та соціальні установки, що в подальшому впливатимуть на їх життєву позицію.

Разом з нормами та ролями, які виконує особистість, соціальні очікування є необхідними складовими ціннісно-сислової сфери, що дозволяють перетворити зовнішні впливи на внутрішні орієнтири, що дозволяють керувати поведінкою, а внутрішні психічні процеси – на зовнішні поведінкові прояви [6].

На думку А. Змаги та І. Мартинюк, формування в осіб юнацького віку копінг-стратегій, спрямованих на вирішення проблеми, безпосередньо залежить від високого рівня сформованості організаторських здібностей, навичок конструктивного вирішення конфліктів та критичного аналізування інформації. Низький рівень гнучкості та критичності мислення, комунікативних вмінь стає підґрунтям для формування емоційно-орієнтованих моделей долаючої

поведінки, де головною метою є стабілізація внутрішнього психологічного стану, а не вирішення зовнішніх проблем [1].

Вивчаючи особливості взаємозв'язку копінг-стратегій з емоційною сферою та соціальною активністю Т. Іванова та О. Амихтин виявили, що соціальна активність виступає значущим чинником, зумовлює вибір способів подолання складних ситуацій та визначає прояви емоційних переживань в стресових умовах [2].

Науковці Т. Пономаренко та І. Дорошенко підтверджують зв'язок між емоційним інтелектом та копінг-поведінкою, наголошуючи на тому, що розвинений емоційний інтелект слугує чинником успішного подолання проблемних ситуацій та сприяє використанню адаптивних копінг-стратегій, як-от проблемно-орієнтована поведінка, пошук підтримки оточення та позитивна переоцінка. Натомість низький рівень емоційного інтелекту зумовлює вибір дезадаптивних способів реагування, таких як уникнення, заперечення та емоційне відсторонення [5].

З'ясовано, що в студентів емоційно-орієнтовані копінг-стратегії мають пряму кореляцію з такими негативними особистісними характеристиками, як невротичність, депресивність, підвищена дратівливість, агресивність, невпевненість та пов'язані з відчуттям дезорганізації психологічного часу, який сприймається як стрибкоподібний, роздрібнений і обмежений. Найбільш ефективною у студентів в межах продуктивної пізнавальної активності є стратегія, спрямована на вирішення труднощів, що поєднується з сприйняттям часу як насиченого, приємного, структурованого, хоча й скороминучого [7].

Для емпіричного дослідження зв'язку копінг-стратегій з ціннісними орієнтаціями осіб юнацького віку було використано комплекс психодіагностичних методик, а саме: опитувальник «Ways of Coping Questionnaire» (WCQ) Р. Лазаруса, С. Фолкман; методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» в адаптації І. Семків; опитувальник «Шкала базових переконань» Р. Янов-Бульман в адаптації Г. Чайки. Опитування проводилось дистанційно за допомогою платформи Google Forms. Загальна кількість

учасників, які взяли участь в опитуванні налічувала 50 осіб. Вибірку склали особи юнацького віку від 17 до 22 років, де більшу частину склали дівчата 45 (90%), а хлопців – 5 (10%). Більшість респондентів є студентами Херсонського державного університету.

Отримані результати за методикою Ways of Coping Questionnaire (WCQ) Р. Лазаруса, С. Фолкман дали змогу встановити, що найчастіше особи юнацького віку в стресових умовах застосовують такі копінг-стратегії, як «Втеча-уникнення», «Самоконтроль» та «Позитивна переоцінка». Найменш вираженими копінг-стратегіями в учасників виявилися «Прийняття відповідальності» та «Конфронтаційний копінг». Для стратегії «Втеча-уникнення» характерна найбільша індивідуальна варіативність використання, тобто одні учасники часто вдаються до відволікання чи уникнення стресових ситуацій, в той час як інші використовують її значно рідше. Натомість стратегії «Прийняття відповідальності» та «Планування вирішення проблеми» мають високу однорідність застосування.

Домінуючими цінностями в представників юнацького віку за методикою «Портрет цінностей» в адаптації І. Семків є «Доброзичливість», Гедонізм» та «Універсалізм». Це свідчить про те, що молоді люди великого значення надають благополуччю та добробуту близьких людей, справедливості та рівності між людьми, а також прагнуть отримати задоволення й позитивні емоції від життя, наприклад, через фізичні відчуття, інтелектуальні стимули. Найменш виражені цінності «Влада» та «Традиція» вказують на те, що вони не займають провідного місця у системі життєвих орієнтацій юнаків та дівчат.

За допомогою коефіцієнта Спірмена було виявлено значущі кореляційні зв'язки між копінг-стратегіями та цінностями осіб юнацького віку. Результати представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

**Кореляційні зв'язки між показниками копінг-стратегій та цінностей
(N = 50)**

Шкала	Конформізм	Добро зичливість	Само стійність	Стимуляція	Гедо нізм	Влада	Без пека
Конфрон таційний копінг	-0.312*						
Самоконт роль			0.335*			0.290*	0.413**
Пошук соціальної підтримки		0.279*	-0.317*			-0.279*	
Прийняття відповіда льності							0.374**
Позитивна переоцін ка				0.296*	0.315*		

Примітка: * – кореляція значуща на рівні $p \leq 0,05$; ** – кореляція значуща на рівні $p \leq 0,01$.

Конструктивна копінг-стратегія самоконтроль прямо корелює із цінностями самостійності ($r_{\text{емп}} = 0.335$, $p \leq 0.05$), влади ($r_{\text{емп}} = 0.290$, $p \leq 0.05$) та безпеки ($r_{\text{емп}} = 0.413$, $p \leq 0.01$), тоді як конфронтаційний копінг демонструє зворотний зв'язок з конформізмом ($r_{\text{емп}} = -0,312$, $p \leq 0.05$). Статистично значущий кореляційний зв'язок встановлено між стратегією «Прийняття відповідальності» та шкалою «Безпека» ($r_{\text{емп}} = 0.374$, $p \leq 0.01$). Це підтверджує, що особи юнацького віку, які надають великого значення надають відчуттю безпеки та захищеності, схильні брати відповідальність за свої дії та усвідомлювати власну роль у виникненні проблем.

Водночас використання позитивної переоцінки як способу подолання труднощів прямо пов'язано з цінностями стимуляції ($r_{\text{емп}} = 0.296$, $p \leq 0.05$) та гедонізму ($r_{\text{емп}} = 0.315$, $p \leq 0.05$), що вказує на прагнення осіб юнацького віку знаходити позитивні моменти у складних обставинах. Стратегія пошуку

соціальної підтримки має прямий кореляційний зв'язок з орієнтацією на доброзичливість інших людей ($r_{\text{емп}} = 0.279, p \leq 0.05$), що підкреслює схильність молоді звертатись за підтримкою та допомогою до значущих людей, тоді як прагнення до незалежності та домінування зменшує можливість використання даного підходу ($r_{\text{емп}} = -0.317, p \leq 0.05$).

Також було виявлено кореляційні зв'язки між копінг-стратегіями та базовими переконаннями про себе та світ, що представлені в таблиці 2. Це дало змогу підтвердити вплив уявлень на моделі поведінки молодих людей в стресових ситуаціях.

Таблиця 2.

Кореляційні зв'язки між показниками копінг-стратегій та базових переконань (N=50)

Шкала	Прихильність світу	Доброта людей	Справедливість	Цінність власного «Я»	Ступінь самоконтролю	Ступінь удачі
Дистанціювання					-0.289*	
Самоконтроль			-0.309*			-0.312*
Пошук соціальної підтримки			0.323*			0.301*
Втеча-уникнення	-0.351*			0.288*		
Планування вирішення проблеми		-0.282*		-0.304*		0.280*
Позитивна переоцінка	0.374**			-0,299*		0.280*

Примітка: * – кореляція значуща на рівні $p \leq 0,05$; ** – кореляція значуща на рівні $p \leq 0,01$.

Виявлений зворотний кореляційний зв'язок між шкалою «Дистанціювання» та шкалою «Ступінь самоконтролю» ($r_{\text{емп}} = -0.289, p \leq 0.05$) свідчить про те, що чим більш вираженим є переконання осіб юнацького віку про здатність контролювати події та свідомо впливати на життєві ситуації, тим

рідше вони використовують дистанціювання як копінг-стратегію. Також зафіксовано зворотний кореляційний зв'язок між шкалами «Самоконтроль» та «Справедливість» ($r_{\text{емп}} = -0.309, p \leq 0.05$), «Ступінь удачі» ($r_{\text{емп}} = -0.312, p \leq 0.05$).

Прямі кореляційні зв'язки стратегії «Пошук соціальної підтримки» зі шкалами «Справедливість» ($r_{\text{емп}} = 0.323, p \leq 0.05$), «Ступінь удачі» ($r_{\text{емп}} = 0.301, p \leq 0.05$) свідчать, що в стресових ситуаціях за підтримкою до оточення частіше звертаються особи, які вважають світ справедливим та вірять у везіння. Стратегія «Втеча-уникнення» має прямий кореляційний зв'язок зі шкалою «Цінність власного «Я»» ($r_{\text{емп}} = 0.288, p \leq 0.05$) та зворотний зі шкалою «Прихильність до світу» ($r_{\text{емп}} = -0.351, p \leq 0.05$).

Шкала «Планування вирішення проблеми» має прямий кореляційний зв'язок зі шкалою «Ступінь удачі» ($r_{\text{емп}} = 0.280, p \leq 0.05$) та негативні зі шкалами «Доброта людей» ($r_{\text{емп}} = -0.282, p \leq 0.05$) й «Цінність власного «Я»» ($r_{\text{емп}} = -0.304, p \leq 0.05$). Це свідчить про те, що складати план вирішення проблем більш схильні юнаки, котрі вірять в удачу та чим більше виразнішими є переконання молодих людей в доброті оточуючих і власній цінності, тим рідше вони вдаються до даної стратегії.

Найбільш значущий кореляційний зв'язок зафіксовано між стратегією «Позитивна переоцінка» та шкалою «Прихильність світу» ($r_{\text{емп}} = 0.374, p \leq 0.01$). Дана кореляція підтверджує схильність людей, які позитивно налаштовані до світу, переосмислювати стресові ситуації та знаходити в них можливості для саморозвитку та самовдосконалення. Встановлено, що переконання «Ступінь удачі» має найбільшу кількість прямих зв'язків із копінг-стратегіями, такими як пошук соціальної підтримки ($r_{\text{емп}} = 0.301, p \leq 0.05$), планування вирішення проблеми ($r_{\text{емп}} = 0.280, p \leq 0.05$) та позитивна переоцінка ($r_{\text{емп}} = 0.280, p \leq 0.05$). Таким чином можна стверджувати, що переконання щодо ролі удачі грає важливу роль при виборі способів вирішення труднощів, а також може виступати психологічним ресурсом, який дозволяє підтримувати психічну рівновагу в складних ситуаціях.

Висновки. Результати дослідження підтвердили наявність статистично значущих взаємозв'язків між копінг-стратегіями та ціннісними орієнтаціями та базовими переконаннями осіб юнацького віку. Для підвищення адаптивного потенціалу молоді доцільно розробити тренінгову програму, яка буде спрямована на розвиток у молоді продуктивних копінг-стратегій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Змага А. А., Мартинюк І. А. Особливості копінг-поведінки у студентському віці. *Humanitarian Studios: Pedagogics, Psychology, Philosophy*, 11(1). 2020. С. 27–34.
2. Іванова Т. В., Амихмин О. Г. Копінг-стратегії та емоційна регуляція молоді з різним рівнем соціальної активності. *Соціальна психологія; психологія соціальної роботи*. Т. 36 (75), № 4. 2025. С. 93–100.
3. Карамушка Л. М., Снігур Ю. С. Психологія вибору копінг-стратегії керівниками освітніх організацій: монографія. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2024. 188 с.
4. Мельничук І. Я., Горська Г. О. Особливості використання копінг-стратегій за різних рівнів стресу в юнацькому віці. *Наукові записки. Серія: Психологія*, (1). 2023. С. 52–57.
5. Пономаренко Т. І., Дорошенко І. В. Взаємозв'язок емоційного інтелекту та копінг-стратегій поведінки здобувачів вищої освіти в умовах невизначеності. *Наукові записки. Серія: Психологія*, (1). 2025. С. 122–128.
6. Попович І. С. Психологія соціальних очікувань особистості: методологія, теорія і практика: навч.-метод. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 158 с.
7. Plokhikh V., Popovych I., Savchuk O., Shevchenko N., Hoian I., Petraniuk A. Time Orientations of Ukrainian Students with Traumatic Experiences. *The New Education Review*, 82. 2025. 9–23. DOI: <https://doi.org/10.15804/ther.2025.82.4.01>
8. Lazarus R. S., Folkman S. *Stress, appraisal, and coping*. New York, 1984. 444 p.

Чернявська Тетяна Павлівна

доктор психологічних наук, професор

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

м. Одеса, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Анотація. У тезах розглянуто теоретико-методологічні аспекти надання психологічної допомоги особистості в умовах невизначеності. Визначено ключові вектори підтримки — когнітивний, емоційний та екзистенційно-ціннісний, що базуються на розвитку емоційної компетентності та життєстійкості. Особливу увагу приділено інтегративній моделі BASIC Ph як інструменту актуалізації внутрішніх ресурсів. Обґрунтовано роль толерантності до невизначеності як фундаменту збереження ментального здоров'я та професійної успішності фахівця. Розкрито механізми трансформації тривоги у простір можливостей для самореалізації особистості.

Ключові слова: психологічна допомога, невизначеність, життєстійкість, емоційна компетентність, толерантність, ресурсні підходи.

Вступ. Сучасний соціокультурний простір характеризується динамізмом і непередбачуваністю, що перетворює невизначеність на стійку умову життєдіяльності. Це підсилює психологічне навантаження та спричиняє фрустрацію базових потреб у безпеці. За таких умов психологічна допомога потребує оновлення інструментарію, спрямованого не лише на адаптацію, а й на збереження суб'єктивного благополуччя та професійної самореалізації особистості.

Актуальність дослідження полягає в необхідності інтеграції ресурсних підходів, які трансформують тривогу перед невідомим у конструктивний пошук

можливостей. Психологічна стійкість та емоційна компетентність виступають ключовими чинниками підтримки ментального здоров'я.

Матеріали дослідження. Проаналізовано праці вітчизняних [1-7] і зарубіжних учених [8-14] з проблем резильєнтності (З. Кіреєва, Т. Титаренко, Ларіна, Т. Чернявська) [2; 5; 6] та супроводу особистості в екстремальних умовах (А. Бойко, С. Максименко) [1; 3]. Розглянуто роль емоційного інтелекту (Е. Носенко, А. Четверик-Бурчак, Т. Чернявська) [4; 7] як ресурсу саморегуляції. Зарубіжний досвід представлено моделями когнітивної гнучкості (S. Braem, Egner, J. Cañas, L. Uddin) [8; 9; 13] та толерантності до невизначеності (A. Furnham, J. Marks, M. Hillen et al., M. Vives, O. FeldmanHall) [10; 11; 14], що розкривають механізми подолання стресу в непередбачуваних ситуаціях.

Методи. Використано теоретичне узагальнення та систематизацію наукових джерел для визначення сутності психологічної допомоги як багаторівневого процесу. Порівняльний аналіз дозволив окреслити специфіку «толерантності до невизначеності», диференціюючи пасивну адаптацію та активну трансформацію життєвого шляху в умовах дефіциту інформації.

Результати. Ефективна психологічна допомога в умовах невизначеності має базуватися на векторах: когнітивному, емоційному, екзистенційно-ціннісному.

Когнітивний вектор: корекція ірраціональних установок та катастрофізації майбутнього. Допомога полягає у формуванні навичок розмежування зон контролю. Техніки рефреймінгу дозволяють сприймати невизначеність не як загрозу, а як простір альтернатив.

Емоційний вектор: розвиток здатності до контейнерування тривоги, страху та гніву. Робота з емоційною грамотністю допомагає клієнту ідентифікувати стани та знаходити адекватні способи їх експресії без деструктивних копінгів.

Екзистенційно-ціннісний вектор: актуалізація життєстійкості та віри у власну ефективність. Психологічний супровід спрямовується на пошук нових сенсів у ситуації втрати звичних опор.

Особливого значення набувають інтегральні моделі, наприклад модель BASIC Ph M. Лаада [12], що охоплює шість каналів подолання стресу: віру, емоції, соціальність, уяву, когніції та фізичну активність. Використання метафоричних методів і візуального моделювання майбутнього знижує рівень когнітивного дисонансу та створює суб'єктивне відчуття опори. Для фахівців-психологів критично важливим є розвиток власної толерантності до невизначеності. Терапевтичний альянс у кризових умовах вимагає від психолога здатності витримувати непередбачуваність процесу без передчасного структурування.

Висновки. Невизначеність вимагає переходу від стратегій уникнення до активного прийняття та адаптивної гнучкості. Комплексна допомога має поєднувати стабілізаційні техніки (заземлення, дихальні вправи) з глибинною роботою над ціннісними орієнтаціями. Перспективним напрямом є розробка тренінгів емоційної стійкості для сфер бізнесу та освіти, де рівень відповідальності є найвищим. Розгляд кризи як точки зростання дозволяє особистості зберігати цілісність та продовжувати професійний розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко А. Психологічні особливості перебування особистості в екстремальних умовах. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. С. 806–818.
2. Кіресва З.О. Предиктори резильєнтності та оптимізму у осіб різного віку під час пандемії. *Науковий вісник ХДУ*. 2022. Вип. 1. С. 5-10.
3. Максименко С.Д. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: монографія. Суми: Вид-во СумДПУ, 2017. 540 с.
4. Носенко Е.Л., Четверик-Бурчак А.Г. Емоційний інтелект як чинник досягнення успіху: монографія. Київ, 2016. 182 с.
5. Титаренко Т.М., Ларіна Т.О. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека. Київ: Марич, 2009. 76 с.

6. Чернявська Т.П. Життєстійкість як фактор успішності професійної діяльності. *Габітус*. 2022. Вип. 39. С. 84–88.
7. Чернявська Т.П. Емоційна компетентність як основа професійної успішності. *Психологія та соціальна робота*. 2022. Вип. 1-2. С. 131-138.
8. Braem S., Egner T. Getting a Grip on Cognitive Flexibility. *Psychol Sci*. 2018. Vol. 27(6). P. 470–476.
9. Cañas J. Cognitive Flexibility. *Encyclopedia of ergonomics*. 2006. P. 297-300.
10. Furnham A., Marks J. Tolerance of ambiguity: a review. *Psychology*. 2013. Vol. 4. P. 717–728.
11. Hillen M.A. et al. Tolerance of uncertainty: Conceptual analysis. *Soc Sci Med*. 2017. № 180. P. 62–75.
12. Lahad M. From Victim to Victor: BASIC PH Model. *Traumatology*. 2016. Vol. 23(1). P. 27-34.
13. Uddin L.Q. Cognitive and behavioral flexibility. *Nat Rev Neurosci*. 2021. Vol. 22(3). P. 167–179.
14. Vives M.L., FeldmanHall O. Tolerance to ambiguous uncertainty. *Nat Commun*. 2018. № 9(1). P. 2156.

Мороз Сніжана Романівна

студентка 4 курсу спеціальності 053 Психологія
Херсонський державний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

Попович Ігор Степанович

член-кореспондент НАПН України
д. психол. н., професор
професор кафедри психології
Херсонський державний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗМІСТОВІ ПАРАМЕТРИ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Анотація. У статті досліджуються психологічні змістові параметри травматичного досвіду внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в умовах триваючої збройної агресії проти України. Теоретично обґрунтовано поняття психологічної травми у психологічному, клінічному та соціокультурному вимірах, охарактеризовано психофізіологічні механізми реагування на травму, виявлено особливості посттравматичної адаптації ВПО. Проведено емпіричне дослідження за участю ВПО ($n = 52$) із застосуванням стандартизованих психодіагностичних методик (BDI-II, STAI, PCL-C, IES-R). Встановлено, що значна частина вибірки демонструє підвищений рівень тривожності, симптоми ПТСР та високий вплив травматичного досвіду. Розроблено психокорекційну програму зниження проявів посттравматичного стресу.

Ключові слова: психологічна травма, посттравматичний стресовий розлад, тривожність, депресія, стрес, психокорекція, адаптація, психологічна допомога.

ВСТУП

Внутрішня міграція українців унаслідок війни стала одним із наймасштабніших гуманітарних викликів сучасності. Починаючи з 2014 року і особливо після повномасштабного вторгнення у 2022 році, мільйони людей були змушені залишити свої домівки. За даними Міжнародної організації з міграції, станом на серпень 2022 року в Україні нараховувалося 6,9 млн внутрішньо переміщених осіб. Станом на грудень 2025 року в Україні залишаються 4,6 млн внутрішньо переміщених громадян, більшість яких пережили прямий або опосередкований травматичний досвід, пов'язаний із бойовими діями.

Дослідження International Alert (2017) засвідчило, що ще до повномасштабної війни 32% внутрішньо переміщених осіб мали симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР), 22% – депресії, 17% – тривожних розладів. Травматичний досвід ВПО має складну структуру та включає не лише гострі стресові події, а й тривалий вплив соціальних, економічних та побутових чинників [2].

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні змістові параметри травматичного досвіду внутрішньо переміщених осіб, а також розробити психокорекційну програму зниження проявів посттравматичного стресу.

Постановка проблеми. Поняття психологічної травми має тривалу історію розвитку в науковій думці, починаючи з досліджень істерії Ж. Шарко, П. Жане та З. Фрейда у XIX столітті. Значний поштовх у розвитку психотравматології відбувся після Першої та Другої світових воєн, коли масової уваги набув феномен «військового неврозу». Ці спостереження створили підґрунтя для офіційного визнання посттравматичного стресового розладу (ПТСР) як окремої діагностичної категорії в американському діагностичному посібнику DSM-III у 1980 році [3].

У психологічному розумінні травма це не сама екстремальна подія, а складний процес реагування психіки на неї, що супроводжується порушенням

здатності інтегрувати цей досвід у цілісну картину світу. Структура травматичного досвіду охоплює кілька взаємопов'язаних компонентів: когнітивний (уявлення про травматичну подію, негативні переконання), емоційний (страх, жах, сором, провина, безпорадність), поведінковий (уникнення, гіперпильність, соціальна ізоляція) та соматичний (фізіологічні реакції, порушення сну, психосоматичні симптоми) [6; 7].

Виклад основного матеріалу. П. Горностай у монографії «Психологія колективних травм» зазначає, що українське суспільство переживає колективний травматичний досвід. Це явище психологічної травматизації, що викликане воєнною агресією та ускладнене суб'єктивними детермінантами індивідуальних психологічних травм. Автор підкреслює, що колективна травма має не лише суму індивідуальних травм, але й власну динаміку, пов'язану зі змінами суспільної свідомості, ціннісних орієнтацій та ідентичності [3].

Клінічний аспект психологічної травми пов'язаний із її роллю як етіологічного чинника виникнення психічних розладів. Згідно з класифікацією DSM-5, ПТСР характеризується чотирма групами симптомів: інтрузивні симптоми (нав'язливі спогади, флешбеки); уникнення; негативні зміни в когніціях та настрої; зміни в реактивності та збудливості [3]. А. Мікіртічян та В. Боснюк, досліджуючи переживання травматичного досвіду українськими переселенцями, виявили широкий спектр психологічних розладів від депресивного стану до підвищеної дратівливості та епізодів неконтрольованого гніву [4].

Реагування на травматичний досвід має складну психофізіологічну природу. В основі лежить активація стресової системи, насамперед гіпоталамо-гіпофізарно-наднирникової осі (НРА-вісь). Важливу роль відіграє амігдала структура лімбічної системи, що набуває підвищеної чутливості до стимулів, які нагадують травматичну подію. Водночас спостерігається зниження активності префронтальної кори, що призводить до труднощів із концентрацією уваги, порушень пам'яті та емоційної нестабільності. Окремої уваги заслуговує

феномен дисоціації – захисний механізм, що полягає у тимчасовому порушенні інтеграції психічних функцій [5].

Посттравматична адаптація ВПО є складним багатовимірним процесом. Внутрішньо переміщені особи стикаються з комплексом психотравмувальних факторів трьох груп: пов'язаних безпосередньо з воєнними діями; зумовлених процесом переміщення; пов'язаних з адаптацією на новому місці [1]. Успішність посттравматичної адаптації визначається індивідуально-психологічними ресурсами особистості (життєстійкість, копінг-стратегії, саморегуляція) та зовнішніми чинниками підтримки (соціальна підтримка, ставлення приймаючої громади, доступ до психологічної допомоги).

У дослідженні взяли участь 52 респонденти зі статусом внутрішньо переміщених осіб. Віковий діапазон – від 20 до 52 років. Розподіл за статевою ознакою: жінки – 34 особи (65,4%), чоловіки – 18 осіб (34,6%). Такий розподіл відображає загальну тенденцію серед ВПО в Україні. Основними регіонами виїзду стали Херсонська, Харківська, Миколаївська, Донецька, Дніпропетровська та Запорізька області.

Для комплексного вивчення проявів депресії, тривожності та посттравматичного стресу застосовано стандартизований пакет психодіагностичних методик: опитувальник депресії Бека (BDI-II); шкала ситуативної та особистісної тривожності Ч. Спілбергера (STAI); військово-цивільна шкала самооцінки наявності ПТСР (PCL-C); шкала оцінки впливу травматичної події (IES-R).

Дотримання етичних принципів (добровільність участі, конфіденційність, інформована згода) забезпечило коректність проведеного дослідження та захист прав респондентів.

Описові статистики психологічних показників травматичного досвіду ВПО

Методика	Показник	М (середнє)	SD (середнє квадратичне)
BDI-II	Депресія	12,8	9,0
STAI	Ситуативна тривожність	44,25	8,6
STAI	Особистісна тривожність	46,3	7,9
PCL-C	Симптоми ПТСР	43,6	10,2
IES-R	Вплив травматичної події	41,4	11,5

За показниками депресії (BDI-II) середнє значення $M = 12,8$ відповідає низькому рівню депресивних проявів. Однак значне стандартне відхилення ($SD = 9,0$) вказує на неоднорідність вибірки. Розподіл: низький рівень – 40 осіб (76,9%), легкий – 9 осіб (17,3%), помірний – 2 особи (3,9%), високий – 1 особа (1,9%). Отже, 23,1% вибірки демонструють симптоми емоційного виснаження та пригніченості.

Показник ситуативної тривожності ($M = 44,25$) відповідає середньому рівню з тенденцією до підвищеного, що свідчить про актуальне емоційне напруження респондентів. Особистісна тривожність ($M = 46,3$) відповідає високому рівню: 82,7% учасників мають схильність до сприйняття широкого спектра ситуацій як потенційно загрозливих, що є наслідком пролонгованого впливу травматичних подій.

Середній показник за шкалою PCL-C ($M = 43,6$) відповідає помірному рівню вираженості симптомів посттравматичного стресу. Розподіл: низький рівень -- 26 осіб (50,0%), помірний – 13 осіб (25,0%), високий – 13 осіб (25,0%). Отже, половина вибірки демонструє помірні та високі прояви симптомів ПТСР.

За шкалою IES-R середнє значення ($M = 41,4$) відповідає високому рівню впливу травматичної події. Розподіл: низький рівень – 14 осіб (26,9%), помірний – 7 осіб (13,5%), підвищений – 5 осіб (9,6%), високий – 26 осіб (50,0%). Загалом 59,6% респондентів перебувають у зоні підвищеного та високого ризику.

Таблиця 2

Кореляційна матриця досліджуваних показників (коефіцієнт Спірмена, r_s)

Показники	BDI-II	Ситуативна тривожність	Особистісна тривожність	PCL-C	IES-R
BDI-II	1,00				
Ситуативна тривожність	0,38	1,00			
Особистісна тривожність	0,42	0,51	1,00		
PCL-C	0,61	0,49	0,44	1,00	
IES-R	0,57	0,46	0,41	0,68	1,00

Примітка: наведено статистично значущі коефіцієнти кореляції ($p < 0,05$).

Кореляційний аналіз виявив статистично значущі позитивні зв'язки між усіма досліджуваними показниками. Найбільш тісний зв'язок встановлено між симптомами ПТСР та рівнем впливу травматичної події ($r_s = 0,68$), що підтверджує: зі зростанням інтенсивності суб'єктивного переживання травми посилюється посттравматична симптоматика. Також виявлено тісний взаємозв'язок між депресією та симптомами ПТСР ($r_s = 0,61$), між депресією та впливом травми ($r_s = 0,57$), що свідчить про комплексний характер психоемоційних порушень у ВПО та взаємообумовленість депресивних і посттравматичних проявів.

На основі результатів емпіричного дослідження розроблено психокорекційну програму, що ґрунтується на теоретико-методологічних засадах травмафокусованої когнітивно-поведінкової терапії, психоосвітнього підходу та ресурсно-орієнтованої психотерапії. Мета програми – зниження рівня посттравматичного стресу, тривожності та депресивних проявів у ВПО, підвищення здатності до саморегуляції та адаптації.

Програма розрахована на групову роботу (8–12 учасників) і складається з 10 занять тривалістю 90 хвилин, що проводяться два рази на тиждень. Структура включає три основні блоки:

1. Діагностично-психоосвітній (заняття 1–2): встановлення довірчих відносин у групі, надання психоосвітньої інформації про природу травматичного стресу, нормалізація переживань учасників.

2. Корекційно-терапевтичний (заняття 3–7): робота з травматичними спогадами, техніки стабілізації (дихальні вправи, заземлення, «безпечне місце»), когнітивне переструктурування, подолання почуття провини.

3. Ресурсно-закріплювальний (заняття 8–10): закріплення набутих навичок, формування індивідуальних планів підтримки психологічного благополуччя, рефлексія змін.

Методи роботи: міні-лекції, групові дискусії, психогімнастичні вправи, арт-терапевтичні техніки, дихальні практики, тілесно-орієнтовані вправи, ведення щоденника спостережень та домашні завдання. Особливістю програми є акцент на відновленні відчуття безпеки та контролю, роботі з множинними втратами та підтримці процесів інтеграції в новому соціальному середовищі.

Практична значущість програми полягає у можливості її впровадження в діяльність психологічних служб, центрів підтримки ВПО, благодійних та волонтерських організацій, а також у системі соціально-психологічної допомоги населенню.

Висновки. Психологічна травма є міждисциплінарним поняттям, що інтегрує психологічний, клінічний і соціокультурний виміри. Психофізіологічні механізми реагування на травму охоплюють дисрегуляцію НРА-осі, порушення балансу між амігдалою та префронтальною корою, зміни у функціонуванні гіпокампу, формування дисоціативних та соматичних симптомів. Посттравматична адаптація ВПО визначається поєднанням індивідуально-психологічних ресурсів (життєстійкість, активні копінг-стратегії, саморегуляція) та зовнішніх чинників підтримки. Виявлено відмінності в адаптації різних груп переселенців залежно від місця перебування. Емпіричне дослідження ВПО (n = 52) засвідчило: 23,1% вибірки демонструють симптоми емоційного виснаження; 82,7% мають високий рівень особистісної тривожності; 50% – помірні та високі прояви симптомів ПТСР; 59,6%

перебувають у зоні підвищеного та високого ризику за шкалою IES-R. Кореляційний аналіз підтвердив комплексний характер психоемоційних порушень ($r_s = 0,68$ між ПТСР та впливом травми; $r_s = 0,61$ між депресією та ПТСР). Розроблена трьохблокова психокорекційна програма (10 занять по 90 хв.) на засадах травмафокусованої КПТ може бути впроваджена в діяльність психологічних служб, центрів підтримки ВПО та волонтерських організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції: наукова доповідь / за ред. О. М. Балакіревої. Київ, 2016. 140 с.
2. Волинець Н., Корсун В. Особливості травматичного досвіду внутрішньо переміщених осіб в умовах війни. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 11(45). С. 1224–1239.
3. Горностаї П. Психологія колективних травм: монографія. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2023. 336 с.
4. Мікіртичян А., Боснюк В. Психологічні особливості переживання травматичного досвіду українськими переселенцями. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2024. № 1(7). С. 28–39.
5. Розов В. І. Адаптивні антистресові психотехнології: навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 278 с.
6. Plokhikh V., Popovych I., Savchuk O., Shevchenko N., Hoian I., Petraniuk A. Time Orientations of Ukrainian Students with Traumatic Experiences. *The New Education Review*. 2025. 83. 9–23. DOI: <https://doi.org/10.15804/ther.2025.82.4.01>
7. Plokhikh V., Popovych I., Shevchenko N., Losiyevska O., Kolly-Shamne A., Akimov R. Time Perspective of Forced Migrants within the National Boundaries and Abroad. *Journal of Education Culture and Society*. 2025. Vol. 16(1). P. 125–142.

Отенко Світлана Анатоліївна

Доктор філософії з психології

доцент кафедри психології

соціальної роботи та педагогіки

Відкритий міжнародний університет

розвитку людини «Україна»

ORCID: 0000-0001-9066-0077

РОЛЬ САЛЮТОГЕНЕТИЧНОГО ПІДХОДУ ДЛЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу ролі салютогенезу як важливого підходу до збереження психічного здоров'я студентів в умовах воєнного стану. Представлено короткий виклад теорії салютогенезу. Висвітлено ключові ресурси стійкості, такі як почуття когерентності, соціальна підтримка та копінг-стратегії. Розглянуто вплив воєнного стресу та обґрунтовано важливість практичних інструментів салютогенезу для підвищення адаптації, психологічної стійкості та підтримки академічної успішності студентської молоді.

Ключові слова: позитивна психотерапія, салютогенез, психічне здоров'я, підвищення адаптації студентів, копінг-стратегії

Актуальність проблеми

В умовах воєнного стану студентська молодь перебуває під впливом тривалого психоемоційного напруження, зумовленого високим рівнем невизначеності, дестабілізацією звичних умов життєдіяльності та необхідністю оперативної адаптації до нових соціальних реалій. За таких обставин особливої науково-практичної значущості набувають підходи, орієнтовані не лише на

редукцію негативних наслідків стресу, а й на актуалізацію внутрішніх ресурсів особистості та зміцнення її адаптаційного потенціалу

У цьому контексті вагомим значення набуває салютогенетичний підхід, який фокусується на детермінантах здоров'я, психологічної стійкості та особистісного розвитку. Поняття салютогенетичної орієнтації, запропоноване А. Антоновським [11], може бути застосоване як на рівні індивіда, так і на рівні соціальних груп, і суспільства загалом. Воно корелює з дослідницькою парадигмою позитивної психотерапії (Н. Пезешкіан) [19], спрямованою на вивчення розуму та механізмів, що забезпечують оптимальне функціонування особистості, її розвиток та здатність до конструктивного подолання життєвих труднощів.

Мета дослідження

Здійснити теоретико-методологічне обґрунтування ролі салютогенетичного підходу в забезпеченні психологічної стійкості студентської молоді в умовах війни та розкрити специфіку його практичної реалізації через призму моделі балансу життєвих сфер по Н. Пезешкіан [19].

Виклад основного матеріалу

Сучасні психологічні теорії здоров'я все більше ґрунтуються на салютогенетичній парадигмі, яка представляє зміщення наукового інтересу від вивчення причин захворювань до дослідження факторів збереження та зміцнення здоров'я. Термін «салютогенез» походить від лат. *salus* (здоров'я, благополуччя) та грец. *genesis* (походження) і концептуально відображає його центральне питання — генезу здоров'я як динамічного процесу. [11]

Теоретичним підґрунтям салютогенетичного підходу є концепція А. Антоновського, який розглядав людину в контексті постійної взаємодії з навколишнім середовищем, та підкреслював необхідність системного бачення особистості. У межах цього підходу життєвий світ інтерпретується як принципово мінливий і неупорядкований, що відповідає гетеростатичній моделі регуляції, на противагу класичній гомеостатичній стабільності. Отже, адаптація

особистості передбачає не уникнення змін, а здатність ефективно керувати ними, мобілізуючи доступні ресурси.

Салютогенетична модель акцентує увагу на так званих ресурсах загального опору, що виконують захисну та регулятивну функції, сприяючи подоланню стресових впливів та підтримці психологічного благополуччя. Центральним конструктом у цій теорії є почуття когерентності (sense of coherence).

Почуття когерентності включає три взаємопов'язані компоненти:

Зрозумілість (comprehensibility) – це когнітивний аспект, який відображає здатність сприймати поняття, структуровані, логічні та зрозумілі. Людина зі здоровим глуздом не уникає невизначеності, а приймає світло як таке, що його можна зрозуміти.

Керованість (manageability) — це поведінковий компонент, що передбачає віру у власні ресурси та можливість впливати на життєві обставини. Важливою є не лише наявність власних ресурсів, але й здатність використовувати соціальну підтримку.

Усвідомленість (meaningfulness) — це мотиваційно-емоційний компонент, який визначає, наскільки людина бачить сенс у подіях свого життя та готова вкладати зусилля у подолання труднощів.

В умовах війни відбувається суттєва дестабілізація зазначених компонентів: знижується рівень передбачуваності життєвих обставин, обмежуються можливості контролю подій та трансформується система життєвих смислів. Водночас, за наявності розвиненої салютогенетичної орієнтації, ці компоненти набувають функцій буферних механізмів, що знижують інтенсивність стресового впливу та сприяють збереженню адаптивного функціонування. [11]

Практичні стратегії для студентів за моделлю балансу (Н. Пезешкіан).

Моделю балансу передбачає гармонійний розвиток чотирьох ключових сфер життя особистості: тіло (фізичний стан), діяльність (навчання/робота), контакти (соціальні зв'язки) і сенс (цінності та майбутнє). Порушення балансу

між цими сферами в умовах війни може призвести до виснаження, тоді як їх гармонізація сприяє формуванню салютогенетичної спрямованості.

1. Сфера «Тіло» (фізичний ресурс)

Фокус: відновлення базового відчуття безпеки та стабільності.

Стратегії:

- дотримання регулярного режиму сну навіть у нестабільних умовах;
- включення помірної фізичної активності (прогулянки, розминка, спорт);
- використання технік тілесної саморегуляції (дихальні вправи, розслаблення);
- формування стабільних щоденних рутин (харчування, відпочинок);
- зниження фізичного впливу стресу шляхом обмеження перевантаження.

Ця сфера безпосередньо підтримує компонент керованості, оскільки забезпечує відчуття контролю над власним станом.

2. Сфера «Діяльність» (навчання та продуктивність)

Фокус: збереження функціональності та відчуття ефективності.

Стратегії:

- постановка малих, досяжних цілей у навчанні;
- використання принципу «досить добре», а не перфекціонізму;
- структурування навчального процесу через планування та пріоритизацію;
- чергування інтелектуального навантаження та відпочинку;
- збереження залученості до навчання як ресурсу стабільності.

Діяльність підсилює зрозумілість і керованість, створюючи структуроване життя.

3. Сфера "Контакти" (соціальна підтримка)

Фокус: відчуття приналежності й емоційної підтримки.

Стратегії:

- підтримка регулярного спілкування з друзями, родиною, одногрупниками;
- участь у студентській роботі та волонтерських ініціативах;
- розвиток навичок просити і приймати допомогу;
- формування кола безпечних людей для емоційного обміну;

- обмеження токсичних чи виснажливих контактів.

Соціальні зв'язки є ключовим ресурсом керованості та частково усвідомленості.

4. Сфера «Сенс» (цінності та життєва орієнтація)

Фокус: надання значення подіям і формування внутрішньої опори.

Стратегії:

- усвідомлення особистої місії навчання (внесок у відновлення країни);
- формування життєвих цілей навіть у короткостроковій перспективі;
- участь у діяльності, що має соціальну значущість;
- рефлексія власного досвіду (для чого це мені?);
- розвиток внутрішніх цінностей (гідність, відповідальність, стійкість).

Ця сфера безпосередньо формує усвідомленість - ключовий компонент салютогенезу.

Баланс як умова стійкості

Важливо, що жодна зі сфер не повинна домінувати чи ігноруватися.

Наприклад:

- надмірний акцент лише на навчанні → виснаження;
- фокус тільки на виживанні (тіло) → втрата сенсу;
- ізоляція → зниження ресурсів підтримки.

Салютогенетичний ефект досягається саме через баланс , коли:

- тіло дає енергію,
- діяльність - структуру,
- контакти - підтримку,
- сенс - мотивацію.

Практичні стратегії, що впливають із моделі балансу, передбачають оптимізацію режиму життєдіяльності, розвиток навичок саморегуляції, раціональну організацію навчальної діяльності, активізацію соціальної взаємодії та цілеспрямовану роботу з особистісними змістами. Їх системне застосування сприяє підвищенню адаптаційного потенціалу студентів та зниження негативного впливу стресогенних факторів.

Висновки

В результаті проведеного теоретичного аналізу встановлено, що салютогенетичний підхід є методологічно значущою основою для дослідження та підтримки психологічного здоров'я студентської молоді в умовах війни. Його концептуальні положення дозволяють змістити акцент із патологічних проявів стресу на виявлення та розвиток ресурсів особистості, що забезпечують ефективну адаптацію до кризових обставин.

Ключовим механізмом реалізації салютогенетичної моделі є почуття когерентності, яке інтегрує когнітивні, поведінкові та мотиваційно-сенсові компоненти особистості. Високий рівень когерентності сприяє підвищенню здатності студентів до інтерпретації життєвих подій як зрозумілих, керованих та змістовно значущих, що, у свою чергу, знижує деструктивний вплив стресових факторів.

Обґрунтовано доцільність застосування моделі балансу як практичного інструменту розвитку салютогенетичної спрямованості, що забезпечує гармонізацію основних сфер життєдіяльності особистості (тіло, діяльність, соціалізація та сенси). Збалансованість цих сфер є важливою умовою підтримання психологічної стійкості та збереження функціональної активності студентів.

Таким чином, впровадження салютогенетичного підходу в освітню середу сприяє не лише мінімізації негативних наслідків стресу під час війни, а й активізації внутрішнього потенціалу студентської молоді, формуванню її життєстійкості та забезпеченню умов для особистісного розвитку навіть у кризових соціальних реаліях. Перспективи подальших досліджень лягають в емпіричній верифікації ефективності запропонованих підходів та розробці прикладних програм психосоціальної підтримки студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Отенко, С. А. (2019). Салютогенетична спрямованість як психологічна основа суб'єктивного благополуччя особистості. Щастя та сучасне суспільство: зб. матеріалів міжнар. наук. конф. (Львів, 14-15 листопада 2019 р.). Львів, 187-189.
2. Отенко, С. А. (2020). Психологічні фактори ціннісного ставлення особистості до здоров'я. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том 14, Вип. 4. 264-273. URL: http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/dis_otenko_1639851852.pdf
3. Отенко, С. А. (2020). Почуття пов'язаності – джерело щастя. Щастя та сучасне суспільство: зб. матеріалів міжнар. наук. конф. (Львів, 20-21 березня 2020 р.). Львів, 190-193. URL: <http://ukr-happiness-institute.com/10-31108-7-2020-49/>
4. Отенко, С. А. (2020). Салютогенетична спрямованість як чинник психологічного благополуччя особистості. Вісник національного університету оборони України, 5(58), 146-152. URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/224459>
5. Отенко, С. А. (2021). Психологічні чинники салютогенетичної спрямованості особистості. Проблеми особистісних ресурсів у навчальній та професійній діяльності : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 27-28 травня 2021 р.). Харків, 226-229.
6. Отенко, С. А. (2021). Салютогенетичний підхід як джерело психологічного благополуччя студентської молоді. Молодь: освіта, наука, духовність: тези доповідей XVIII Всеукраїнської наук.-практ. конф. студентів і молодих вчених (Київ, 12–13 травня 2021 р.), Частина II. м. Київ, 125-127.
7. Отенко С (2024). САЛЮТОГЕННА МОДЕЛЬ ПІДТРИМКИ КОГЕРЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ

Інклюзивне освітнє середовище: проблеми, перспективи та кращі практики: тези доповідей XXIV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26—28 листопада 2024 р.), у 3-х частинах. Ч. 1. – К.: Уні верситет «Україна», 451-454. URL: https://uu.edu.ua/upload/Conference/inclusivne_osvitne_seredovische/2024/inkluzija24_1.pdf

8. Отенко С (2025). ПОЗИТИВНА ПСИХОТЕРАПІЯ ЯК ШЛЯХ ДО РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ. Резильєнтність в умовах війни: теорія, практика та ресурси: зб. Матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів освіти і молодих учених, м. Тернопіль, 23 квітня 2025 р.
9. Сердюк, Л. З., Ольга Купреєва, Світлана Отенко (2022). Салютогенетичні основи життєстійкості особистості. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Психологія», Том 1 № 15 (2022), 56-60. URL: <https://bpsy.knu.ua/index.php/psychology/issue/view/14/16>
10. Сердюк, Л., & Отенко, С. (2021). Салютогенетична основа психічного здоров'я та психологічного благополуччя особистості. *ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ. ЕКОНОМІЧНА ПСИХОЛОГІЯ*, (4 (24), 68-74. DOI: <https://doi.org/10.31108/2.2021.4.24.9>
11. Antonovsky, A. (1979). *Health, stress, and coping*. San Francisco and London: Jossey-Bass Publishers.
12. Antonovsky, A. (1985). The Life Cycle, Mental Health and the Sense of Coherence. *Israeli Journal Psychiatry and Related Sciences*, 22(4), 273-280.
13. Antonovsky, A. (1987). *Unravelling the mystery of health: How people manage stress and stay well*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
14. Antonovsky, A. (1990). *Personality and health: Testing the sense of coherence model*. (Ed. H. S. Friedman). Personality and disease. New York: Wiley.
15. Antonovsky, A. (1993). The structure and properties of the Sense of Coherence *Social Science and Medicine*, 36, 725-733.
16. Antonovsky, A. (1996). The salutogenic model as a theory to guide health promotion. *Health Promotion International*, 11, 11-18.

17. Antonovsky, A. (1997). *Salutogenese. Zur Entmystifizierung der Gesundheit*. Tuebingen: DgvtVerlag.
18. Antonovsky, A., & Bernstein, J. (1986). Pathogenesis and Salutogenesis in War and Other Crises: Who Studies the Successful Coper? *Stress and coping in time of war: generalizations from the Israeli experience* (52-65): ed. N.A. Miigram. N.Y.: Brunner/Mazel.
19. Peseschkian, N. (1987). *Positive psychotherapy: Theory and practice of a new method*. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag. 443 p. ISBN 978-3-540-15794-6
20. Serdiuk, L., & Otenko, S. (2021). The Ukrainian-language adaptation for the Wiesbaden inventory for positive psychotherapy and family therapy (WIPPF). *The global psychotherapist*, 1(1), 11-14, ISSN 2710-1460(ONLINE) URL: <https://www.positum.org/wp-content/uploads/2022/02/SERDIUK-AND-OTENKO.pdf>

HISTORY, ARCHAEOLOGY AND CULTURAL STUDIES

УДК 069:351.853(477.54)

Олянич Валентина Володимирівна

доктор історичних наук, професор

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

кафедра історії, археології та гуманітарних наук.

Абдєєва Валентина Володимирівна

Директор Комунального закладу культури

«Слобожанський краєзнавчий музей» Кегичівської селищної ради

Дмитренко Юлія Григорівна

вчитель історії.

Олянич Володимир Миколайович

учень 10 класу

КЗ «Слобожанський ліцей» Кегичівської селищної ради

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СЛОБОЖАНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Анотація. У статті розглянуто особливості збереження та функціонування об'єктів культурної спадщини територіальних громад на прикладі Слобожанського краєзнавчого музею. Проаналізовано роль музею як важливого елемента збереження історико-культурної пам'яті регіону та формування локальної ідентичності. Зазначено, що будівля Слобожанського краєзнавчого

музею була збудована на початку ХХ ст. і є цінним зразком історико-архітектурної спадщини. Висвітлено сучасний стан будівлі музею як об'єкта архітектурної спадщини, окреслено основні проблеми її збереження, зокрема недостатнє фінансування, потребу в реставраційних роботах, вплив зовнішніх чинників та виклики, пов'язані із сучасними соціально-політичними умовами. Особливу увагу приділено інституційним та організаційним механізмам охорони культурної спадщини на рівні територіальних громад, а також можливостям залучення інвестицій, грантових програм і цифрових технологій для підвищення ефективності функціонування музею. Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до збереження історичних будівель, що поєднує реставрацію, адаптивне використання та популяризацію культурної спадщини. Зроблено висновок про те, що Слобожанський краєзнавчий музей є важливим осередком культурного розвитку громади, а його збереження потребує системної державної підтримки, активної участі місцевого самоврядування та впровадження сучасних управлінських практик.

Ключові слова: культурна спадщина, територіальні громади, Слобожанський краєзнавчий музей, історична будівля, архітектурна спадщина, збереження культурної спадщини, реставрація, музейна справа.

Культурна спадщина є важливим ресурсом розвитку територіальних громад, оскільки вона формує історичну пам'ять, забезпечує важливість культурних традицій та сприяє зміцненню локальної ідентичності. В умовах децентралізації в Україні особливого значення набуває роль органів місцевого самоврядування у збереженні об'єктів історико-культурної спадщини, зокрема архітектурних пам'яток, що виконують не лише культурну, а й соціально-комунікативну функцію. Сучасні виклики, пов'язані з недостатнім фінансуванням, зношеністю історичних будівель, а також впливом соціально-політичних факторів, зумовлюють необхідність переосмислення підходів до охорони та використання культурної спадщини. У цьому контексті особливого значення набуває дослідження діяльності місцевих музеїв як інституцій, що

поєднують функції збереження, дослідження та популяризації історико-культурних цінностей. Слобожанський краєзнавчий музей є важливим осередком культурного життя громади, який акумулює та репрезентує історичну спадщину регіону. Будівля музею, зведена на початку ХХ ст., має історико-архітектурну цінність і потребує належної охорони та збереження. Водночас її функціонування відбувається в умовах обмежених ресурсів і сучасних викликів, що актуалізує проблему ефективного управління об'єктами культурної спадщини на місцевому рівні. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу стану збереження та функціонування Слобожанського краєзнавчого музею як об'єкта культурної спадщини територіальної громади, а також пошуку ефективних механізмів його охорони та розвитку в сучасних умовах.

Аналіз досліджень. Проблематика збереження культурної спадщини в Україні ґрунтовно висвітлена в нормативно-правових актах, що визначають основні принципи охорони та використання історико-культурних об'єктів. Зокрема, Закон України «Про охорону культурної спадщини» регламентує правові, організаційні та економічні засади збереження пам'яток [1], тоді як Закон України «Про музеї та музейну справу» визначає функціонування музеїв як інституцій збереження культурних цінностей [2]. Конституція України закріплює обов'язок держави щодо охорони культурної спадщини як важливої складової національної ідентичності [3]. Наукові дослідження доповнюють правову базу теоретичним осмисленням проблеми. Так, О. М. Присяжнюк аналізує правові та організаційні механізми охорони культурної спадщини, підкреслюючи необхідність удосконалення управлінських підходів [4]. М. В. Бевз розглядає питання реставрації та збереження архітектурних об'єктів, акцентуючи увагу на комплексності підходів до їх охорони та адаптації до сучасних умов [5]. Важливу роль у дослідженні відіграють електронні ресурси та офіційні бази даних, зокрема матеріали Міністерства культури України [6] та Державного реєстру нерухомих пам'яток України [7], які містять актуальну інформацію щодо стану об'єктів культурної спадщини та механізмів їх обліку.

Міжнародний досвід представлений у документах Європейської Комісії та ЮНЕСКО, де наголошується на важливості інтегрованого підходу до збереження культурної спадщини, її сталого використання та залучення громад до цього процесу [8; 9]. Окрему групу становлять регіональні дослідження, зокрема праця В. В. Калініченка, В. В. Олянич та Є. П. Пугача, яка висвітлює історичний розвиток Слобожанщини та формування її культурного середовища [10]. Інформацію про діяльність Слобожанського краєзнавчого музею надають матеріали самого закладу, що дозволяє розглянути його як важливий осередок збереження локальної історичної спадщини [11]. Таким чином, аналіз літератури засвідчує наявність значної наукової та нормативної бази щодо охорони культурної спадщини, однак питання збереження конкретних об'єктів на рівні територіальних громад, зокрема Слобожанського краєзнавчого музею, потребує подальшого дослідження.

Будівля, в якій нині розміщується Слобожанський краєзнавчий музей, є дореволюційною спорудою, зведеною у 1906–1907 рр. на початку ХХ ст. Первісно вона використовувалася як житловий будинок для керівників та власників Акціонерного товариства Циглерівських бурякоцукрового і механічного заводів [10]. У різні періоди в ній проживали представники адміністрації підприємства, зокрема керуючий Ф. І. Фрейгофер, а також відомий цукрозаводчик П. І. Харитоненко. До нашого часу будівля не збереглася у первісному архітектурному вигляді: вціліла лише частина приміщень, що включала житлові кімнати, їдальню та кімнату з каміном, які раніше використовувалися власниками підприємства. Упродовж ХХ ст. функціональне призначення споруди неодноразово змінювалося відповідно до суспільно-політичних трансформацій. Після подій 1917 р. у будівлі розміщувався клуб «Трудового полку», що об'єднував учасників воєнних подій та сприяв організації господарського життя місцевості. Згодом приміщення використовувалося як головна контора Циглерівського цукрозаводу, яку у 1925 р. було перенесено із села Циглерівка. У післявоєнний період, зокрема до 1984 р., у будівлі функціонувала лікарня. Важливим етапом у розвитку об'єкта стало

відкриття 9 травня 1989 р. краєзнавчого музею смт Слобожанське, створеного з метою збереження та популяризації культурної і духовної спадщини Слобожанського регіону. Заснування музею відбулося за підтримки місцевих меценатів та громадськості. На сучасному етапі загальна площа експозиційних та допоміжних приміщень музею становить 217 м² [11].

З огляду на історико-культурну цінність будівлі, у якій нині функціонує Слобожанський краєзнавчий музей, доцільним є комплексний аналіз її сучасного стану та визначення перспектив збереження і подальшого розвитку. Впродовж свого існування споруда зазнала значних трансформацій, що вплинуло як на її архітектурний вигляд, так і на функціональне призначення. У цьому контексті особливого значення набуває систематизація основних характеристик об'єкта, включаючи фізичний стан, рівень збереженості, культурну та туристичну значущість, а також потенційні напрями реставрації та популяризації. Окрему увагу приділено можливостям інтеграції об'єкта у туристичну інфраструктуру регіону як важливого чинника актуалізації історичної спадщини. Подана нижче таблиця узагальнює ключові аспекти стану будівлі та окреслює перспективи її відновлення, збереження і використання в сучасному культурному та туристичному просторі.

Стан будівлі та перспективи відновлення історичної спадщини

Критерій	Характеристика стану будівлі	Перспективи відновлення та збереження
Історична цінність	Дореволюційна споруда (1906–1907 рр.), пов’язана з розвитком цукрової промисловості та відомими постатями	Проведення історико-архітектурних досліджень; включення до реєстру пам’яток культурної спадщини
Архітектурний стан	Частково збережена; втрачено первісний вигляд, залишилися окремі приміщення	Реставрація з елементами реконструкції; відновлення автентичних деталей
Функціональне використання	Використовується як краєзнавчий музей	Розширення музейної функції; створення культурно-освітнього центру
Фізичний стан	Потребує оновлення та модернізації	Капітальний ремонт укріплення конструкцій;
Експозиційні можливості	Обмежена площа (217 м ²)	Розширення експозицій; інтерактивні виставки; цифровізація
Культурне значення	Осередок локальної історії	Проведення заходів, фестивалів, освітніх програм
Громадська участь	Підтримка громади та меценатів	Грантові проекти, партнерства, волонтерство

Проведений аналіз засвідчує, що будівля Слобожанського краєзнавчого музею, попри часткову втрату первісного архітектурного вигляду, зберігає вагомий історико-культурну цінність і має значний потенціал для подальшого розвитку. Сучасний стан об’єкта вимагає реалізації комплексних заходів, спрямованих на реставрацію, технічне оновлення та збереження автентичних елементів споруди. Водночас перспективи використання будівлі виходять за межі традиційної музейної функції та пов’язані з її трансформацією у багатофункціональний культурно-освітній простір. Важливим напрямом є інтеграція об’єкта у туристичну інфраструктуру регіону через розробку тематичних маршрутів, популяризацію історичної спадщини та активізацію культурних ініціатив.

Таблиця 2.

Перспективи розвитку об'єкта культурної спадщини

Напрямок розвитку	Зміст заходів	Очікуваний результат
Реставрація та збереження	Проведення реставраційних робіт; відновлення автентичних елементів інтер'єру та фасаду	Збереження історичного вигляду; підвищення культурної цінності об'єкта
Модернізація інфраструктури	Оновлення інженерних мереж; впровадження енергоефективних технологій.	Покращення умов для відвідувачів; довготривала експлуатація будівлі
Розширення музейної діяльності	Створення нових експозицій; інтерактивні виставки; цифровізація фондів	Підвищення інтересу до музею; залучення молодіжної аудиторії
Освітня діяльність	Проведення лекцій, майстер-класів, наукових семінарів; співпраця з навчальними закладами	Формування освітнього центру; популяризація історичних знань
Розвиток туристичних маршрутів	Розробка тематичних маршрутів («Історія цукрової промисловості», «Слобожанщина ХХ ст.»); створення гідів і карт; включення до регіональних турів	Зростання туристичного потоку; інтеграція у туристичний простір регіону
Маркетинг і популяризація	Створення сайту, активність у соцмережах; інформаційні кампанії; брендинг музею	Підвищення впізнаваності; розширення аудиторії
Громадська та партнерська діяльність	Залучення грантів; співпраця з громадами, бізнесом і культурними інституціями	Додаткове фінансування; сталий розвиток проєктів
Цифровізація та інновації	Створення віртуальних екскурсій; використання QR-кодів; мобільні додатки	Сучасний формат взаємодії з відвідувачами; доступність інформації
Культурні заходи	Організація фестивалів, виставок, тематичних подій	Активізація культурного життя; формування іміджу культурного центру
Правове забезпечення	Надання статусу пам'ятки; включення до державних програм охорони	Захист об'єкта; можливість державного фінансування

Отже, визначені напрями розвитку Слобожанського краєзнавчого музею свідчать про наявність значного потенціалу для його трансформації у сучасний

культурно-освітній і туристичний центр. Комплексне поєднання реставраційних заходів, модернізації інфраструктури, розширення музейної діяльності та впровадження інноваційних технологій створює передумови для ефективного збереження об'єкта культурної спадщини. Важливим чинником є також розвиток туристичних маршрутів і активна популяризація музею, що сприятиме інтеграції об'єкта у регіональний культурний простір та підвищенню його привабливості для відвідувачів. Залучення громади, партнерських організацій і грантових ресурсів забезпечить сталість реалізації запропонованих ініціатив.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що будівля, в якій розміщується Слобожанський краєзнавчий музей, є важливим об'єктом історико-культурної спадщини, який відображає соціально-економічні та суспільно-політичні трансформації регіону впродовж ХХ ст. Її функціональна еволюція - від житлового будинку для адміністрації промислового підприємства до музейної установи свідчить про адаптивність об'єкта до змін історичного контексту. З'ясовано, що, незважаючи на часткову втрату первісного архітектурного вигляду, будівля зберегла окремі автентичні елементи, які становлять значну наукову та культурну цінність. Водночас сучасний стан споруди потребує комплексних заходів, спрямованих на її реставрацію, технічне оновлення та забезпечення належного рівня збереження. Обґрунтовано, що перспективи розвитку музею пов'язані з розширенням його функцій, впровадженням інноваційних підходів до експозиційної діяльності, цифровізацією культурної спадщини та активізацією освітньої роботи. Особливе значення має інтеграція музею у туристичну інфраструктуру регіону через розробку тематичних маршрутів, що сприятиме підвищенню його привабливості та популяризації історичної спадщини Слобожанщини. Доведено, що ефективне поєднання заходів із збереження, модернізації та туристичного розвитку дозволить трансформувати музей у сучасний культурно-туристичний центр, який виконуватиме не лише функцію збереження пам'яті, а й стане важливим чинником формування регіональної ідентичності та розвитку місцевої громади. Отже, подальші дослідження доцільно спрямувати на

розробку практичних механізмів реалізації реставраційних проєктів, удосконалення правового забезпечення охорони пам'яток та впровадження інноваційних моделей управління культурною спадщиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-III. Дата оновлення: 31.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення 03.04.2026).
2. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29.06.1995 р. № 249/95-ВР. Дата оновлення: 28.08.2025, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 03.04.2026).
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 03.04.2026).
4. Присяжнюк О. М. Охорона культурної спадщини: навчальний посібник. Одеса: університет Ушинського, 2019. 226 с.
5. Бевз М. В. Завдання збереження та регенерації цінних архітектурно-містобудівних комплексів історичних міст. *Проблеми розвитку міського середовища*. 2011. Вип. 5-6. С. 15-23.
6. Міністерство культури України. Культурна спадщина: нерухома культурна спадщина. URL: <https://mincult.gov.ua/kulturna-spadshchyna/derzhavnyu-reiestr-nerukhomukh-pam-iatok-ukrainy/> (дата звернення 03.04.2026).
7. Державний реєстр нерухомих пам'яток України. URL: <https://e-ramiatka.gov.ua/> (дата звернення 03.04.2026).
8. European Commission. Cultural Heritage in Action. URL: <https://culturalheritageinaction.eu> (дата звернення 03.04.2026).

9. UNESCO. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. URL: <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> (дата звернення 03.04.2026).
10. Калініченко В. В., Олянич В.В., Пугач Є.П. Століття поступу. Харків. 1999. 142 с.
11. Комунальний заклад культури «Слобожанський краєзнавчий музей» Кегичівської селищної ради. Україна, Харківська область, Берестинський район.

CULTURE AND ARTS

УДК 069.5:7.074:7.079](477)*Гу:005.21

Завершинський Валерій Валерійович

аспірант

Харківської державної академії дизайну і мистецтв

м. Харків, Україна

КУРАТОРСЬКІ СТРАТЕГІЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ В ПРОЄКТІ «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ» ПАВЛА ГУДІМОВА

Анотація. У тезах розглянуто кураторські стратегії репрезентації культурної пам'яті в проєкті «Тіні забутих предків» Павла Гудімова. Проаналізовано біографічний підхід, принципи «методики діалогу» та «вікі-моделі» як способи актуалізації канонічного культурного тексту в сучасному експозиційно-виставковому просторі.

Ключові слова: кураторські стратегії, експозиційно-виставковий простір, культурна пам'ять, біографічна репрезентація, сучасне українське мистецтво, Павло Гудімов

Поняття експозиційно-виставкової форми набуває особливої ваги у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, коли кураторська практика дедалі виразніше заявляє про себе як про окремий спосіб художнього мислення. Ідеться вже не лише про порядок розміщення творів, не лише про техніку показу, а про цілісну систему репрезентації, у якій виставка постає як форма інтерпретації. У цьому сенсі слушною видається думка Т. Сміта, який розглядає сучасну галерею крізь призму «виставкового комплексу», де поєднуються типи виставок, формати експонування та кураторська стилістика представлення

концепції [1, с. 175]. Саме остання складова дедалі частіше визначає внутрішню логіку експозиції, її інтонацію, ритм і смислову напругу.

Сучасна кураторська практика працює з виставкою як із простором вироблення значень. Тому вирішальним стає не лише добір матеріалу, а й те, яким чином мистецький досвід переводиться у форму зорового й емоційного переживання. Г. Кенаноглу слушно наголошує, що критичний момент кураторської роботи полягає в умінні дати мистецьким практикам належний вираз у конкретній виставковій формі [2]. Тут куратор уже не зводиться до організатора. Він діє як автор контексту, як режисер погляду, як посередник між твором, культурною пам'яттю та глядачем.

Характерним прикладом такого підходу є проєкт «Тіні забутих предків» (2016), реалізований П. Гудімовим. Його значення полягає не лише в апеляції до канонічного для української культури твору, а в самій спробі зібрати довкола нього різноманітні шари мистецького досвіду: літературного, кінематографічного, візуального, документального, біографічного. Куратор працює із явищем, яке вже давно перестало належати лише тексту М. Коцюбинського. Воно розрослося у ширший культурний простір, де поруч існують книжкова графіка, фільм С. Параджанова, сценографічні й костюмні рішення, пам'ять учасників, пізніші художні відгуки. Саме ця багатошаровість і становить головну складність кураторського завдання.

У візуальній культурі ХХ століття «Тіні забутих предків» мають справді розгалужене життя. Йдеться насамперед про книжкову графіку, де твір Коцюбинського отримав різні образні прочитання, зокрема у творчості Г. Якутовича та О. Кульчицької. До цього додається кінематографічна версія Параджанова, в якій література, колажне мислення, пластика кадру й перформативна уява режисера зійшлися в один із найпотужніших синтетичних образів української культури ХХ століття [3, с. 87–88]. За таких умов виставка не могла задовольнитися роллю ілюстративного коментаря. Вона вимагала іншої оптики, – такої, що дозволяє не повторювати відоме, а вводити його в нову систему смислових зіткнень.

П. Гудімов означає обраний ним підхід як «методику діалогу» [4, с. 41]. Це визначення видається принциповим. Воно передбачає, що виставка не розгортається як однолінійна розповідь із наперед заданим висновком. Вона рухається як послідовність зустрічей: між текстом і зображенням, між історією й сучасністю, між знанням і враженням, між інституційною пам'яттю та приватним глядацьким досвідом. У такій моделі куратор не стільки пояснює, скільки зіштовхує, підводить, надає речам можливість заговорити в сусідстві одна з одною.

Особливого значення в проєкті набуває біографічний підхід. Проте біографія не зводиться до традиційного життєпису митця чи автора. Вона функціонує як спосіб збирання культурного явища в його людському вимірі, як нитка, на яку нанизуються голоси, речі, образи, документи, спогади. Саме тому П. Гудімов говорить про «гіперемоційну», або «кіношну», модель репрезентації, що поєднує кінематографічний та образотворчий досвід [5, с. 41]. Її сутність полягає в тому, що глядач входить у виставку учасником певної емоційної драматургії. Експозиція діє через знання, через темп, паузу, несподіване сусідство матеріалів, через режисуру маршруту й погляду.

Важливо й те, що виставковий проєкт спирався на серйозну дослідницьку підготовку. Його підґрунтям стала експедиція на Гуцульщину з метою фіксації спогадів учасників масових сцен фільму, представлення творчих матеріалів митців, які у 1960-х роках працювали над формуванням його візуального середовища, а також показ костюмів, пов'язаних із кінематографічною версією твору. Усе це надавало виставці особливої щільності. Перед глядачем поставала не одна історія і не один шедевр, а культурне поле, в якому пам'ять не застигла, а продовжує рухатися, нашаровуватися, змінювати фокус.

Формат проєкту передбачав поєднання різнорідних матеріалів у єдиному експозиційному полі. У цьому полягала і його сила, і його ризик. Виставка легко могла розсипатися на фрагменти, втратити внутрішній нерв, перетворитися на строкатий архів. Проте кураторська стратегія втримала її від цього. П. Гудімов не маскує складності, а навпаки, вводить її в саму тканину

показу. Глядачеві пропонується не готова відповідь, а простір напруженого впізнавання, де знайоме раптом перестає бути остаточно знайомим. Саме тому влучною видається думка про провокаційний характер цього меседжу, зверненого до публіки, яка нібито «все знає та все бачила» [6, с. 87]. Виставка працює проти інерції культурного автоматизму. Вона повертає давно канонізованому творові ризик нового прочитання.

Окремої уваги заслуговує визначення П. Гудімовим власного методу як «вікі-моделі». Ідеться про спробу мислити виставку як відкриту систему смислів, де окремі елементи не підпорядковані жорсткій ієрархії, а вступають у відносини взаємного доповнення, уточнення, перегуку. За словами куратора, така модель «дає можливість відшукати велику кількість нових сенсів, взаємодій, діалогів» і залучає аудиторію до активного візуального прочитання експозиції [7, с. 42–43]. Це надзвичайно показово для сучасних кураторських практик, у яких виставка дедалі частіше мислиться як динамічна структура, відкрита до множинності трактувань. Не випадково ця ж модель була використана куратором і в інших проєктах, зокрема «Енеїда» та «Метрополіс».

У підсумку проєкт «Тіні забутих предків» дає підстави говорити про кураторство як про повноцінний інтерпретаційний акт. Його завданням стає не лише організація матеріалу в просторі, а вироблення такої форми показу, в якій культурна пам'ять знову набуває зорової сили, емоційної переконливості та сучасної смислової напруги. Виставка в цьому випадку постає як місце зустрічі різних часових шарів і різних мов культури. Вона не просто актуалізує відомий твір, а повертає йому рух, відкритість, здатність знову хвилювати, знову ставити питання. Саме в цьому полягає одна з найважливіших рис сучасної кураторської стратегії: не повторювати канон, а примушувати його жити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Smith T. Mapping the Contexts of Contemporary Curating: The Visual Arts Exhibitionary Complex. *Journal of curatorial studies*. 2017. Vol.6 (2). P. 170-180.
2. Kenanoğlu G. Interaction of Artistic Practices and Curatorial Attitudes Through Exhibition Making : Kadir Has Üniversitesi, 2023. 86 p.
3. Тарасов, В., Мархайчук, Н., Конєва, М. Collage as the basis of creative methodology of Sergey Paradzhanov. *Культура України*. 2021. № 74. С. 81-89.
4. Гудімов П., Руденко С. Концептуалізація кураторських методів П. Гудімова (професійно-академічне інтерв'ю). *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. Серія: Музеєзнавство і пам'яткознавство. 2019. № 2 (1). С. 37-49.
5. Гудімов П., Руденко С. Концептуалізація кураторських методів П. Гудімова (професійно-академічне інтерв'ю). *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. Серія: Музеєзнавство і пам'яткознавство. 2019. № 2 (1). С. 37-49.
6. Липка О. Мистецький проект як засіб популяризації мистецтва. *Культурологічний альманах*. 2017. № 3. С. 87-89.
7. Гудімов П., Руденко С. Концептуалізація кураторських методів П. Гудімова (професійно-академічне інтерв'ю). *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. Серія: Музеєзнавство і пам'яткознавство. 2019. № 2 (1). С. 37-49.

Єргієва Катерина Іванівна

кандидат мистецтвознавства, доцент
доцент кафедри спеціального фортепіано
Одеська національна музична академія
імені А. В. Нежданової
м. Одеса, Україна

ФЕНОМЕН АРХЕТИПІВ У ФОРТЕПІАННОМУ МИСТЕЦТВІ

Анотація. У тезах проаналізовано феномен архетипу як психолого-музичної категорії, його роль у формуванні музичної символіки та вплив на сприйняття музики слухачем. Розглянуто теоретичні підходи до вивчення архетипів у музикознавстві та надано приклади з української музичної традиції. Показано значення архетипів для інтерпретації музичних творів і формування глибинного музичного сприйняття.

Музика завжди була носієм символічних та архетипних структур, які формують емоційне та психологічне сприйняття твору. Архетипи, як універсальні образи та мотиви, досліджені в аналітичній психології, дозволяють глибше зрозуміти музичні процеси та їхній вплив на слухача. У музикознавстві архетипи стають інструментом аналізу, що поєднує історичний, культурний та психологічний аспекти музики.

Мета даних тез – узагальнити сучасні підходи до дослідження музичних архетипів та продемонструвати їх практичне значення на прикладі української музичної традиції.

Архетип (гр. ἀρχή – «початок», τύπος – «відбиток») – це первинна модель, що лежить в основі явищ і визначає структуру психіки та поведінки. У концепції К. Г. Юнга архетипи – універсальні психічні структури, які формують образи, мотиви та символи, спільні для всіх культур.

Архетипи не мають конкретного змісту, але створюють основу для формування символів і культурних моделей. Вони проявляються через повторювані мотиви, теми, символічні образи, які впливають на емоційне сприйняття творів.

У музичному контексті архетипи виступають як глибинні структури, що визначають музичні форми, мелодичні та ритмічні моделі, гармонійні послідовності. Вони дозволяють пояснити універсальні реакції слухачів на певні музичні елементи.

Музичні архетипи проявляються через різні аспекти:

- Мотиви та теми, які повторюються у творах різних епох. Наприклад, мотив «подорожі героя» зустрічається у фортепіанних циклах та симфоніях, відображаючи універсальний сюжетний архетип.

- Ритмічні структури, що асоціюються з певними емоційними станами: повільні, плавні ритми передають спокій і задумливість, швидкі та енергійні – напруження або урочистість.

- Гармонічні послідовності, що активують глибинні психічні образи, формують певну атмосферу або внутрішній настрій слухача.

Архетипи дозволяють виявляти психологічний зміст, який лежить у основі музичного вираження. Вони відкривають можливості для інтерпретації музики на рівні несвідомих реакцій слухача.

Концепція архетипу, запропонована К. Г. Юнгом, спочатку застосовувалася в психології та літературі. Відтак музикознавці стали досліджувати прояви архетипів у мистецтві, зокрема в музиці. Архетипи в музиці виявляються через повторювані структурні та образні елементи, що мають психологічне значення.

Сучасні дослідження музичних архетипів підкреслюють їх універсальність: вони не залежать від конкретної культури чи епохи. Це дозволяє порівнювати українську музичну традицію з європейськими зразками та визначати глибинні психологічні закономірності музичного сприйняття.

Українська музична традиція багата на архетипні мотиви та образи, які формують національну музичну символіку:

- Троїста музика, характерна для стародавніх обрядових практик, демонструє архетипи ритуальної музики та циклічності життя.

- Народні пісні часто містять архетипи «подорожі», «героя», «матері», що проявляються в сюжетах та мелодичних конструкціях.

- Інструментальна музика, наприклад, кобзарські пісні або сучасні обробки фольклору, використовує архетипи гармонії, ритму та образності для передачі національного звучання.

Аналіз архетипів у сучасних українських композиціях допомагає поєднати історичні традиції та сучасне музичне мислення, сприяє формуванню глибокого розуміння музичного твору та його психологічного впливу.

Архетипи стають ефективним інструментом для:

- Аналізу композицій на рівні глибинних структур, що формують емоційний та символічний зміст твору.

- Пояснення повторюваних мотивів, образів, ритмічних та гармонійних моделей у музичних творах.

- Інтерпретації сучасних творів, що спираються на народні мотиви та історичну традицію, для розкриття їх психологічного впливу.

У науковому дискурсі музикознавства архетипи дозволяють поєднати формальний аналіз композиції з культурно-психологічним підходом, що робить дослідження більш комплексними.

Таким чином, архетипи є універсальними психічними структурами, що визначають форму та зміст музичних творів. Вони допомагають поєднати формальний та психологічний аналіз музики, пояснюють емоційний вплив на слухача. Особливо цінним є застосування архетипів у дослідженні української музичної традиції, де вони проявляються у народних мотивах та сучасних композиціях. Використання архетипів у музикознавчих дослідженнях відкриває нові горизонти для наукової інтерпретації музики та формування глибокого музичного сприйняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гладишко А. Архетип в музичній культурі як дискурс сучасної української музикології. Проблеми взаємодії педагогіки, мистецтва та теорії і практики освіти, 2017. Вип 47. С. 31–43.
2. Зінків І. Про один архетип української музичної культури: троїста музика. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Музичне мистецтво. Київ, 2018. Вип. 1. С. 6 – 17.
3. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме. Київ : SBA Print, 2026. 168 с.

Білозуб Людмила Миколаївна

кандидат мистецтвознавства, доцент

Кременчуцький національний університет

імені Михайла Остроградського.

м. Кременчук, Полтавська область, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-2384-827X>

Осадчий Віктор Володимирович

доктор філософії з мистецтвознавства, доцент

Кременчуцький національний університет

імені Михайла Остроградського.

м. Кременчук, Полтавська область, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-1197-7506>

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРОГРАМНИХ РІШЕНЬ ADOBE В ПРОФЕСІЙНУ ПРАКТИКУ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ

Анотація. У статті досліджується роль цифрових технологій у сучасній практиці графічного дизайну як важливого інструменту для візуальної комунікації. Проаналізовано функціональні можливості програмних продуктів компанії Adobe Inc., зокрема Adobe Illustrator, Adobe Photoshop, Adobe After Effects та Adobe Premiere Pro в контексті професійної діяльності дизайнерів. Визначено значення векторної та растрової графіки, а також інтеграції різних програмних середовищ для забезпечення цілісності творчого процесу. Розглянуто особливості застосування цифрових інструментів у створенні анімації, інфографіки та мультимедійного контенту. Окрему увагу приділено впливу штучного інтелекту на трансформацію виробничих процесів у сфері дизайну та анімації. Висвітлено наукові підходи до дослідження взаємодії людини та комп'ютера в контексті творчої діяльності. Обґрунтовано значення

автоматизації рутинних операцій для підвищення ефективності роботи дизайнерів. Підкреслено роль цифрових інструментів у розширенні художніх можливостей та формуванні нових підходів до візуального наративу. Зроблено висновок про ключове значення програмних рішень Adobe як універсального інструментарію сучасного графічного дизайну.

Ключові слова: графічний дизайн, анімація, комп'ютерна графіка, Adobe Illustrator, Adobe Photoshop, Adobe After Effects, штучний інтелект.

IMPLEMENTATION OF ADOBE SOFTWARE SOLUTIONS IN PROFESSIONAL PRACTICE OF GRAPHIC DESIGN

Abstract. This paper examines the role of digital technologies in contemporary graphic design practice as a vital tool for visual communication. The functional capabilities of software developed by Adobe Inc., specifically Adobe Illustrator, Adobe Photoshop, Adobe After Effects, and Adobe Premiere Pro, are analyzed in the context of professional design practice. The significance of vector and raster graphics is determined, as well as the integration of various software environments to ensure the integrity of the creative process. The relevant features of digital tools in the creation of animation, infographics, and multimedia content are explored. Particular attention is paid to the impact of artificial intelligence on the transformation of production processes in design and animation. Scientific approaches to studying human–computer interaction in the context of creative activity are explored. The importance of automating routine operations to enhance designers' efficiency is substantiated. The role of digital tools in expanding artistic possibilities and shaping new approaches to visual storytelling is emphasized. It is argued that Adobe software solutions serve as a universal tool for modern graphic design.

Keywords: graphic design, animation, computer graphics, Adobe Illustrator, Adobe Photoshop, Adobe After Effects, artificial intelligence.

У сучасних умовах розвитку цифрових технологій графічний дизайн набуває все більшого значення як інструменту візуальної комунікації. Програмні продукти Adobe Inc. посідають провідні позиції у сфері створення та обробки графічного контенту, забезпечуючи дизайнерів широким спектром функціональних можливостей.

Аналіз тенденції звернення зарубіжних вчених до проблеми використання Adobe Illustrator вказує на відносно обмежену кількість спеціалізованих досліджень. Переважно, програма використовується як інструмент у контексті, як-от: комп'ютерна графіка, візуалізація чи дизайн, а тому не є предметом значної уваги в академічних працях.

Британська дослідниця та художниця Брігітта Хосеа у своїх дослідженнях висвітлює проблему поєднання цифрової графіки та медіа-мистецтва, приділяє значну увагу використанню Adobe Illustrator для створення векторних ілюстрацій, перенесення їх до анімування в Adobe After Effects. У працях охоплено дослідження інтерактивних медіа, поєднання цифрової графіки з анімацією, а також розроблення інноваційних підходів до візуального наративу. Серед робіт Брігітти Хосеа є важливі анімаційні інсталяції, як-от: «Out There in the Dark» (2008), «Holes» (2021), «Erasure» (2018).

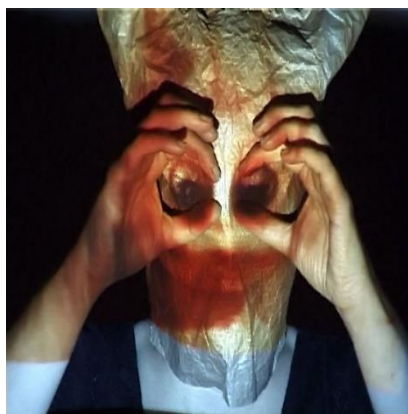

Рис. 1. Брігітта Хосеа. *Out Out There in the Dark*. 2008.

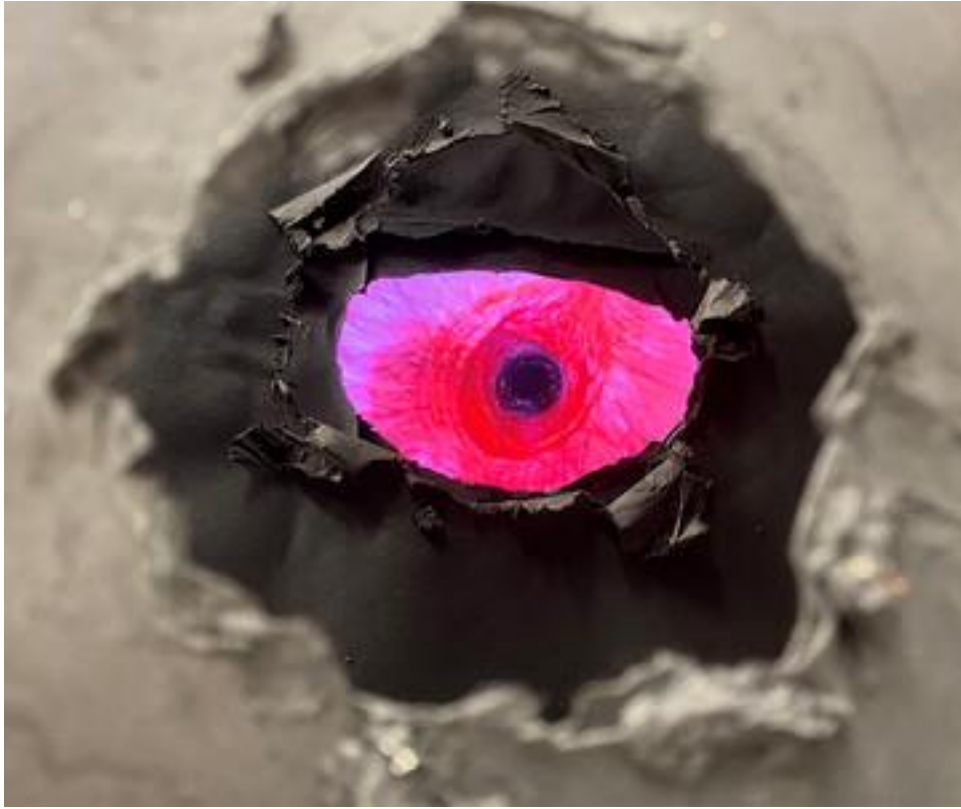

Рис. 2. Брігітта Хосеа. Holes. 2021.

Рис. 3. Birgitta Hosea. Erasure. 2018.

Докторка Бірґітта Хосея, яка вивчає анімацію як перформанс, у своїй роботі «Drawing Animation» висвітлює, що малювання залишається невід'ємною частиною анімаційного процесу, оскільки фіксує час та рух. Аналізуючи малюнок як виконавчий процес, що втілює задум аніматора, вона також досліджує цифрові інструменти, які, розширюючи експерименти з матеріальністю, роблять малювання не лише кінцевим результатом, а й фундаментом творення. У такий спосіб дослідниця показує, що в цифрову епоху малювання залишається ключовим елементом анімації, оскільки саме через нього формується задум і твориться анімація [2, с. 251-256]. Науковиця застосовує Adobe After Effects, а також працює з традиційними техніками. Досліджуючи процес анімації, показує, що поєднання малювання з короткими медитативними практиками сприяє розвитку уваги та емоційної стійкості; доводить, що анімація перетворюється на свідому практику і формує творчу гнучкість [3, с. 137-152].

Професор комп'ютерної інженерії та взаємодії людини з комп'ютером в університеті Нотр-Дам Рональд Метойер зосереджується на взаємодії людини та комп'ютера, інфографіці, комп'ютерної графіки та анімації. Він досліджує управління рухом персонажів та створення анімації [5, с.81-84].

Дослідник у галузі комп'ютерної графіки Сівіо Цезар Лізанья Терра разом із Рональдом Метойером працює над інтерфейсами для аніматорів та методами створення анімації за допомогою жестів, зокрема досліджує можливість жестів визначати годину ключових кадрів у анімації, зберігаючи плавність руху [5, с.81-84].

Самуель Ганданг Гунайто та Трой Іл з Інституту мистецтв у Йог'якарті здійснюють наукове дослідження впливу генеративного штучного інтелекту на сферу анімації. У межах своєї роботи автори обґрунтовують, що впровадження технологій штучного інтелекту сприяє автоматизації рутинних виробничих процесів, що насамперед дає змогу аніматорам зосереджуватися на творчих та концептуальних аспектах діяльності. Також дослідники аналізують трансформацію традиційного процесу створення анімації під впливом

інноваційних технологій. Дослідники детально розглядають вплив генеративного штучного інтелекту на етапи анімаційного виробництва. Зокрема, зазначається, що використання сучасних моделей, як-от: дифузійні моделі та великі мовні моделі, забезпечує автоматизацію таких процесів, як міжкадрова інтерполяція (in-betweening) та рендеринг. Це приводить до зміщення професійної ролі аніматора в бік концептуального проєктування, художнього управління та формування візуальної ідеї. Крім того, автори підкреслюють формування нової парадигми взаємодії - співпраці людини та машини, у якій штучний інтелект виступає не як заміник, а як інструмент розширення творчих можливостей. Водночас у дослідженні акцентується на низці викликів, пов'язаних із трансформацією професійних ролей, необхідністю адаптації фахівців до нових технологічних умов, а також переосмисленням компетентностей у сфері анімації [1, с. 29-38].

Фінський аніматор та ілюстратор Антті Палосаарі, аналізуючи процес анімації в Adobe After Effects, підкреслює, що графічні редактори є неві'ємним інструментом професійних аніматорів. Порівнюючи Value Graph для простих рухів, зі Speed Graph, незамінним у складних анімаціях, Антті Палосаарі наголошує, що без граф-редактора, який є ключовим інструментом, досягнення професійної якості анімації є надзвичайно складним.

Одним із основних інструментів є програмний продукт Adobe Photoshop, який забезпечує розширені можливості для професійної обробки растрової графіки, що містить не лише базове редагування, а й складні процеси композитингу, цифрового живопису та підготовки графічних матеріалів. Крім того, важливим аспектом є наявність інструментів автоматизації, зокрема використання екшенів (Actions) та скриптів, що значно підвищує ефективність виконання повторюваних операцій. Програма також підтримує роботу з кольоровими профілями та різними кольоровими моделями (RGB, CMYK, Lab), що є важливим у професійній поліграфії та цифровому виробництві. Суттєвою складовою функціональності є інтеграція з іншими продуктами екосистеми Adobe Inc., що забезпечує безперервність робочих процесів між різними

етапами створення дизайну, можливість імпортувати векторні об'єкти, створені в інших програмах, та поєднувати їх із растровими елементами в єдиній композиції. Особливо варто зазначити, що використання сучасних технологій, зокрема інструментів на основі штучного інтелекту (наприклад, функції автоматичного виділення об'єктів або генеративного заповнення), значно спрощує складні операції та зменшує часові витрати на обробку зображень, що розширює можливості і для професійних дизайнерів, і для початківців, сприяючи підвищенню якості кінцевого результату. Adobe Photoshop є універсальним і потужним інструментом, який поєднує традиційні методи обробки зображень із сучасними технологічними рішеннями, що забезпечує високий рівень контролю, точності та творчої свободи у графічному дизайні.

Робота з програмою Adobe Illustrator для графічних дизайнерів є основним елементом їх професійної діяльності, що дає змогу створювати векторну графіку, логотипи, ілюстрації та макети, які можна масштабувати без втрати якості. Завдяки широкому набору інструментів та можливостей, Adobe Illustrator є незамінним інструментом сучасного дизайнера. Програмне забезпечення Adobe Illustrator є складовим професійної діяльності графічних дизайнерів, оскільки забезпечує реалізацію широкого спектру завдань у сфері векторної графіки. Використання цього інструменту дає змогу створювати логотипи, ілюстрації, інфографіку, елементи айдентики та макети різного рівня складності з можливістю їх масштабування без втрати якості, що досягається завдяки застосуванню математично описаних кривих (кривих Безьє) та об'єктно-орієнтованої структури зображення. Функціональні можливості Adobe Illustrator охоплюють широкий спектр інструментів для побудови та редагування векторних об'єктів, зокрема з контурами, опорними точками, сегментами та трансформаціями. Важливим аспектом є використання панелей властивостей та шарів, що забезпечують структуровану організацію графічних елементів та підтримують принципи ієрархічного проектування. Це дає змогу здійснювати точний контроль над композицією та спрощує процес внесення змін на різних етапах розробки. Особливе значення має типографічний

інструментарій програми, що містить розширені можливості роботи зі шрифтами, управління кернінгом, трекінгом, інтерліньяжем, а також застосування стилів символів та абзаців. Це сприяє створенню якісних текстових композицій та інтеграції типографіки в загальну візуальну систему проєкту. Крім того, Adobe Illustrator підтримує використання кольорових моделей (RGB, CMYK, Pantone), градієнтів, прозорості та ефектів, що є критично важливим у процесах цифрового дизайну та підготовки матеріалів до друку. Інструменти роботи з кольором дають змогу забезпечити кольорову узгодженість та відповідність стандартам поліграфічного виробництва. Суттєвою перевагою є інтеграція з іншими продуктами Adobe Inc., що забезпечує безперервність робочих процесів та можливість комбінування растрової та векторної графіки в межах єдиного проєкту. Це підвищує ефективність проєктної діяльності та розширює інструментальні можливості дизайнера. Adobe Illustrator є високотехнологічним інструментом, що поєднує точність математичного моделювання з широкими можливостями художньої виразності, що забезпечує реалізацію складних дизайнерських рішень у професійній практиці графічного дизайну.

Окрему увагу варто приділити програмному продукту Adobe XD, який орієнтований на проєктування інтерфейсів користувача (UI) та моделювання користувацького досвіду (UX). Цей інструмент забезпечує комплексний підхід до розробки цифрових продуктів, поєднуючи можливості створення статичних макетів із функціоналом інтерактивного прототипування. Серед основних характеристик Adobe XD варто виділити підтримку векторного редагування, що дає змогу створювати інтерфейсні елементи. Важливим аспектом є функціонал прототипування, який реалізується через налаштування інтерактивних зв'язків між елементами та екранами. Це дає змогу моделювати поведінку інтерфейсу в умовах, наближених до реального використання, зокрема анімації, переходи та мікроваємодії. Такий підхід дає змогу здійснювати попередню оцінку зручності використання (usability) та виявляти потенційні проблеми ще на етапі проєктування. Крім цього, суттєву роль відіграє можливість колаборативної

роботи, яка забезпечує одночасний доступ кількох учасників до проєкту. Це сприяє ефективній командній взаємодії між дизайнерами. Інструмент також підтримує створення та використання компонентів та дизайн-систем, що дає змогу стандартизувати елементи інтерфейсу та забезпечити їх узгодженість у межах проєкту. Використання повторно застосовуваних компонентів значно підвищує ефективність розробки та зменшує ризик виникнення помилок.

Професійним програмним забезпеченням, яке призначене для створення анімації та візуальних ефектів у постпродакшені, є Adobe After Effects, що широко використовується у кіно, телебаченні, рекламі та цифровому контенті для додавання динамічних графічних елементів, спецефектів та композитингу. Для дизайнерів After Effects є незамінним у створенні титрів, анімованої графіки та переходів. Інтеграція з іншими програмами Adobe, як-от Premiere Pro, забезпечує злагоджений процес, де статичні композиції оживають, а відеоматеріали набувають кінематографічності. Adobe Premiere Pro - це професійна нелінійна система монтажу відео, широко застосовувана в індустрії кіно, телебачення та цифрового контенту, яка дає змогу виконувати точне редагування відео, працювати з мультикамерними проєктами, коригувати кольори та додавати ефекти. Для дизайнерів, які працюють із відео, Premiere Pro є незамінним для створення динамічних роликів, презентацій, рекламних матеріалів чи навіть інтерактивного дизайну, що дає змогу перетворювати концепти в професійні відеопроєкти.

Отже, програмні рішення компанії Adobe Inc. відіграють визначальну роль у сучасній професійній практиці графічного дизайну, забезпечуючи комплексний інструментарій для реалізації різноманітних творчих та технічних завдань. Інтегроване використання таких програм, як-от: Adobe Illustrator , Adobe Photoshop , Adobe After Effects та Adobe Premiere Pro , сприяє формуванню цілісного цифрового середовища, у межах якого забезпечується безперервність творчого процесу — від створення графічних елементів до їх анімації та фінальної візуалізації. Поєднання векторної та растрової графіки, а також можливості міжпрограмної інтеграції дають змогу значно розширити

художні та технічні можливості дизайнерів, підвищуючи якість та ефективність проектної діяльності. Водночас використання інструментів автоматизації та технологій штучного інтелекту сприяє оптимізації виробничих процесів, зменшенню часових витрат та трансформації професійних ролей у сфері дизайну та анімації. Сучасна тенденція розвитку графічного дизайну полягає в переході від вузькоспеціалізованих навичок до комплексного володіння цифровими інструментами та інтегрованим середовищем. У цьому контексті програмні продукти Adobe виступають не лише технічними засобами, а й платформою для формування нових підходів до візуального мислення та наративу. Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом впливу штучного інтелекту на трансформацію дизайнерських практик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ganca-Gunayto S., Ilz T. The Future of Animation: A Study on the Integration of Generative Artificial Intelligence and the Role of Animators // Information Technologies and Their Applications. 2025. P. 29-38.
2. Hosea, B. Drawing Animation // Animation . 2010. Vol. 5, No. 3. P. 251-266.
3. Hosea, B. Animation as Mindful Practice // Animation . 2017. Vol. 12, No. 2. P. 137-152.
4. Hosea, B. Made by Hand // The Crafty Animator /ed. by R. Furniss. New York: Routledge, 2019. P. 45-60.
5. Hosea, B. Decolonizing Animation // Animation Practice, Process & Production . 2023. Vol. 12, No. 1. P. 1-15. Gunanto, S., & Il, T. Future of Animation // Journal of Information Technology and Its Utilization. 2025. Vol. 8, No. 1. P. 29-38.
6. Metoyer, R. Anticipation from Example // Proceedings of ACM Symposium on Virtual Reality Software. 2007. P. 81-84.
7. Palosaari, A. Graph editor в Adobe After Effects: Comparative analysis з Value Graph and Speed Graph in professional animation. Tampere University of Applied Sciences. 2020. 51 p.

GEOGRAPHY AND GEOLOGY

УДК 550.3

Ігнатишин Василь Васильович

кандидат фізико-математичних наук(геофізика), старший науковий
співробітник відділу сейсмічності Карпатського регіону

Інститут геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України

м. Львів, Україна;

доцент кафедри географії та туризму

Закарпатський угорський університет ім. Ференца Ракоці II

м. Берегове, Україна

Мигович Олександр Олександрович

студент кафедри географії та туризму

4 курс, 014 Середня освіта (Географія) (BSc)

Закарпатський угорський університет ім. Ференца Ракоці II

м. Берегове, Україна

ВАРІАЦІЇ ПАРАМЕТРІВ РАДІОАКТИВНОГО ФОНУ СЕРЕДОВИЩА, СУЧАСНІ ГОРИЗОНТАЛЬНІ РУХИ КОРИ В ЗОНІ ОАШСЬКОГО ГЛИБИННОГО РОЗЛОМУ ТА СЕЙСМІЧНІСТЬ РЕГІОНУ

Анотація. В статті представлено результати дослідження варіацій радіоактивного фону середовища в центральній частині Закарпатського внутрішнього прогину, зміщень в сучасних горизонтальних рухах кори в зоні Оашського глибинного розлому, просторово-часового розподілу сейсмічності в Карпатському регіоні та їх взаємозв'язки, характеру сеймотектонічних процесів.

Ключові слова: радіоактивний фон середовища, бета- випромінювання, сучасні горизонтальні рухи кори, Оашський глибинний розлом, землетруси, Закарпатський внутрішній прогин

Актуальність. Територія Закарпатського внутрішнього прогину характерна тим, що тут з певною періодичністю відбуваються підземні поштовхи різної енергії. Сейсмічними станціями Відділу сейсмічності Карпатського регіону Інституту геофізики імені С.І. Субботіна НАН України та сейсмічними осерваторями сусідніх країн, на території Закарпаття та прилеглих територіях сусідніх країн(Румунії, Угорщини, Словаччини та Польщі) реєструються до двох сотень мікроземлетрусів. Також важливо вказати на те, що на фоні численних слабеньких землетрусів реєструються сильніші поштовхи, які відносяться до розряду відчутних землетрусів. Саме ці землетруси енергія яких на порядок вища від слабих землетрусів є важливими індикаторами сейсмічності регіону. Статистично щороку реєструються від одного до шести землетрусів, які є відчутними для населення краю та несуть велику геомеханічну енергію, що може, в залежності від місця прояву, значно погіршити екологічний стан регіону. Важливо також зазначити, що географічне положення Закарпаття, що охоплює територію Закарпатського внутрішнього прогину, є особливе. Саме через територію Закарпаття пролягають газо-, нафтогони, продуктопроводи, міжнародні лінії електропередач, міжнародні автомобільні та залізничні магістралі, тут розташовані об'єкти критичної інфраструктури. Тому прояв сильного місцевого землетрусу може значно вплинути на господарську та іншу діяльність в регіоні. Важливо вивчення всіх процесів, що можуть вплинути на екологічний стан регіону, зокрема геодинамічного та сейсмічного характерів. Отримані результати дають можливість створення моделі сейсмотектоніки регіону, поповнити базу даних для виявлення небезпечних процесів в земній корі, та використати при майбутньому прогнозі геологічних небезпечних процесів, зокрема підземних поштовхів. Відомо, що всі геомеханічні процеси в земній корі супроводжуються

змінами фізичних характеристик верхніх шарів земної кори, що суттєво впливає на результати вимірювання геофізичних полів, іншими словами, параметри геофізичних полів реагують на процеси механічного характеру в земній корі. Це насамперед відноситься до магнітного поля Землі, електромагнітної емісії середовища та варіацій радіоактивного фону середовища. **Метою роботи є дослідження** зв'язку сучасних горизонтальних рухів кори в зоні Оашського глибинного розлому з варіаціями параметрів радіоактивного фону середовища, вимірюваного в центральній частині Закарпатського внутрішнього прогину, та прояву регіональної сейсмічності, зокрема і на Закарпатті, їх вплив на екологічний стан регіону. **Об'єктом дослідження** є геодинамічний, сейсмічний, екологічний стан регіону, варіації геофізичного поля як відгук на геологічні процеси. **Предметом дослідження** є результати спостереження за зміщеннями земної кори в зоні Оашського глибинного розлому на основі вимірювання сучасних горизонтальних рухів кори; результати геофізичного моніторингу в Закарпатському внутрішньому прогині, зокрема радіоактивного фону середовища на прикладі бета- випромінювання; просторово-часовий розподіл сейсмічності Карпатського регіону; взаємозв'язки геофізичних полів та сеймотектонічних процесів в регіоні. **Методика дослідження.** Для вирішення поставленої мети було використано результати режимних геофізичних спостережень на режимній геофізичній станції „Тросник”(варіації бета-випромінювання радіоактивного фону середовища), сейсмічність Карпатського регіону за результатами сейсмологічних спостережень на території Закарпатського внутрішнього прогину, сучасні горизонтальні рухи кори в зоні Оашського глибинного розлому, виміряні на пункті деформометричних спостережень „Королеве” Карпатської дослідно- методичної геофізичної партії Відділу сейсмічності Карпатського регіону Інституту геофізики імені С.І. Субботіна НАН України. При дослідженні зв'язків геофізичних полів та сеймотектонічних процесів в екологічно-небезпечних регіонах використовувались методи порівняльного аналізу, кореляційного аналізу, математичні методи та методи графічного аналізу. В даній роботі представлено

результати вивчення зв'язку варіацій параметрів радіоактивного фону середовища, зокрема бета-випромінювання та варіацій зміщень земної кори в сучасних горизонтальних рухах кори за 2024 рік.

Огляд публікацій за даною тематикою. Для вивчення відгуків різних геофізичних полів на прояви геологічних процесів в сейсмогенеруючих регіонах застосовують різноманітні методи та методики. Зокрема можна успішно застосовувати метод природного імпульсного електромагнітного поля Землі (ПЕМПЗ). В [1] розглянуто фізичні передумови застосування методу, викладено основні постулати класифікації аномалій напруженості поля. В [2] проведена інтерпретація експериментальних даних (деформаційних, геоакустичних і параметрів вогнища землетрусу) і встановлення їхнього зв'язку із сейсмічністю Закарпатського. В [3] показано, що використання даних інтерферометрії є ефективним для детального аналізу небезпечних геологічних процесів, зокрема для розвитку зсувів. В [4] була отримана безперервна карта радіаційного фону на контрольованій території, точність якої становила не гірше за 0,25 мкР/год, доведено можливість застосування методу самонавчальних нейронних карт (SOM) для побудови детальної карти рівня екологічних забруднень на місцевості. Для проведення порівняння та пошуку нових перспектив застосування електромагнітних явищ у прогнозі землетрусів було обрано діапазон ультра низьких частот (УНЧ) [5]. В [6] Вивчено зв'язки варіацій параметрів атмосферних опадів із просторово-часовим розподілом місцевої сейсмічності за 2019–2020 рр, відмічено високий ступінь кореляції рядів геофізичних даних. Аномалії електропровідності земної кори та верхньої мантії свідчать про можливі зони проявів геодинамічної активізації, а глибинні розломи визначаються зонами підвищеної проникності, якими крізь літосферу відбувається розвантаження мантійних флюїдів [7]. В [8] представлена модель швидкості обертання, встановлено, що область дослідження слід інтерпретувати як деформовану територію. Для виділення тектонічних чи техногенних рухів з усього спектру зареєстрованих переміщень земної поверхні потрібно вилучити їх гідрометеорологічну складову [9]. В [10] представлено результати пошуку

просторово-часових взаємозв'язків між величинами узагальнених критеріїв поля горизонтальних швидкостей земної кори та узагальненої сейсмічності на території Карпато-Балканського регіону. Результати описаних в[11] досліджень дають можливість уточнити геолого-структурні особливості будови земної кори Закарпаття, пояснити просторовий розподіл геофізичних полів, розшифрувати особливості місцевої геодинаміки і сеймотектонічного процесу, уточнювати рівень та характер геоекологічних небезпек. В статті [12] визначено взаємозв'язки між структурно-тектонічними особливостями будови центральної частини Закарпатського прогину, сучасним геодинамічним розвитком фундаменту регіону та особливостями поширення сейсмічних хвиль, формування вогнищ локальних землетрусів. На території Закарпаття в 2022 році зареєстровано 10 місцевих землетрусів[13]. За результатами сейсмологічних спостережень у 2022 році на території України та сусідніх зареєстровано 160 землетрусів. Відзначено, що на території України більшість епіцентрів зареєстрованих землетрусів знаходяться в межах Волино-Подільської, Дніпровсько-Донецької западин та Закарпатської западини[14].

Спостереження варіацій параметрів радіоактивного фону середовища на режимній геофізичній станції „Тросник” Відділу сейсмічності Карпатського регіону Інституту геофізики імені С.І. Субботіна НАН України. На території Закарпатського внутрішнього прогину проводяться вимірювання параметрів радіоактивного фону середовища. Зокрема на території режимної геофізичної станції „Тросник” вимірюються варіації бета та гама-випромінювання за допомогою дозиметра ДП-5В в 2024 році. Побудовано часову залежність радіоактивного фону середовища в та досліджено його особливості(рис. 1).

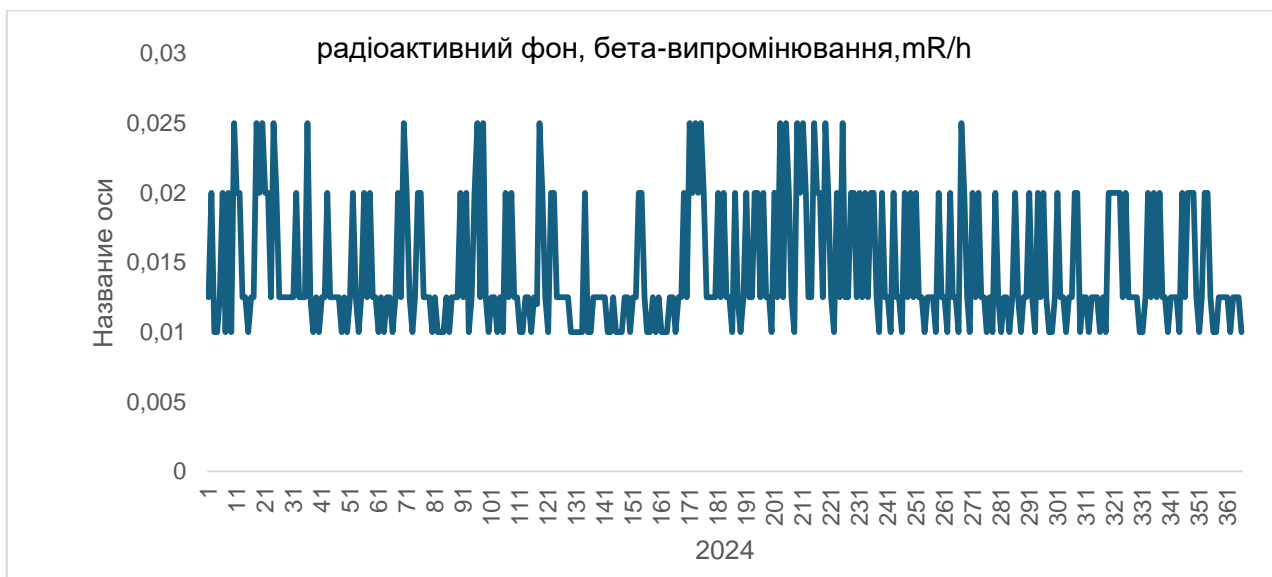

Рис. 1. Варіація бета-випромінювання радіоактивного фону середовища спостережуваного на РГС „Тросник” в 2024 році.

Розраховано середньодобову величину бета випромінювання радіоактивного фону середовища в центральній частині Закарпатського внутрішнього прогину, яка дорівнює: 0.014404 мР/год (14.44 мкР/год). Максимальна величина бета випромінювання становила 0.025 мР/год, мінімальна величина бета-випромінювання становить 0.01 мР/год. Аналіз варіацій радіоактивного фону середовища показує, що в першій половині року зареєстровано більшість аномальних періодів, коли величина радіоактивного фону середовища становила біля максимуму-0.025 мР/год. Проте в цей період радіоактивний фон середовища менший за 0.02 мР/год. Друга половина року характерна тим, що реєструються підвищені величини радіоактивного фону середовища, а саме 0.02 мР/год. Середня величина радіоактивного фону середовища за першу половину року становить 13.8 мкР/год, в другій половині року розрахована величина середньодобового радіоактивного фону становить 15.02 мкР/год. В першій половині року встановлено також коливання тривалістю 25 діб та 1.5 місяця.

Побудовано часову залежність радіоактивного фону середовища через вимірювання бета-випромінювання в Закарпатському внутрішньому прогині за 2024 рік в місячному діапазоні спостережень та показано на рис. 2.

Рис. 2. Варіації бета випромінювання радіоактивного фону середовища в центральній частині Закарпатського внутрішнього прогину за 2024 рік в місячних величинах.

Розраховано середньомісячну величину радіоактивного фону середовища (бета –випромінювання) в 2024 році яка становить 15.05 мкР/год. В першій половині року виділено періоди коливання радіоактивного фону середовища, що рівні 3 місяцям, в другій половині виділено період в 6 місяців.

Сучасні рухи кори в зоні Оашського глибинного розлому та варіації радіоактивного фону середовища в центральній частині Закарпатського внутрішнього прогину за 2024 року. Досліджено зв'язок сучасних рухів кори в зоні Оашського глибинного розлому та їх вплив на прояв радіоактивного фону середовища в місячних інтервалах часу. Рухи кори вимірюються за допомогою кварцового горизонтального деформографа, базою 24.5 м та азимутом в 80 (схід-захід). Рухи кори в загальному випадку представлені розширенням порід величиною $+34$ мкм (деформації порід: $+13,85 \times 10^{-7}$) (рис.3).

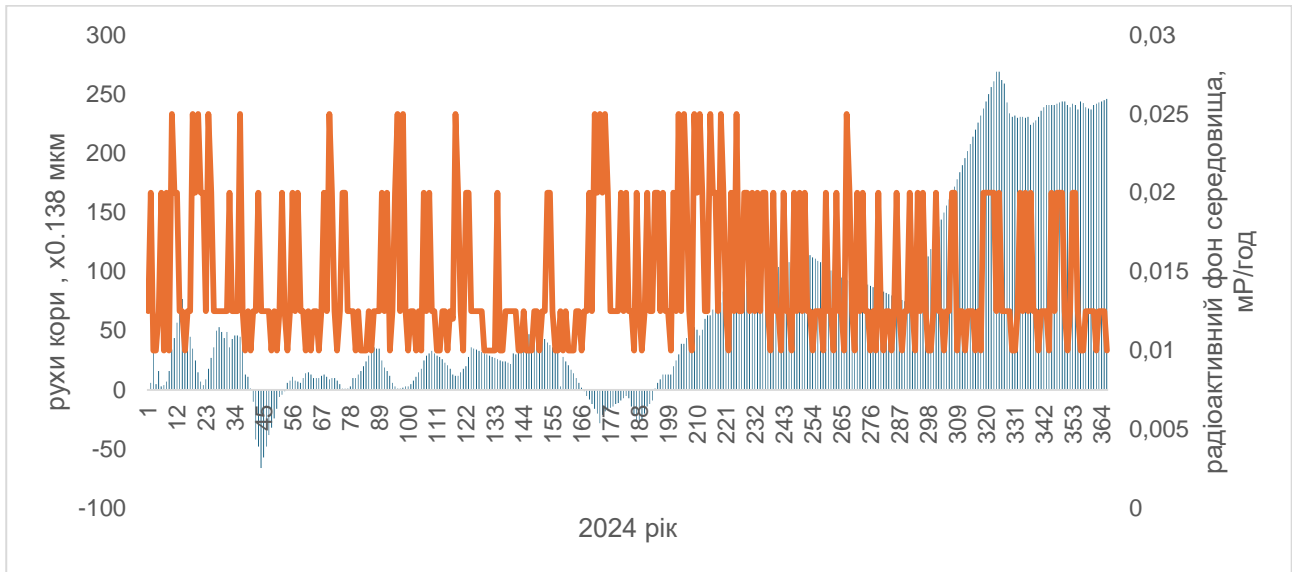

Рис. 3. Варіації радіоактивного середовища в центрі Закарпаття (крива коричневого кольору), сучасні рухи кори в зоні Оашського глибинного розлому(діаграма синього кольору). 2024 рік.

Аналіз кривих на рис. 3 показує, що в першій половині року радіоактивний фон середовища є періодичним процесом з періодами тривалістю 26-35 діб. В цей період рухи кори це знакозмінні процеси із періодами величиною один місяць. Стиснення порід супроводжується підвищенням радіоактивного фону середовища. В другій половині року рухи кори- це інтенсивні горизонтальні рухи кори. Знакозмінні процеси викликають збільшення радіоактивного фону середовища. Таким чином, підвищення радіоактивного фону середовища відбувається завжди при стисненні порід. Сезонні варіації рухів кори в зоні Оашського глибинного розлому є причиною зміни радіоактивного фону середовища, тобто, радіоактивний метод є одним із ефективних методів вивчення сеймотектонічних процесів в регіоні. Горизонтальні рухи кори та радіоактивний фон середовища в місячних діапазонах в 2024 році(рис. 4).

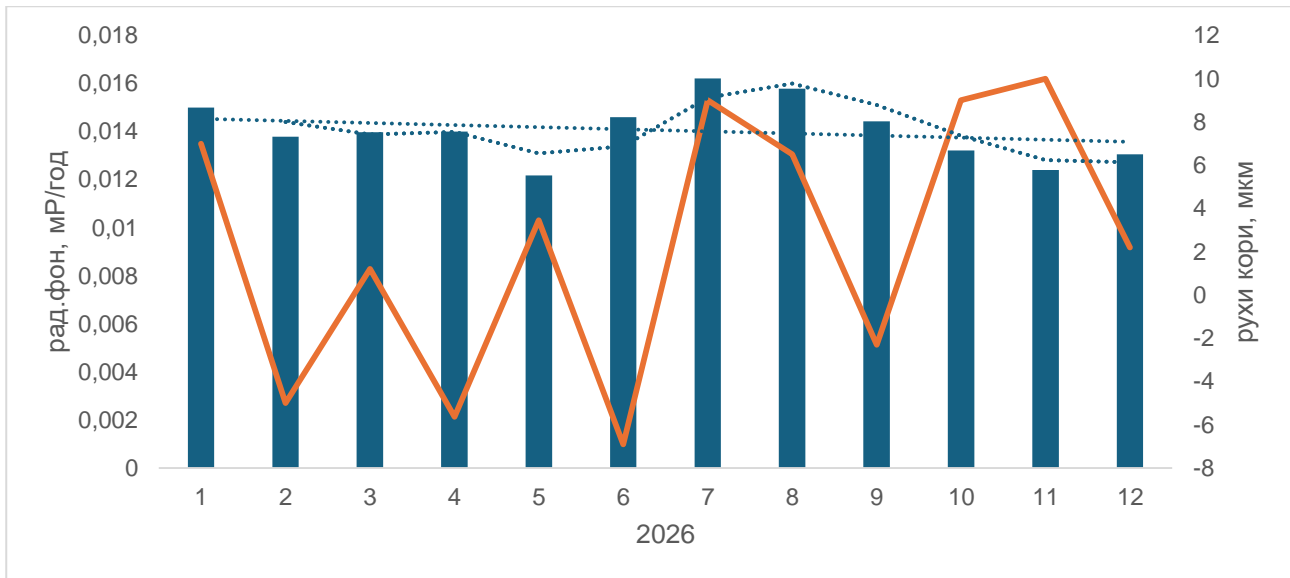

Рис. 4. Горизонтальні рухи кори(діаграма коричневого кольору) в зоні Оашського глибинного розлому, радіоактивний фон середовища(крива синього кольору). 2024 рік, місячні величини.

В місячному діапазоні часові залежності геофізичних параметрів показують на те, що вони корелюють між собою.

Радіоактивний фон середовища та сейсмічна активізація Карпатського регіону. Протягом 2024 року на території Карпатського регіону зареєстровано 115 місцевих землетрусів, що представлені в сейсмічному бюлетені, який підготовлено Відділом сейсмічності Карпатського регіону Інституту геофізики імені С.І, Субботіна НАН України. Проводилося дослідження зв'язку місцевої сейсмічності та відгуку геофізичного поля-радіоактивного фону середовища протягом 2024 року в місячних діапазонах. Побудовано просторово-часовий розподіл місцевої сейсмічності та радіоактивного фону середовища в 2024 року. Протягом 2024 року в зоні Вранча відбулося 16 підземних поштовхів, в Закарпатті зареєстровано 32 місцевих землетрусів різної магнітуди (рис. 5).

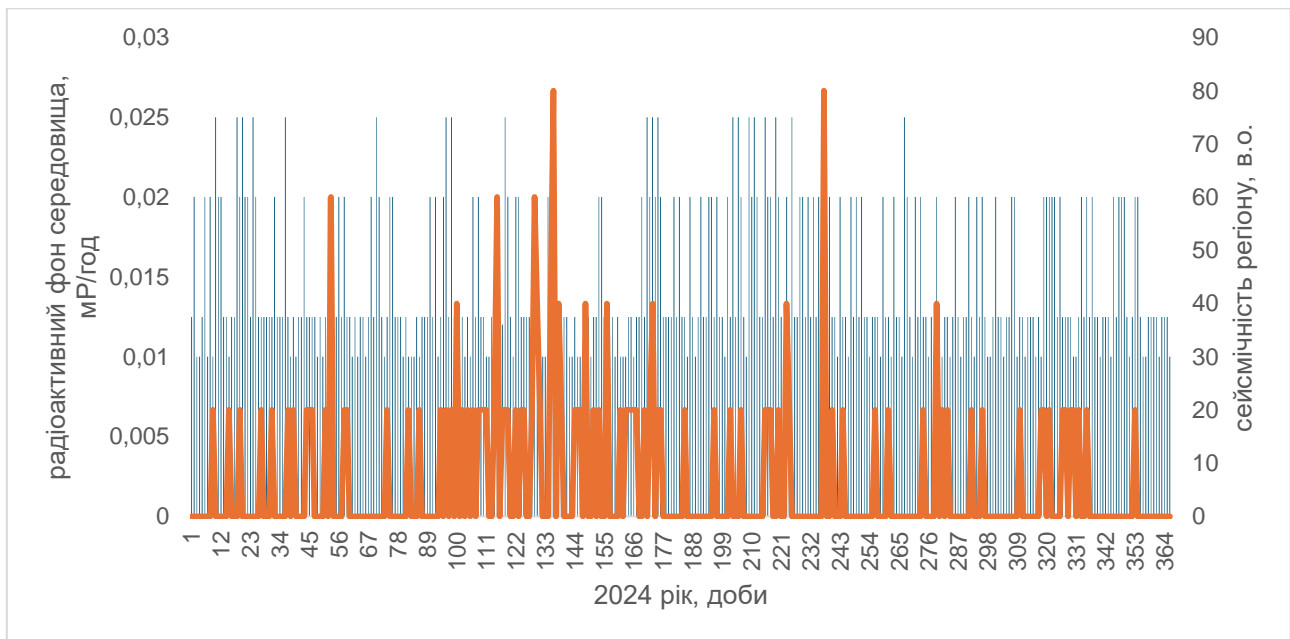

Рис. 5. Варіації радіоактивного фону середовища в центральній частині Закарпатського внутрішнього прогину (діаграма синього кольору), просторово-часовий розподіл місцевої сейсмічності (Карпатський регіон) (діаграма коричневого кольору). 2024 рік.

Протягом 2024 року сейсмічність Карпатського регіону однаково розподілена по часовій осі. Землетруси в регіоні по відношенні до варіацій радіоактивного фону середовища відбуваються в часових інтервалах що охоплюють мінімальні величини радіоактивного фону середовища та періодам, що йдуть за максимальними величинами радіоактивного фону середовища. Таким чином радіоактивний фон показує та орієнтує на часові інтервали, коли проходить сейсмічна розрядка напруженого стану земної кори, що важливо при майбутньому прогнозі землетрусів. Розраховано коефіцієнт кореляції варіацій радіоактивного фону середовища в зоні Оашського глибинного розлому та просторово-часового розподілу сейсмічності Карпатського регіону. Важливо вивчення цього зв'язку в певних часових вікнах. Також важливо використати аналіз окремих сейсмічних та геофізичних станцій, їх записів, оскільки відбуваються дуже багато(сотні) мікро землетрусів, що не враховуються в сейсмічних бюлетенях. Врахування цих сейсмічних подій підвищило б

показник ступеня кореляції сейсмічності та параметрів всіх геофізичних полів. Тому важливо детальне вивчення сейсмічності Закарпаття, яке насправді є сейсмічно активним середовищем, сумарна енергія місцевих землетрусів створює геомеханічний баланс геодинамічного стану регіону. Енергія землетрусів нікуди не зникає лише трансформується в інші види енергії, зокрема механічну енергію, що акумулюється та виходить у вигляді інших землетрусів в інших регіонах.

Висновки. В роботі проведено дослідження зв'язків параметрів геофізичного поля та сейсмотектонічних процесів в Карпатському регіоні в 2024 року. За результатами дослідження отримано важливі висновки, які є важливими для розуміння геодинамічного та сейсмічного стану регіону. Проаналізовано варіації радіоактивного фону середовища протягом року, сучасні горизонтальні рухи кори в центральній частині Закарпатського прогину, вивчено просторово-часовий розподіл місцевої сейсмічності. Радіоактивний фон середовища в 2024 році є періодичним процесом та представлений двома різними за значеннями вимірюваної величини періодами тривалістю половини року, середньорічна величина радіоактивного фону становить: 14.44 мкР/год. Сучасні горизонтальні рухи кори в зоні Оашського глибинного розлому представлені розширеннями порід величиною: $+13.85 \times 10^{-7}$. Комплексний аналіз рядів зміщень земної кори та варіацій радіоактивного фону середовища встановив, що радіоактивний фон зростає при стисненні порід в зоні Оашського глибинного розлому. Протягом 2024 року на території Карпатського регіону зареєстровано 115 місцевих землетрусів, серед них 16 землетрусів відбулися на території Румунії (зона Вранча) та 32 землетруси зареєстровані на території Закарпаття. Аналіз зв'язків варіацій радіоактивного фону, сучасних рухів кори в зоні Оашського глибинного розлому та сейсмічності регіону показав на реакцію геофізичного поля на інтенсивні рухи кори та прояв місцевої сейсмічності. Таким чином, радіоактивний фон середовища можна використати як один із індикаторів напружено-деформованого стану порід. Важливо вивчення зв'язків геофізичних полів та сейсмотектоніки в інших частинах Закарпатського

внутрішнього прогину. Результати можна використати для поповнення бази геофізичних даних досліджуваного регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Багрій, С., Кузьменко, Е., & Дзьоба, У. (2020). Зв'язок природного імпульсного електромагнітного поля Землі з напруженнями та деформаціями гірських порід на відпрацьованих родовищах солі в Передкарпатті в задачах прогнозування розвитку карсту. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Геологія*, 2(89), 79-88. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2713.89.11>
2. Хом'як, М., Малицький, Д., Асташкіна, О., Махніцький, М., Кравець, С., Микита, А., & Грицай, О. (2020). Регресійний аналіз сейсмічних і геофізичних параметрів та його застосування для дослідження сейсмічності Закарпатського регіону. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Геологія*, 3(90), 49-53. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2713.90.07>
3. Углицьких, Є., Вижва, С., & Іванік, О. (2020). Моніторинг вертикальних зміщень земної поверхні території Закарпаття за даними радарної інтерферометрії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Геологія*, 4(91), 94-99. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2713.91.13>
4. Гетманець, О., & Пеліхатий, М. (2021). Самонавчальні нейронні карти в задачах екологічного моніторингу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Геологія*, 2(93), 112-117. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2713.93.13>
5. Пирієв, Р. (2022). Огляд електромагнітних моніторингових досліджень у прогнозі землетрусів: останні результати та нові перспективи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Геологія*, 1(96), 40-45. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2713.96.06>

6. Ігнатишин, В., Малицький, Д., Іжак, Т., Ігнатишин, М., & Ігнатишин, А. (2022). Моніторинг сейсмотектонічних процесів у Закарпатському внутрішньому прогині за результатами комплексних геофізичних спостережень. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Геологія*, 3(98), 42-48. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2713.98.05>
7. Бурахович, Т., & Кушнір, А. (2023). Історія, сучасний стан та напрями розвитку геоелектромагнітних досліджень в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Геологія*, 1(100), 58-66. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2713.100.07>
8. Олександр Марченко, Сергій Перій, О. В. Ломпас, Юрій Голубінка, Дмитро Марченко, С. Крамаренко, Abdulwasiiu Salawu. Визначення тензора швидкостей горизонтальних деформацій в регіоні Західної України. *Геодинаміка*. 2019. 2(27). С.5-17 DOI: <https://doi.org/10.23939/jgd2019.02.005>
9. Володимир Павлик, А. М. Кутний, О. П. Кальник. Особливості впливу сезонних варіацій вологи ґрунту на вертикальні рухи земної поверхні. *Геодинаміка*. 2019. 2(27). Сс. 16-23 DOI: <https://doi.org/10.23939/jgd2019.02.016>
10. Третяк К., Брусак І. Дослідження взаємозв'язку сейсмічності та сучасних горизонтальних зміщень за даними перманентних ГНСС-станцій у Карпато-Балканському регіоні. *Геодинаміка*. 2020.1(28). С.5-18. DOI: <https://doi.org/10.23939/jgd2020.01.005>
11. Корчин В.А., Русаков О.М., Буртний П.О., Карнаухова Е.Е. Походження зон низької густини в кристалічній корі Закарпатського прогину (Україна) за даними петрофізичного термобаричного моделювання. *Геодинаміка*. 2020. 1(28).с. 81-93 DOI: <https://doi.org/10.23939/jgd2020.01.081>
12. Козловський Е.М., Максимчук В.Ю., Малицький Д.В., Тимощук В.Р., Грицай О.Д., Пиріжок Н. Взаємозв'язок структурно-тектонічних та сейсмічних характеристик Центральної частини Закарпатського прогину.

Геодинаміка. 2020. 1(28). С. 62-70 DOI:
<https://doi.org/10.23939/jgd2020.01.062>

13. Вербицький С., Пронишин Р., Прокопишин В., Стецьків А., Ніщименко І., Келеман І., Герасименюк Г. (2024). Сейсмічність Карпат у 2022 р. *Геофізичний журнал*, 46 (1). С. 52-62 DOI:
<https://doi.org/10.24028/gj.v46i1.298660>
14. Андрущенко Ю., Лящук О., Фарфуляк Л., Амашукелі Т., Ганієв О., Осадчий В., Петренко К. (2024). Національний сейсмологічний вісник України 2022. *Геофізичний журнал*, 46 (4). С. 94-115 DOI:
<https://doi.org/10.24028/gj.v46i4.305052>

UKRAINIAN FORUM OF SCIENTIFIC STRATEGIES

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE

April 6-8, 2026

Kharkiv, Ukraine

Editor
Soloviov O. V.

*M.Sc.Ed., M.P.A., Hon. PhD, Academic Advisor,
Head of the European Union Research Department,
Ukrainian Institute of Scientific Strategies*

E-mail: journal@naukainfo.com

Publisher website: <https://www.naukainfo.com>

The editorial board reserves the right to edit and shorten materials. The opinions of the authors may not always coincide with the viewpoint of the editorial board and publisher. Authors bear full responsibility for the published material (for the accuracy of facts, quotes, personal names, geographic names and other information).

This edition was approved for publication on April 22, 2026.

Published in A4 format online on website: <https://naukainfo.com/conference?id=112>

Publisher: Sole proprietor Soloviov O. V. Certificate of registration in the State Register of Publishers, Manufacturers, and Distributors of Publishing Products series DK № 8227, dated April 23, 2025.